

Viktor Križan

ZÁKLADY PRÁVA

PRACOVNÝ ZOŠIT PRE ŠTUDENTOV
ODBORU UČITEĽSTVO VÝCHOVY
K OBČIANSTVU

TRNAVSKÁ UNIVERZITA V TRNAVE

PRÁVNICKÁ FAKULTA

2025

TRNAVSKÁ UNIVERZITA V TRNAVE
PRÁVNICKÁ FAKULTA

ZÁKLADY PRÁVA:
PRACOVNÝ ZOŠIT PRE ŠTUDENTOV ODBORU UČITEĽSTVO VÝCHOVY K OBČIANSTVU

Viktor Križan

Trnava 2025

Autor:

doc. JUDr. Viktor Križan, Ph.D., 2025

ISBN 978-80-568-0761-3

Obsah

Obsah.....	4
Úvod.....	5
I. Úvod do práva a jeho význam	6
II. Funkcie práva.....	25
III. Právo a kultúra	35
IV. Právne normy	41
V. Formy práva	60
VI. Pramene práva	70
VII. Tvorba práva	80
VIII. Systém práva	90
IX. Interpretácia práva.....	99
X. Aplikácia práva	106
XI. Právne vzťahy.....	113
XII. Právna zodpovednosť a sankcie	134
XIII. Súkromné právo a jeho inštitúty.....	144
XIV. Verejné právo a jeho základné inštitúty	165

Úvod

Výučba základov práva na pedagogických fakultách má svoje špecifiká, ktoré ju odlišujú od právnického štúdia. Na jednej strane je nevyhnutné oboznámiť študentov s fundamentálnymi právnymi pojmami, princípmi a inštitútmi, na druhej strane však nemožno opomenúť ani ich didaktické a aplikovateľné aspekty. Účelom predmetu Základy práva nie je pripraviť budúcich učiteľov na výkon právnického povolania, ale poskytnúť im základný orientačný rámec, ktorý budú schopní sprostredkovať svojim žiakom v rámci vyučovania občianskej výchovy.

Z tohto dôvodu je nevyhnutné, aby výučba nebola redukovaná na memorovanie právnych definícií či paragrafov, ale aby viedla študentov k aktívnej práci s pojmami, k ich interpretácii a k hľadaniu súvislostí medzi právom a spoločenskou realitou. V tomto zmysle predstavuje pracovný zošit vhodný nástroj – nielen sumarizuje základné poznatky, ale zároveň poskytuje cvičenia, otázky a úlohy, ktoré podporujú samostatné premýšľanie, diskusiu a aplikáciu teórie na konkrétne situácie.

Predkladaný pracovný zošit nevystupuje ako plnohodnotná učebnica práva, ani ako vyčerpávajúci komentár k legislatíve. Je skôr didaktickou pomôckou: výber tém a spôsob ich spracovania zohľadňuje potreby študentov bakalárskeho stupňa štúdia učiteľstva výchovy k občianstvu. Zámerne sa sústreďuje na najpodstatnejšie oblasti práva, ktoré tvoria jadro všeobecného právneho vedomia a zároveň majú priamy presah do občianskeho života i školského prostredia.

Autor pracovného zošita verí, že sa študentom stane nielen pomôckou pri príprave na skúšky, ale aj oporným bodom pri ich budúcej pedagogickej praxi. Jeho cieľom je podporiť porozumenie právu ako systému pravidiel, ktorý síce reguluje každodenný život spoločnosti, ale zároveň ponúka priestor pre jeho kritickú reflexiu a pedagogickú interpretáciu.

I. Úvod do práva a jeho význam

1.1. Definícia práva

- právo je **system záväzných pravidiel správania**, ktoré upravujú vzťahy medzi jednotlivcami a spoločnosťou
- hlavným cieľom práva je **zabezpečiť poriadok, spravodlivosť a stabilitu v spoločnosti**
- na rozdiel od morálky alebo zvyklostí je právo **formálne záväzné a vynútiteľné štátnymi inštitúciami**
- právo je viacrozmerný pojem, ktorý možno definovať z rôznych uhlov pohľadu:
 - **normatívna definícia** – právo je **súbor právnych noriem**, ktoré určujú, čo je dovolené, zakázané alebo prikázané
 - **sociologická definícia** – právo je **nástroj sociálnej kontroly**, ktorý usmerňuje správanie ľudí
 - **filozofická definícia** – právo je **ideál spravodlivosti**, ktorý by mal zabezpečiť rovnosť a ochranu práv jednotlivcov
 - **pragmatická definícia** – právo je **mechanizmus riešenia konfliktov**, ktorý umožňuje efektívne fungovanie spoločnosti
- právo upravuje **spoločenské vzťahy**, a preto musí byť:
 - **záväzné** – platí pre všetkých členov spoločnosti
 - **vynútiteľné** – existujú sankcie za porušenie
 - **formálne uznané** – musí byť vytvorené legitímnou autoritou (štát, medzinárodné organizácie)
 - **dynamické** – vyvíja sa spolu so spoločnosťou
- právo plní niekoľko základných úloh:
 - **regulácia správania** – stanovuje pravidlá pre občanov, podniky aj štát
 - **ochrana hodnôt** – zabezpečuje spravodlivosť, ľudské práva a bezpečnosť

- **riešenie sporov** – umožňuje riešiť konflikty prostredníctvom súdov a iných mechanizmov
- **stabilita a predvídateľnosť** – zaručuje právnu istotu v spoločnosti

1.2. Vzťah práva a neprávnych normatívnych systémov

- právo nie je jediným normatívnym systémom, ktorý **reguluje správanie jednotlivcov a spoločnosti**
- existujú aj **iné normatívne systémy**, ako napríklad **morálka, náboženské normy, zvyky a spoločenská etiketa**, ktoré ovplyvňujú ľudské konanie
- právo môže byť s týmito systémami **v súlade**, ale niekedy sa od nich **odlišuje alebo im odporuje**
- **spoločné hodnoty v rôznych normatívnych systémoch**
 - napr. **hodnota ľudského života a majetku** je chránená právnymi, morálnymi aj náboženskými normami:
 - **právo:** trestné činy vraždy a krádeže sú sankcionované v Trestnom zákone
 - **náboženstvo:** „nezabiješ, nepokradneš“ – Desatoro prikázaní
 - **morálka:** v spoločnosti je vražda považovaná za hlboko neetický čin, aj keby nebola zákonom sankcionovaná
- **súlady vs. konflikt medzi právom a neprávnymi normami**
 - **súlady** – ak právne normy odrážajú morálne a spoločenské hodnoty, je ich dodržiavanie prirodzené a menej problémové
 - **konflikt** – ak právo nerešpektuje existujúce spoločenské normy, môže nastať rozpor, ktorý vedie k jeho slabšiemu dodržiavaniu alebo potrebe častejšieho uplatňovania sankcií
 - **príklady konfliktu:**
 - **historické nespravodlivé zákony** (rasová segregácia, diskriminácia)

- **súčasný spory o etické otázky** (potraty, eutanázia – právo vs. náboženské normy)

1.3. Vzťah práva a neprávnych normatívnych systémov

Normatívny systém	Vymáhateľnosť	Zdroj autority	Vzťah k právu
právo	vynúiteľné štátom (súdy, polícia)	štátne inštitúcie, zákony	formálne kodifikované a vynúiteľné
morálka	nie je právne vynúiteľná	spoločenské hodnoty, etika	právo môže vychádzať z morálnych zásad (napr. ochrana ľudských práv)
náboženské normy	záväzné v rámci viery, nie vždy právne vynúiteľné	posvätné texty, cirkevné autority	môže ovplyvniť právo (napr. zákaz vraždy v desatore)
zvyky a tradície	spoločensky akceptované, nie sú právne vynúiteľné	kultúrne dedičstvo	právo môže kodifikovať zvyky (napr. obchodné zvyklosti)

1.4. Špecifické znaky právnych noriem

- **právne normy majú špecifické znaky**, ktoré ich odlišujú od iných normatívnych systémov:
 - **publikácia v štátom ustanovenej alebo uznanej forme**
 - právne normy musia byť **oficiálne vyhlásené** prostredníctvom štátom určených kanálov (napr. zbierka zákonov, úradné vestníky)
 - ak neexistuje **štátom stanovená forma** danej normy, nejde o právnu normu
 - **všeobecná záväznosť a monizmus**
 - právne normy **platí pre všetkých adresátov**, ktorých sa týkajú (napr. občania, podnikatelia, štátne orgány)
 - **monizmus** znamená, že v právnom systéme existuje **jednotná hierarchia právnych noriem**, ktorá zabezpečuje ich záväznosť a ucelenosť
 - **štátne donútenie**

- právne normy sú **vynúiteľné štátom**, čo znamená, že v prípade ich porušenia **nasledujú sankcie** (napr. trestnoprávne, občianskoprávne alebo správne postihy)
- štát zabezpečuje **aplikáciu práva prostredníctvom súdov, polície a iných orgánov**

1.5. Spravodlivosť a právo

- **spravodlivosť** je od nepamäti spojená s existenciou práva a považuje sa za jeho základný princíp
- staroveké právne systémy často odkazovali na **božskú alebo prirodzenú spravodlivosť**
- v **rímskom práve** sa spravodlivosť chápala ako „**iustitia**“ – cieľ, ku ktorému má právo smerovať
- podľa **Platóna** je spravodlivosť základným princípom štátu, ktorý musí zabezpečiť harmonické usporiadanie spoločnosti
- **Aristoteles** rozlišoval **dva druhy spravodlivosti**:
 - **rozdeľujúca (distributívna) spravodlivosť** – rozdelenie práv a povinností podľa zásluh, potrieb alebo iných kritérií
 - **vyrovnávajúca (komutatívna) spravodlivosť** – zabezpečenie ekvivalentnosti v právnych vzťahoch, napríklad v zmluvách alebo pri náhrade škody
- **typy spravodlivosti v práve**
 - **legálna spravodlivosť** – právny systém zabezpečuje spravodlivosť tým, že je v súlade s právnymi normami a ich dodržiavaním
 - **etická spravodlivosť** – súlad práva s morálkou a vyššími hodnotami, často diskutovaný v kontexte prirodzeného práva
 - **sociálna spravodlivosť** – princíp zabezpečenia rovnosti príležitostí a ochrany znevýhodnených skupín
- **konflikt medzi právom a spravodlivosťou**

- nie všetky zákony sú vždy vnímané ako spravodlivé (napr. diskriminačné alebo totalitné zákony)
- **norimberské procesy** po 2. svetovej vojne ukázali, že slepé nasledovanie práva bez ohľadu na morálku môže viesť k nespravodlivosti
- **Ronald Dworkin** zdôrazňoval, že právo musí obsahovať aj morálne princípy, aby bolo spravodlivé

1.6. Prirodzené právo

- založené na vrodenných právach a spravodlivosti
- hlavné princípy:
 - existuje nezávisle od štátnej moci
 - odvodené od racionálneho a morálneho poriadku
 - dôležité pre ochranu ľudských práv
- Aristoteles (384 – 322 p.n.l.) - právo musí byť v súlade s rozumom a morálkou
 - Aristoteles vnímal právo ako prirodzené usporiadanie vyplývajúce z ľudskej prirodzenosti a cieľa spoločnosti – dosiahnutia „dobrého života“
 - rozlišoval medzi prirodzeným právom (*ius naturale*), ktoré je univerzálne a platí nezávisle od štátu, a pozitívnym právom (*ius positivum*), ktoré je vytvorené ľuďmi
 - veril, že spravodlivosť je daná prírodou a že zákony majú byť v súlade s rozumom a mravnými hodnotami
- Tomáš Akvinský (1225 – 1274) - božské právo je základom prirodzeného práva, ktoré by malo formovať ľudské právo
 - nadviazal na Aristotela a rozvinul teóriu prirodzeného práva v kresťanskom kontexte
 - tvrdil, že existuje Božský zákon, ktorý je základom prirodzeného práva a ten následne inšpiruje ľudské právo
 - definoval štyri druhy práva:
 - večné právo (*lex aeterna*) – božský poriadok vo svete

- prírodné právo (lex naturalis) – vychádza z ľudského rozumu a usmerňuje správanie v súlade s dobrom
 - ľudské právo (lex humana) – pozitívne právo vytvorené štátom, ktoré by malo byť v súlade s prirodzeným právom
 - božské právo (lex divina) – právo zjavené v biblii, napr. Desatoro
 - Akvinský tvrdil, že ak pozitívne právo odporuje prirodzenému právu, nie je záväzné (tzv. teória nespravodlivého zákona)
- John Locke (1632 – 1704) - Prirodzené práva (život, sloboda, majetok) sú vrodené a štát ich musí chrániť
 - Locke rozvinul koncept prirodzených práv jednotlivca, ktoré štát musí chrániť
 - Tvrdil, že každý človek má vrodené práva na život, slobodu a majetok, ktoré existujú ešte pred vznikom štátu
 - podľa neho spoločenská zmluva vzniká s cieľom zabezpečiť tieto prirodzené práva a ak štát ich porušuje, ľudia majú právo na odpor
 - Locke považoval právo za racionálne a univerzálne, ktoré nie je závislé od vôle panovníka
 - príklad aplikácie: Lockeho myšlienky ovplyvnili Deklaráciu nezávislosti USA (1776) a Francúzsku deklaráciu práv človeka a občana (1789)
- Jean-Jacques Rousseau (1712 – 1778) - Právo vychádza z všeobecnej vôle a ak štát potláča slobodu, môže byť zvrhnutý
 - Rousseau tvrdil, že človek sa rodí slobodný a má prirodzené práva, no spoločnosť ich často potláča
 - odmietal absolutizmus a zdôrazňoval, že zákony by mali vychádzať z „všeobecnej vôle“ (volonté générale), teda spoločnej dohody občanov
 - tvrdil, že jednotlivci odovzdávajú časť svojej slobody štátu výmenou za ochranu práv a slobody
 - ak štát prestane slúžiť ľudu, môže byť nahradený iným režimom (revolučné myšlienky ovplyvnili Francúzsku revolúciu)
 - Rousseau presadzoval participatívnu demokraciu, kde sa občania aktívne podieľajú na tvorbe zákonov

1.7. Právny pozitivizmus

- právo je to, čo bolo stanovené štátom a jeho orgánmi
- hlavné princípy:
 - právo je tvorené zákonodarnou mocou
 - nezávisí od morálky, ale od vôle zákonodarcu
 - aplikácia práva je mechanická, bez hodnotenia morálnych aspektov
- Jeremy Bentham (1748 – 1832) - Právo by malo maximalizovať šťastie, ale neexistuje spojenie medzi právom a morálkou
 - zakladateľ utilitarizmu v práve – právo by malo slúžiť najväčšiemu dobru pre najväčší počet ľudí
 - tvrdil, že právo nie je odvodené od morálky, ale od zákonodarného procesu štátu
 - rozlišoval medzi existujúcim právom (law as it is) a ideálnym právom (law as it ought to be) – sústredil sa na reálne fungovanie práva
 - bol proti prirodzenému právu, ktoré považoval za „metafyzické bludy“
 - príklady aplikácie:
 - reforma trestného práva (dôraz na proporcionalitu trestov)
 - princíp „najväčšieho šťastia“ ako základ sociálnych reforiem
- John Austin (1790 – 1859) - Právo je príkaz suveréna, platné iba vtedy, ak ho možno vynútiť
 - zakladateľ analytického právneho pozitivizmu – vnímal právo ako systém príkazov vydaných suverénom, ktorým sa musia ľudia podriaďovať
 - definícia práva: „právo je príkaz suveréna, podporovaný hrozbou sankcie.“
 - oddeľoval právo od morálky – morálka môže byť základom práva, ale nie je jeho súčasťou
 - tvrdil, že právna norma je záväzná len vtedy, ak existuje mocenský aparát, ktorý ju vymáha
 - kritika: jeho vnímanie práva ako príkazov nevedelo vysvetliť právo v demokraciách, kde suverenita patrí ľudu
 - príklady aplikácie:
 - analytický prístup k zákonom (presná štruktúra právnych noriem)

- právo ako systém nariadení štátnej autority
- Hans Kelsen (1881 – 1973) - Právo je autonómny systém normatívnej hierarchie, nezávislý od morálky
 - autor čistej teórie práva – odmietal akékoľvek miešanie práva s morálkou, politikou alebo etikou
 - tvrdil, že právo je hierarchický systém noriem, v ktorom každá norma získava platnosť od vyššej normy – na vrchole je Grundnorm („základná norma“)
 - právo je autonómny systém, ktorý treba skúmať čisto právnymi metódami bez ideologických či morálnych hodnotení

1.8. Sociologická škola práva

- právo ako výsledok spoločenského vývoja a potrieb
- hlavné princípy:
 - právo sa vyvíja podľa spoločenských potrieb
 - právne normy ovplyvnené sociálnym a ekonomickým prostredím
 - právo je flexibilné a mení sa spolu so spoločnosťou
- Émile Durkheim (1858 – 1917) - Právo je odrazom spoločenských hodnôt, vývoj od represívneho k restitutívnemu právu
 - Durkheim bol sociológ, ktorý skúmal právo ako formu sociálnej kontroly
 - tvrdil, že právo je odrazom kolektívneho vedomia spoločnosti – normy a pravidlá v práve sú produktom spoločenských hodnôt
 - rozlišoval dva typy práva:
 - represívne právo – typické pre tradičné spoločnosti, kde porušenie pravidiel vedie k tvrdým trestom (napr. verejné popravy)
 - restitutívne právo – charakteristické pre moderné spoločnosti, kde právo slúži na obnovu porušených vzťahov (napr. občianske právo, pracovné právo)
 - zdôrazňoval, že vývoj spoločnosti vedie k prechodu od represívneho k restitutívnemu právu
 - príklady:

- feudálne tresty verzus moderný právny systém, kde sa kladie dôraz na nápravu namiesto odplaty
- vývoj pracovného práva ako príklad restitutívneho práva
- Max Weber (1864 – 1920) - Právo sa racionalizuje, moderné právo je systematické a založené na právnych normách
 - Weber vnímal právo ako súčasť procesu racionalizácie spoločnosti
 - tvrdil, že moderné právo sa odlišuje tým, že je racionálne, systematické a predvídateľné
 - rozlišoval štyri typy právnych systémov:
 - formálne iracionálne právo – rozhodnutia sa robia na základe intuície a náboženských princípov (napr. stredoveké súdy).
 - materiálne iracionálne právo – rozhodnutia závisia od individuálnej authority (napr. monarchovia, charizmatickí lídri).
 - materiálne racionálne právo – právo vychádza z etických alebo politických cieľov (napr. socialistické zákonodarstvo).
 - formálne racionálne právo – založené na logických pravidlách, právnych predpisoch a právnom štáte (napr. moderné právne systémy EÚ a USA).
 - Weber tvrdil, že moderný právny štát je založený na formálnej racionalite, kde zákony sú univerzálne platné a logicky odôvodnené
 - príklady:
 - rozdiel medzi tradičnými právnymi systémami a kodifikovaným právom v moderných demokraciách
 - vzostup byrokracie a jej vplyv na právny poriadok

1.9. Objektívne právo

- objektívne právo je súbor platných právnych noriem, ktoré **upravia vzťahy v spoločnosti** a majú **všeobecnú záväznosť**
- toto právo sa nevzťahuje na konkrétnych jednotlivcov, ale tvorí **právny systém** danej krajiny
- **hlavné charakteristiky objektívneho práva:**
 - **univerzálnosť** – platí pre všetkých bez ohľadu na individuálne postavenie

- **záväznosť** – normy sú vynútiteľné štátnou mocou
- **verejnoprávna a súkromnoprávna povaha** – patrí sem ústavné, trestné, občianske, obchodné právo a ďalšie oblasti
- **hierarchia právnych noriem** – právny systém je štruktúrovaný podľa dôležitosti noriem (napr. ústava, zákony, vyhlášky)
- **príklady objektívneho práva:**
 - **trestné právo** – definuje, aké činy sú trestné a aké sankcie hrozia za ich porušenie
 - **občianske právo** – upravuje vlastnícke vzťahy, zmluvné vzťahy, dedičské právo
 - **ústavné právo** – stanovuje základné princípy organizácie štátu, práva a povinnosti občanov

1.10. Subjektívne právo

- subjektívne právo je **oprávnenie alebo nárok jednotlivca** vyplývajúci z objektívneho práva. ide o konkrétne **možnosti konania jednotlivca**, ktoré sú **garantované právnymi normami** a v prípade porušenia môžu byť vymáhané pred súdom
- **hlavné znaky subjektívneho práva:**
 - **vyplýva z objektívneho práva** – kým objektívne právo je systém normatívnych pravidiel, subjektívne právo je individuálnym oprávnením vyplývajúcim z tohto systému
 - **jeho vykonanie je závislé od vôle nositeľa** – jednotlivec môže svoje právo využiť alebo sa ho vzdať
 - **vynútiteľnosť** – ak je subjektívne právo porušené, nositeľ môže žiadať nápravu prostredníctvom súdu alebo iných právnych inštitúcií
- **druhy subjektívnych práv:**
 - **absolútne subjektívne práva**
 - pôsobia voči všetkým osobám (erga omnes)
 - napr. **vlastnícke právo** – všetci musia rešpektovať vlastnícke právo určitej osoby

- **relatívne subjektívne práva**
 - pôsobia voči konkrétnym osobám.
 - napr. **zmluvné práva** – vznikajú medzi konkrétnymi stranami (napr. kupujúci a predávajúci majú navzájom práva a povinnosti)
- **príklady subjektívneho práva:**
 - **právo na súdnu ochranu** – každý má právo domáhať sa ochrany svojich práv na súde
 - **vlastnícke právo** – jednotlivec má oprávnenie vlastniť a užívať majetok
 - **právo voliť** – občan má nárok zúčastniť sa volieb
 - **právo na vzdelanie** – právo jednotlivca na prístup k vzdelaniu

1.11. Objektívne a subjektívne právo

Objektívne právo	Subjektívne právo
Súbor platných právnych noriem	Individuálne oprávnenie vyplývajúce z práva
Nevzťahuje sa na konkrétnu osobu	Týka sa konkrétneho subjektu (napr. právo na vlastníctvo)
Vynútiteľné štátom	Možnosť vymáhať svoje práva na súde

1.12. Právny nárok

- **právny nárok je právna možnosť oprávneného uplatniť a vymáhať svoje subjektívne právo**
- **vyplýva zo subjektívneho práva, je jeho neoddeliteľnou súčasťou a predstavuje štádium jeho realizácie**
- **je nástrojom právnej ochrany, ktorý umožňuje domáhať sa svojho práva aj proti vôli povinného subjektu**

- **vzťah medzi právnym nárokom a subjektívnym právom**
 - **právny nárok nemôže existovať bez subjektívneho práva**, vždy vychádza z neho
 - **nie všetky subjektívne práva majú právny nárok**, napríklad:
 - **práva zo stávky a hry** – ich plnenie je závislé len od dobrovoľnosti povinného subjektu
 - **premlčané práva** – ak dôjde k premlčaniu, subjektívne právo môže stále existovať, ale nárok na jeho vymáhanie zaniká
- **právny nárok vynútiteľný štátom**
- ak sa splnia právom predpísané alebo zmluvne dohodnuté podmienky (napr. uplynutie lehoty), subjektívne právo sa môže **vymáhať prostredníctvom štátnych orgánov**:
 - **súdy** – rozhodujú o oprávnenosti nároku a jeho vymáhaní
 - **administratívne orgány** – riešia právne nároky v určitých oblastiach (napr. daňové úrady)
 - **výnimočne aj vlastnou mocou oprávneného** – napríklad v prípadoch **nutnej obrany alebo krajnej núdze**
- **príklady právneho nároku**
 - **vymáhanie peňažnej pohľadávky** – veriteľ má subjektívne právo na splatenie dlhu, ale nárok na jeho vymáhanie súdnou cestou vzniká až po uplynutí splatnosti
 - **práva zo zmluvných vzťahov** – napríklad právo zamestnanca na vyplatenie mzdy
 - **dedičské nároky** – ak je osoba dedičom, môže si svoj nárok uplatniť súdnou cestou

1.13. Historické pramene práva

- **právo starovekých civilizácií**
 - **Mezopotámia** – Chammurapiho zákonník, jeden z prvých kodifikovaných zákonníkov
 - jeden z najstarších známych kodifikovaných zákonníkov v histórii

- bol vytvorený na príkaz babylonského kráľa Chammurapiho
- zákonník obsahoval 282 zákonov, ktoré boli vytesané do kamennej stély a vystavené na verejnosti
- význam Chammurapiho zákonníka:
 - prvý známy príklad právneho formalizmu – zákony boli pevne stanovené a verejne známe
 - bol základom pre neskoršie mezopotámske, hebrejské a staroveké grécke právo
 - je považovaný za predchodcu moderných kodifikovaných právnych systémov
- **Egyptské právo** – silný vplyv náboženstva na právny systém
- **Grécke právo** – prvé koncepty demokracie a občianskeho práva
 - rozvoj písaného práva – zákony boli kodifikované a verejne dostupné
 - demokratické prvky – v mestských štátoch ako Atény sa právo podieľalo na správe štátu
 - zákony Solónu – prvé významné reformy právneho systému Atén
 - súdny systém – v Aténach fungovali ľudové súdy, kde rozhodovali občania
 - vplyv na neskoršie právne systémy – grécke právne myslenie ovplyvnilo vývoj právnych teórií a zásady spravodlivosti
- **Rímske právo** –základ kontinentálneho právneho systému
 - Corpus Iuris Civilis – kodifikácia rímskeho práva, ktorú vykonal cisár Justinián v 6. storočí, sa stala základom pre právne kodifikácie v Európe
 - princípy rímskeho práva – zásady ako „Nikomu neškodit“, „Každému dať, čo mu patrí“ a „Žiť čestne“ sa dodnes považujú za základné právne princípy
 - recepcia rímskeho práva – v stredoveku bolo rímske právo prijaté a rozvinuté v rámci univerzitného vzdelania, čo viedlo k jeho vplyvu na moderné právne systémy
- **stredoveké právo**

- **feudálne právo** – miestne právne poriadky založené na vlastníckych vzťahoch
 - založené na vlastníckych vzťahoch – právny systém vychádzal zo štruktúry feudálnej spoločnosti, kde vlastníctvo pôdy znamenalo aj politickú a právnu moc
 - právna decentralizácia – neexistoval jednotný právny systém, ale rôzne miestne právne poriadky
 - panstvo feudálnej šľachty – právo bolo v rukách šľachticov a panovníkov, ktorí určovali pravidlá na svojich územiach
 - neexistencia rovnosti pred zákonom – právo bolo založené na stavovských rozdieloch, iné pravidlá platili pre šľachtu, duchovenstvo, mešťanov a poddaných

- **kanonické právo** – právny systém katolíckej cirkvi s veľkým vplyvom na Európu
 - kánonické právo je právny systém katolíckej cirkvi, ktorý upravuje vnútornú organizáciu cirkvi, duchovné povinnosti veriacich a etické normy
 - jeho hlavným prameňom sú náboženské predpisy, ktoré vychádzajú zo Svätého písma, tradície cirkvi a rozhodnutí cirkevných autorít
 - kánonické právo bolo významnou súčasťou stredovekého právneho systému, keďže cirkev mala silný vplyv na politický a spoločenský život

- **Magna Charta (1215)** – prvý dokument obmedzujúci kráľovskú moc a posilňujúci práva šľachty
 - Magna Charta bola prvým dokumentom, ktorý obmedzil moc panovníka a poskytol práva šľachte a slobodným ľuďom
 - vyjadrovala spoločenskú zmluvu medzi anglickým kráľom Jánom Bezzemkom a šľachtou
 - obsahovala ustanovenia na ochranu práv a slobôd, napríklad:
 - ochranu pred nezákonným väznením („nikto nesmie byť uväznený bez riadneho súdneho procesu“)
 - obmedzenie svojvoľného vyberania daní bez súhlasu šľachty

- zavedenie práva na odpor proti panovníkovi, ak poruší ustanovenia listiny
- **moderné právo**
 - vyvinulo sa v 18. a 19. storočí v reakcii na absolutizmus, feudálne právo a osvietenenské myšlienky
 - hlavným cieľom moderného práva je právna istota, rovnosť pred zákonom a ochrana ľudských práv
 - založené na ústavnosti – štátna moc je obmedzená ústavným právom
 - kodifikované právo – právne normy sú systematicky upravené v zákonníkoch
 - dôležité kodifikácie moderného práva
 - Code Civil Napoleona (1804) – základ moderného občianskeho práva
 - Nemecký občiansky zákonník (BGB, 1900) – systematická kodifikácia súkromného práva
 - Ústavy USA (1787) a Francúzska (1791) – prvé moderné ústavy, ktoré zakotvili práva občanov a obmedzenie moci štátu.
 - Vznik medzinárodného práva – OSN (1945), Európsky súd pre ľudské práva, Medzinárodný súdny dvor

1.14. Právo a jeho úloha v spoločnosti

- **právo ako nástroj regulácie spoločenských vzťahov**
 - určuje pravidlá spolužitia, stanovuje povinnosti a práva jednotlivcov
 - chráni základné hodnoty spoločnosti (spravodlivosť, bezpečnosť, sloboda)
- **právna istota a stabilita**
 - zabezpečuje predvídateľnosť rozhodnutí a vynútiteľnosť práva
 - ochrana pred svojvoľnými zásahmi štátnej moci
- **ekonomická a politická funkcia práva**
 - právne normy upravujú podnikateľské prostredie a ekonomické vzťahy
 - právo reguluje činnosť štátnej správy a politických inštitúcií

- **morálne aspekty práva**
 - právo formuje etické normy spoločnosti a je nástrojom sociálnej kontroly
 - rozdiel medzi právom a morálkou – nie všetko morálne správne je aj legálne
- **právo v demokracii vs. autoritárskych režimoch**
 - v demokratických štátoch je právo postavené na ústave a ochrane občianskych práv
 - v autoritárskych režimoch môže byť právo zneužitá na posilnenie moci

1.15. Regulácia vs. sloboda

- **význam regulácie a slobody**
 - **regulácia** – právne normy slúžia na udržiavanie poriadku a ochranu spoločnosti.
 - **sloboda** – základné právo jednotlivca konať podľa vlastného uváženia bez neprimeraných obmedzení.
 - **konflikt medzi reguláciou a slobodou** – kde je hranica medzi právom občana a ochranou spoločenských hodnôt?
- **právne mechanizmy regulácie**
 - **ústavné obmedzenia** – napríklad zákaz šírenia nenávistných prejavov
 - **zákonodarné zásahy** – regulácia trhu, zdravotnícke normy, dopravné predpisy
 - **súdne rozhodnutia** – interpretácia práv a ich rozsahu
- **konfliktné oblasti medzi reguláciou a slobodou**
 - **sloboda prejavu vs. regulácia nenávistných prejavov**
 - kde končí sloboda prejavu a začína šírenie nenávisti?
 - **ochrana súkromia vs. bezpečnostné opatrenia štátu**
 - monitorovanie občanov, kamerové systémy, odpočúvanie.
 - kedy je ochrana verejnej bezpečnosti dôležitejšia ako individuálne súkromie?
 - **povinné očkovanie vs. osobná sloboda**
 - právne normy verejného zdravia vs. právo jednotlivca rozhodovať o svojom tele

- **príklady regulácie slobody v rôznych krajinách**
 - **totalitné režimy** – extrémna regulácia, obmedzenie slobody prejavu, pohybu, politických práv
 - **demokracie** – rovnováha medzi reguláciou a individuálnymi právami, ochrana menších

1.16. Praktická časť

1.16.1. Kontrolné otázky

1. Ako sa právo odlišuje od morálky a zvykov?
2. Ktoré štyri základné znaky musí mať právo, aby bolo účinné?
3. Vysvetlite rozdiel medzi **objektívnym právom** a **subjektívnym právom**.
4. Čo je to **právny nárok** a kedy môže zaniknúť?
5. V čom spočíva rozdiel medzi prirodzeným právom a právnym pozitivizmom?
6. Uveďte príklad, keď bolo právo v rozpore so spravodlivosťou.

1.16.2. Cvičenia na porozumenie

A) Rozhodni, či ide o objektívne alebo subjektívne právo:

1. Právo voliť v parlamentných voľbách.
2. Povinnosť dodržiavať Trestný zákon.
3. Nárok na vyplatenie mzdy.
4. Občiansky zákonník SR.

B) Dopĺňovanie tabuľky

Doplň príklady k jednotlivým normatívnym systémom:

Normatívny systém	Príklad správania	Je vynútiteľný štátom?
Právo		
Morálka		
Náboženské normy		

Zvyky		
--------------	--	--

C) Prirad' osobnost' k právnej teórii

Aristoteles	a) Čistá teória práva (autonómny systém normatívnej hierarchie)
Tomáš Akvinský	
John Locke	b) Utilitarizmus – „najväčšie šťastie pre najväčší počet“
Rousseau	
Bentham	c) Všeobecná vôľa ako zdroj zákonov
Austin	d) Suverén vydáva príkazy podporené sankciou
Kelsen	
Durkheim	e) Rozdiel medzi represívnym a restitutívnym právom
Weber	f) Racionalizácia moderného práva
	g) Prirodzené práva: život, sloboda, majetok
	h) Zákony v súlade s božským poriadkom

1.16.3. Úlohy pre kritické myslenie a diskusiu

1. Predstav si, že by neexistovalo vynútiteľné právo – ako by to ovplyvnilo:
 - a. školu,
 - b. podnikanie,
 - c. medziľudské vzťahy?
2. Diskutujte v skupine: Je vždy správne poslúchať zákon, aj keď je nespravodlivý?
3. Vytvor krátku esej (½ strany): „Sloboda vs. regulácia – kde by som ja osobne nakreslil hranicu?“

1.16.4. Prípadové štúdie

Prípad 1

Obec prijala nariadenie, že všetky obchody musia byť zatvorené v nedeľu. Niektorí obchodníci sa odvolávajú na právo podnikat'. Diskutujte:

- Je toto nariadenie v súlade so slobodou a spravodlivosťou?
- Aký je konflikt medzi právom a slobodou v tomto prípade?

Prípad 2

Študent šíri na sociálnej sieti nenávistné komentáre proti menšinám. Tvrdí, že „má slobodu prejavu“.

- Kde končí sloboda prejavu a začína právna zodpovednosť?
- Ako by ste túto situáciu vysvetlili žiakom na strednej škole?

II. Funkcie práva

2.1. Čo je právo a prečo ho potrebujeme?

- **právo je nevyhnutné kvôli štruktúre spoločnosti**
 - spoločnosť **nie je jednoliaty celok**, ale je **štruktúrovaná a rôznorodá**
 - existujú **rozmanité záujmy jednotlivcov, skupín a celej spoločnosti**, ktoré sa často **dostávajú do konfliktu**
 - **bez práva** by tieto konflikty mohli viesť k napätiu, chaotickým situáciám alebo dokonca **násiliu**
- **právo zabraňuje anarchii a zaisťuje poriadok**
 - **Thomas Hobbes** tvrdil, že bez pravidiel by spoločnosť upadla do stavu "**boja všetkých proti všetkým**" (tzv. prirodzený stav)
 - v tomto stave by **nikto nemal istotu svojho života ani majetku**
 - **právo teda vzniklo ako mechanizmus ochrany a sebazáchovy** – ľudia sa vzdali časti slobody, aby získali stabilitu a mier
- **právo slúži ako nástroj regulácie správania**
 - stanovuje **jasné pravidlá správania**, ktoré určujú, **čo je dovolené a čo zakázané**
 - zaisťuje, že **ľudia môžu plánovať svoje činy** bez obáv z nepredvídateľných následkov
 - pomáha **neutralizovať konflikty**, chrániť hodnoty ako **život, bezpečnosť a majetok**
- **právo harmonizuje záujmy spoločnosti**
 - keďže každý jednotlivec má vlastné záujmy, môže dochádzať k stretom s inými
 - právo **vytvára rámec**, ktorý **vyvažuje individuálne slobody a kolektívne potreby** spoločnosti
 - **bez práva** by existovala **neistota a nepredvídateľnosť** vo vzťahoch medzi ľuďmi

2.2. Hlavné funkcie práva

- **regulačná funkcia**
 - stanovuje **jasné pravidlá správania** a **určuje hranice povoleného konania**, čím predchádza spoločenským konfliktom
 - **ochranná funkcia**
 - **garantuje ochranu základných hodnôt**, ako sú život, sloboda a majetok, a zároveň zabezpečuje ochranu pred **zneužitím moci**
- **stabilizačná funkcia**
 - **zaist'uje predvídateľnosť a právnu istotu**, vďaka čomu si jednotlivci aj firmy môžu plánovať svoje konanie bez obáv z právnej neistoty
 - **preventívna funkcia**
 - prostredníctvom **sankcií a trestov odrádza jednotlivcov od protiprávneho správania**, čím znižuje kriminalitu a porušovanie pravidiel
- **výchovná funkcia**
 - formuje **právne vedomie občanov**, zvyšuje ich povedomie o zákonoch a učí ich konať v súlade s právnymi normami

2.3. Právo ako stabilizačný a ochranný mechanizmus

- **stabilizačná funkcia práva - právo ako nástroj stability a poriadku**
 - právny systém **zabraňuje chaosu a spoločenským konfliktom** tým, že stanovuje jasné a záväzné pravidlá správania
 - **zaist'uje predvídateľnosť konania** – jednotlivci aj organizácie môžu plánovať svoje kroky podľa existujúceho právneho rámca
 - právo vytvára **hierarchiu noriem**, ktoré určujú **kompetencie štátnych inštitúcií, povinnosti občanov a pravidlá vzájomného spolunažívania**
 - **príklad: Trestný zákon** definuje trestné činy a sankcie za ich spáchanie, čím zaist'uje právnu istotu
- **ochranná funkcia práva - právo ako garant ochrany základných hodnôt spoločnosti**

- právny systém chráni **život, majetok, bezpečnosť, spravodlivosť, slobodu, právnu istotu a slušnosť**
- ochrana pred **zneužitím moci zo strany štátu aj jednotlivcov**
- **minimalizácia neistoty a rizika** tým, že právo ponúka stabilný súbor pravidiel správania
- **príklad:** Ústava zaručuje právo na **súdnú ochranu a spravodlivý proces**, čím chráni občanov pred svojvôľou štátu
- **právo ako mechanizmus sociálnej kontroly - právo ako nástroj vynucovania pravidiel a ochrany spoločenských hodnôt**
 - **neutralizuje konflikty** – definuje sankcie a mechanizmy riešenia sporov, aby zabránilo eskalácii násilia
 - **zabezpečuje sociálnu kontrolu** – štát má nástroje na vynútenie dodržiavania práva prostredníctvom **súdov, polície a exekútorov**
 - **odstrašujúci efekt práva** – hrozba sankcií motivuje jednotlivcov dodržiavať normy
 - **príklad:** právne normy proti korupcii **znižujú počet úradníkov ochotných prijímať úplatky** tým, že stanovujú vysoké tresty

2.4. Právo ako regulátor spoločenského správania

- **právo ako mechanizmus regulácie spoločenských vzťahov - právo nie je jediným normatívnym systémom v spoločnosti, ale je najsilnejším a najefektívnejším**
 - okrem práva existujú aj **iné regulačné mechanizmy** ako **morálka, náboženstvo, zvyky a obyčaje**
 - **rozdiel:** len právo je **štátne vynútiteľné** – má donucovací aparát (polícia, súdy, sankcie)
 - **cieľ regulácie:** zabezpečiť **predvídateľnosť a stabilitu** v spoločnosti
 - **príklad:** dopravné predpisy regulujú pohyb jednotlivcov na cestách, aby zabránili nehodám a chránili životy
- **právo ako harmonizátor záujmov v spoločnosti - právo slúži na vyvažovanie individuálnych a kolektívnych potrieb**
 - každý jednotlivec má vlastné **záujmy**, ktoré môžu byť v konflikte s inými

- právo **harmonizuje protichodné záujmy** jednotlivcov a skupín tak, aby bola zachovaná **spoločenská súdržnosť a stabilita**
- zabezpečuje **rovnosť pred zákonom** a spravodlivosť
- **príklad: pracovné právo** stanovuje pravidlá pre zamestnávateľov aj zamestnancov, čím predchádza zneužívaniu moci
- **právo ako nástroj sociálnej kontroly - právo nielen reguluje správanie, ale aj vychováva občanov**
 - **stanovuje normy správania** a potláča **nežiaduce konania** (kriminalita, podvody)
 - **podporuje spoločensky žiaduce správanie** a poskytuje mu právnu ochranu
 - **fixuje v spoločenskom vedomí potrebu rešpektovať normy**, čím prispieva k socializácii občanov
 - **príklad: trestné právo** má **odstrašujúci efekt** – vysoké tresty za korupciu znižujú počet úradníkov ochotných prijímať úplatky

2.5. Právo ako ochrana hodnôt

- **právo ako garant základných hodnôt spoločnosti**
 - právny systém je postavený na **ochrane základných hodnôt**, ktoré sú nevyhnutné pre fungovanie civilizovanej spoločnosti
 - medzi najdôležitejšie hodnoty, ktoré právo chráni, patria **ľudské práva, vlastnícke práva a bezpečnosť občanov**
 - **právny štát musí zabezpečiť, aby tieto hodnoty neboli svojvoľne porušované** zo strany štátu, jednotlivcov ani inštitúcií
- **ochrana ľudských práv prostredníctvom práva**
 - **ľudské práva sú základné a univerzálne práva**, ktoré chránia jednotlivcov pred nespravodlivým zaobchádzaním
 - právny systém zabezpečuje ich **garanciu v ústavách a medzinárodných dohovoroch** (napr. Všeobecná deklarácia ľudských práv)
 - **právne normy zabráňujú diskriminácii, mučeniu, obmedzovaniu slobody slova a iným porušeniam základných práv**

- **ochrana vlastníctva a majetkových práv**
 - **vlastnícke právo patrí medzi najdôležitejšie práva jednotlivcov** – zabezpečuje ochranu majetku pred neoprávneným zásahom
 - právo vytvára **mechanizmy na ochranu vlastníkov**, ako sú **zmluvy, katastrálne registre a súdne mechanizmy na riešenie sporov**
 - **príklad:** zákony proti krádeži, podvodom a neoprávnenému zabratiu majetku sú kľúčové pre ochranu vlastníctva
- **právo ako nástroj zabezpečenia bezpečnosti spoločnosti**
 - **bezpečnosť je základnou podmienkou fungovania každej spoločnosti**, a preto právo stanovuje pravidlá na jej ochranu
 - právny systém chráni občanov pred **kriminalitou, násilím a terorizmom** prostredníctvom trestného práva a bezpečnostných opatrení
 - **príklad:** policajné zložky, súdy a väzenský systém fungujú na základe právnych noriem, ktoré majú za cieľ ochranu občanov

2.6. Právo a riešenie konfliktov

- **právo ako nástroj mierového riešenia konfliktov**
 - konflikty sú **nevyhnutnou súčasťou spoločenského života**, pretože v spoločnosti existujú rozdielne záujmy jednotlivcov a skupín
 - právo zabezpečuje **mechanizmy na riešenie konfliktov pokojnou cestou**, aby sa predišlo násiliu alebo anarchii
 - štát podporuje **kooperatívne a vyjednávacie metódy** riešenia sporov pred konfrontáciou či súdnymi spormi
- **právne mechanizmy riešenia konfliktov**
 - **súdne konanie** – oficiálna forma riešenia konfliktov, kde nezávislý súd rozhodne na základe zákona
 - **mediácia a arbitráž** – alternatívne spôsoby riešenia sporov, ktoré umožňujú stranám nájsť riešenie bez nutnosti zdĺhavého súdneho procesu
 - **zmluvná dohoda** – mnohé spory medzi súkromnými osobami či firmami sa riešia uzavretím dohody alebo kompromisu

- **právo ako prevencia eskalácie konfliktov**
 - právne normy majú **preventívny účinok** – definujú hranice správania, čím znižujú pravdepodobnosť vzniku konfliktov
 - právny štát zabezpečuje **rovnováhu medzi právami a povinnosťami jednotlivcov**, čím prispieva k celkovej stabilite spoločnosti
 - **príklad:** pracovné právo stanovuje pravidlá pre zamestnávateľov aj zamestnancov, čím znižuje možnosť sporov ohľadom pracovných podmienok
- **právo a ochrana slabších strán v konflikte**
 - právo chráni slabšie subjekty, ako sú **spotrebitelia, zamestnanci, deti či menšiny**, ktorí by inak mohli byť znevýhodnení v konfliktoch
 - mechanizmy ochrany zahŕňajú **antidiskriminačné zákony, práva na právnu pomoc a inštitúcie na ochranu práv občanov**

2.7. Rozdiely medzi právom, morálkou a etikou

- **právo ako záväzný normatívny systém spoločnosti**
 - **právne normy sú záväzné a ich dodržiavanie môže byť vynútené štátom**
 - právo sa zameriava na **vonkajšie správanie jednotlivcov** – stanovuje pravidlá pre interakciu medzi ľuďmi a inštitúciami
 - **v prípade porušenia nasledujú právne sankcie**, ako sú pokuty, tresty alebo iné donucovacie opatrenia
 - právne normy môžu byť **kogentné (nepripustné obchádzanie) alebo dispozitívne (možno sa od nich odchýliť dohodou)**
- **morálka – individuálne hodnoty a vnútorný etický kompas**
 - **morálne normy nie sú vynútiteľné štátom, ale ovplyvňujú správanie ľudí prostredníctvom spoločenského tlaku**
 - vyjadrujú **predstavu o dobre a zle**, čestnosti a nečestnosti, spravodlivosti a nespravodlivosti
 - morálne normy sú **zvyčajne nepísané**, ale môžu byť kodifikované v morálnych kódexoch určitých profesií (napr. lekárska etika)
 - **sankcie za porušenie morálnych noriem** sú spoločenské (napr. odsúdenie, hanba, strata reputácie) alebo vnútorné (výčitky svedomia)

- **etika – filozofické a profesionálne princípy**
 - etika sa **zaoberá teoretickým skúmaním morálky**, je to filozofická disciplína, ktorá sa venuje pôvodu a podstate morálnych princípov
 - v profesionálnom prostredí sa etika prejavuje v **morálnych kódexoch a etických zásadách jednotlivých povolání** (napr. advokátska, sudcovská, lekárska etika)
 - na rozdiel od práva nemá etika donucovací charakter, ale formuje **profesionálnu česť a integritu**
 - **príklad:** lekár môže postupovať podľa zákona, ale ak etické zásady hovoria, že jeho konanie nie je morálne správne, môže byť odsúdený odbornou komunitou

Kritérium	Právo	Morálka	Etika
Vymáhateľnosť	štátne orgány (súdy, polícia)	spoločenské normy, individuálne svedomie	odborná komunita, filozofia
Zdroj noriem	zákony, právne predpisy	hodnoty, tradície, spoločenské očakávania	filozofické princípy, profesijné kódexy
Záväznosť	záväzná pre všetkých občanov	záväzná len v rámci určitej skupiny/spoločnosti	záväzná v rámci profesie alebo disciplíny
Cieľ	regulácia spoločenských vzťahov	určenie, čo je správne alebo nesprávne	sformulovanie zásad správneho konania
Príklad porušenia	krádež, podvod, porušenie zmluvy	klamstvo, nevera, nespravodlivé správanie	porušenie lekárskej etiky, konflikt záujmov
Dôsledky porušenia	pokuta, väzenie, súdny spor	odsúdenie spoločnosťou, výčitky svedomia	strata dôvery, profesijné sankcie, vylúčenie z komunity

2.8. Praktická časť

2.8.1. Kontrolné otázky

1. Prečo Thomas Hobbes tvrdil, že právo je nevyhnutné?
2. Ktoré sú hlavné funkcie práva?
3. V čom spočíva rozdiel medzi regulačnou, ochrannou a preventívnou funkciou?
4. Ako právo prispieva k stabilite spoločnosti?
5. Vysvetlite, prečo je právo považované za „nástroj sociálnej kontroly“.
6. Aké hodnoty právo najmä chráni? Uveď príklad.
7. Ako môže právo zabrániť eskalácii konfliktov?
8. Vysvetlite rozdiel medzi právom, morálkou a etikou.

2.8.2. Cvičenia na porozumenie

A) Prirad' funkciu práva k príkladu

- Dopravné predpisy predchádzajú nehodám.
- Ústava zaručuje právo na súdnu ochranu.
- Trestný zákon odrádza od páchania trestnej činnosti.
- Povinné vzdelávanie detí formuje právne vedomie spoločnosti.

(regulačná – ochranná – preventívna – výchovná)

B) Doplň tabuľku

Funkcia práva	Definícia (vlastnými slovami)	Vymyslený príklad zo života
Regulačná		
Ochranná		
Stabilizačná		
Preventívna		

Výchovná		
-----------------	--	--

C) Porovnávacia úloha

Doplň rozdiely do tabuľky:

Kritérium	Právo	Morálka	Etika
Vymáhateľnosť			
Zdroj noriem			
Dôsledok porušenia			

2.8.3. Úlohy pre kritické myslenie a diskusiu

1. Diskutujte v skupine: Je lepšie, ak právo prísne reguluje správanie ľudí, alebo ak ponecháva väčší priestor slobode?
2. Zamysli sa: Môže byť nejaký zákon „legálny“, ale neetický? Uveď príklad.
3. Nájdi konkrétnu oblasť, kde sú morálne normy prísnejšie ako právne normy (napr. klamstvo, nevera). Ako by to vysvetlil učiteľ žiakom?
4. Esej (½ strany): „Ktorá funkcia práva je podľa mňa najdôležitejšia a prečo?“

2.8.4. Prípadové štúdie

Prípad 1 – Preventívna funkcia práva

Štát zvýšil pokuty za používanie mobilu počas šoférovania.

- Akú funkciu práva to ilustruje?
- Myslíš, že zvýšenie sankcií skutočne odradí vodičov?

Prípad 2 – Konflikt práva a morálky

V niektorých krajinách je legálne trestať fyzicky deti v škole.

- Je to v súlade s našimi morálnymi hodnotami?
- Ako by ste vysvetlili žiakom, že niečo môže byť legálne, ale nemorálne?

Prípad 3 – Právo ako ochrana slabších strán

Spotrebiteľ si kúpil výrobok, ktorý sa pokazil po 3 dňoch, a predajca odmieta reklamáciu.

- Ako môže právo pomôcť spotrebiteľovi?
- Prečo je dôležité, aby právo chránilo „slabšiu“ stranu?

III. Právo a kultúra

3.1. Právo a kultúra

- **definícia kultúry**
 - kultúra pochádza z latinského „cultus“, čo pôvodne označovalo pestovanie a kultiváciu
 - v širšom zmysle ide o hodnoty, ktoré ľudská spoločnosť vytvára a udržiava
- **právo ako súčasť kultúry**
 - právo je integrálnou súčasťou všeobecnej kultúry národa
 - je zakorenené v hodnotách konkrétnej spoločnosti a tvorí dôležitý prvok jej duchovnej kultúry
- **právna kultúra**
 - právna kultúra je výsledkom profesionálnej činnosti právnikov v oblasti tvorby, interpretácie a aplikácie práva
 - zahŕňa spôsob vyjadrenia právnych predpisov a aktov aplikácie práva
- **rôzne typy právnej kultúry**
 - právna kultúra sa historicky odlišuje podľa regiónov a tradícií
 - možno hovoriť o kontinentálnej, anglo-americkej, škandinávskej alebo napríklad islamskej právnej kultúre
- **právo ako nástroj stabilizácie spoločnosti**
 - ak prestanú platiť pravidlá regulujúce spoločenské vzťahy, nemožno hovoriť o kultúre. právne normy sú založené na spoločensky uznávaných hodnotách, zabezpečujú integritu a kontinuitu spoločnosti

3.2. Kontinentálny typ právnej kultúry

- **historický pôvod a vplyv rímskeho práva**

- kontinentálny systém právnej kultúry **má korene v rímskom práve**, ktoré výrazne ovplyvnilo jeho štruktúru a princípy
- **uplatňuje sa v kontinentálnej Európe**, ale jeho vplyv je viditeľný aj v bývalých európsky
- **kodifikácie práva** – dôležitou súčasťou tohto systému sú **zákonníky**, ktoré systematicky upravujú jednotlivé právne oblasti (napr. napoleonský občiansky zákonník – *Code Napoléon* z roku 1804)ch kolóniách po celom svete
- **charakteristické znaky kontinentálneho právneho systému**
 - **najdôležitejším prameňom práva je zákon** – písané právo má prioritu pred sudcovským rozhodovaním
 - **právo tvorí najvyšší zákonodarný orgán** (parlament alebo iný zákonodarný orgán štátu)
 - **súdy len aplikujú právo**, nemajú právomoc ho tvoriť
 - **hierarchia právnych noriem** – zákon je základným právnym aktom, z ktorého vychádzajú všetky ostatné právne predpisy
 - **právna istota a predvídateľnosť práva**
 - v kontinentálnom systéme je **cieľom dosiahnuť právnu istotu** – zákony sú jasne formulované, aby sa predišlo nejednoznačným výkladom
 - **delenie práva na verejné a súkromné právo** – tento dualizmus je charakteristický pre kontinentálny systém
- **vývoj a moderné trendy**
 - kontinentálny právny systém sa vyvinul ako **reakcia na absolutizmus a stavovské nerovnosti**. cieľom bolo zabezpečiť rovnaké práva pre všetkých občanov
 - v súčasnosti je systém **neustále reformovaný**, aby reagoval na technologický pokrok a spoločenské zmeny (napr. digitalizácia práva, ochrana osobných údajov)
- **príklady krajín s kontinentálnym právnym systémom**
 - **Francúzsko, Nemecko, Taliansko, Španielsko** – krajiny s dlhou tradíciou civil law

- **Slovensko a Česko** – postkomunistické krajiny, ktoré prevzali prvky nemeckého a rakúskeho právneho systému
- **Japonsko, Brazília, Turecko** – príklady krajín mimo Európy, ktoré prebrali princípy kontinentálneho práva

3.3. Anglo-americký typ právnej kultúry

- **historický vývoj a pôvod systému**
 - **vznik v stredovekom Anglicku** – vychádza z kráľovských súdov, ktoré od 11. storočia postupne nahradili partikulárne miestne práva jednotným systémom **common law**
 - **equity law (právo spravodlivosti)** – vzniklo v 15. storočí ako doplnok common law, riešilo prípady, kde bolo tradičné právo príliš rigidné
 - **kolonizácia a rozšírenie systému** – právny systém common law bol exportovaný do celého britského impéria a dodnes sa uplatňuje v USA, Kanade, Austrálii, Indii či Juhoafrickej republike
- **hlavné znaky anglo-amerického právneho systému**
 - **základným prameňom práva sú súdne rozhodnutia (precedensy)**
 - **judge-made law (sudcovské právo)** – právo sa tvorí rozhodnutiami súdov, nie len zákonmi
 - **princíp stare decisis (držanie sa rozhodnutí)** – súdy sú viazané predchádzajúcimi rozhodnutiami v podobných prípadoch
 - **právo sa vyvíja „zdola nahor“** – nie je tvorené štátom, ale sudcovskými rozhodnutiami priamo v praxi
 - **flexibilita a adaptabilita**
 - právo nie je kodifikované v ucelených zákonníkoch, ale neustále sa vyvíja v reakcii na nové situácie
 - **sudcovia majú široké právomoci pri interpretácii práva** – v prípade potreby môžu precedens upraviť alebo odmietnuť (distinguishing, overruling)
- **súdne precedensy ako hlavný zdroj práva**

- **precedens je rozhodnutie súdu, ktoré sa stáva záväzným pre budúce podobné prípady**
 - **ratio decidendi** – právna zásada, ktorá je záväzná pre ďalšie rozhodnutia
 - **obiter dictum** – vedľajšie názory sudcu, ktoré nie sú záväzné, ale môžu slúžiť ako odporúčanie
- **rozdiel medzi systémami USA a Veľkej Británie**
 - **USA** – sudcovské právo má veľmi silné postavenie, precedensy môžu prevýšiť zákony
 - **Veľká Británia** – parlament je suverénny, sudy nemôžu meniť zákony vydané parlamentom

3.4. Praktická časť

3.4.1. Kontrolné otázky

1. Ako možno definovať kultúru a v čom je právo jej súčasťou?
2. Čo znamená pojem „právna kultúra“?
3. Ktoré základné typy právnej kultúry poznáme?
4. Aký historický význam malo rímske právo pre kontinentálny právny systém?
5. Čo je základným prameňom práva v kontinentálnom systéme a čo v anglo-americkom?
6. Vysvetlite princíp stare decisis.
7. Aký je rozdiel medzi ratio decidendi a obiter dictum?
8. V čom sa líši postavenie súdov v USA a vo Veľkej Británii?

3.4.2. Cvičenia na porozumenie

A) Porovnávacia tabuľka

Doplň charakteristické črty:

Kritérium	Kontinentálny systém práva	Anglo-americký systém práva
Hlavný prameň práva		
Úloha súdov		

Typické krajiny		
Historický pôvod		
Predvídateľnosť práva		

B) Prirad' príklad k systému

- Trestný zákonník SR (kodifikovaný v zákone).
- Rozhodnutie Najvyššieho súdu USA, ktoré zmenilo výklad ústavy.
- Code Napoléon.
- Prípad „Brown vs. Board of Education“ (USA, 1954 – zákaz segregácie).
- Nemecký občiansky zákonník (BGB).

(kontinentálny / anglo-americký)

C) Krátke doplňovačky

1. V anglo-americkom systéme sa právo vyvíja najmä prostredníctvom _____.
2. V kontinentálnom systéme je cieľom dosiahnuť _____ istotu.
3. „Judge-made law“ znamená, že právo sa tvorí _____.

3.4.3. Úlohy pre kritické myslenie a diskusiu

1. Diskutujte: Ktorý systém je podľa vás „spravodlivejší“ – kontinentálny (jasné pravidlá v zákonníkoch) alebo anglo-americký (flexibilita sudcovských rozhodnutí)?
2. Ako by vyzerala spoločnosť, keby sa právo nikdy nekodifikovalo a vyvíjalo sa iba na základe precedensov?
3. Zamyslite sa: Ktorý systém je vhodnejší pre krajiny, kde sa rýchlo menia spoločenské podmienky (napr. nové technológie, digitalizácia)?
4. Esej (½ – 1 strana): „Je právo vždy odrazom kultúry konkrétneho národa?“

3.4.4. Prípadové štúdie

Prípad 1 – Kontinentálny systém

Na Slovensku bol prijatý nový zákon o ochrane osobných údajov. Firmy musia zaviesť nové opatrenia, inak im hrozia sankcie.

- Akú funkciu práva to ukazuje?
- Ako sa prejavuje princíp právnej istoty?

Prípad 2 – Anglo-americký systém

V USA Najvyšší súd rozhodol, že manželstvá osôb rovnakého pohlavia sú ústavne chránené.

- Akú úlohu tu zohral precedens?
- Ako by sa tento problém riešil v kontinentálnom systéme?

Prípad 3 – Kultúrna podmienenosť práva

V niektorých islamských krajinách platí právo šaría, ktoré vychádza z náboženských textov.

- Ako tento príklad ukazuje, že právo je súčasťou kultúry?
- Aké môžu byť výhody a riziká silného prepojenia práva a náboženstva?

IV. Právne normy

4.1. Právne normy

- **právne normy ako základ právneho systému**
 - právne normy sú **základnými prvkami práva** – vytvárajú **právny poriadok** a zabezpečujú **reguláciu správania v spoločnosti**
 - sú to pravidlá správania, ktoré majú **formálnu záväznosť** a môžu byť **vynútené štátom**
 - každá právna norma je súčasťou širšieho **právneho systému**, ktorý sa skladá z hierarchicky usporiadaných noriem (ústava, zákony, podzákonné predpisy)
 - právne normy zabezpečujú fungovanie štátu a spoločnosti. bez nich by neexistoval právny systém – sú ako tehly, z ktorých sa stavia budova práva
- **rozdiel medzi právnymi normami a inými normatívnymi systémami**
 - **právne normy** sú záväzné, štát ich vynucuje a majú presne určenú formu (napr. zákony)
 - **morálne normy** sú založené na etike a svedomí, **nie sú právne vynútiteľné**, ale ovplyvňujú právo
 - **náboženské normy** platia len v rámci konkrétnej viery, **nie sú všeobecne záväzné** v štáte
 - **zvyky a obyčaje** vznikajú prirodzene, ale ak ich právo neuzná ako právne obyčaje, **nemajú právnu silu**
 - právne normy nie sú jediným súborom pravidiel v spoločnosti - **morálka, náboženstvo či tradície tiež regulujú správanie**, ale len právo je formálne záväzné a štátom vynútiteľné
- **význam právnych noriem v spoločnosti**
 - zabezpečujú **poriadok a stabilitu** – bez právnych noriem by spoločnosť upadla do chaosu
 - **harmonizujú konflikty** – určujú, ako riešiť spory medzi jednotlivcami, podnikmi aj štátom
 - **chránia základné hodnoty** – život, majetok, slobodu, spravodlivosť

- **zvyšujú právnu istotu** – ľudia môžu predvídať dôsledky svojho konania
- **umožňujú fungovanie inštitúcií** – štátna správa, súdy a polícia konajú na základe práva
- **právo nie je len o zákazoch a príkazoch**, ale o **zabezpečení stability a ochrane hodnôt** - pomáha spoločnosti fungovať efektívne a predvídateľne

4.2. Špecifické znaky právnych noriem

- **všeobecná záväznosť**
 - **právne normy platia pre všetkých** v určitej spoločnosti (štáte) a vzťahujú sa na neurčitý počet prípadov
 - sú **nevyhnutné pre fungovanie právneho systému**, pretože zaručujú jednotné pravidlá pre všetkých občanov, podniky aj inštitúcie
 - **príklad:** zákon o cestnej premávke sa nevzťahuje len na konkrétneho vodiča, ale na všetkých, ktorí sa pohybujú na cestách
- **formálna záväznosť**
 - **právne normy musia byť vyhlásené štátom v predpísanej forme**, aby boli platné
 - **nestačí len faktická existencia pravidla** – musí byť oficiálne publikované (napr. v zbierke zákonov)
 - pravidlo, ktoré nebolo prijaté zákonom alebo iným záväzným právnym predpisom, **nemá právnu silu**
 - **príklad:** ak by parlament schválil zákon, ale ten by nebol zverejnený v zbierke zákonov SR, právne neexistuje a nie je záväzný
- **možnosť vynútenia (štátne donútenie)**
 - **právne normy sú vynútiteľné štátom**, čo ich odlišuje od morálnych alebo náboženských pravidiel
 - ak niekto poruší právnu normu, môže čeliť **sankciám, pokutám, trestom alebo exekúcii**
 - **existujú dva druhy donútenia:**
 - **nepriame** – hrozba sankcie motivuje ľudí dodržiavať pravidlá (napr. hrozba pokuty za prekročenie rýchlosti)

- **priame** – reálne vykonanie donútenia (napr. výkon trestu väzenia alebo exekúcia majetku)
- **príklad:** ak občan nezaplatí dane, štát môže nariadiť exekúciu jeho majetku
- **normatívnosť**
 - právne normy predpisujú pravidlá - obsahujú **príkazy, zákazy alebo dovolenia**, čím **usmerňujú spoločenské vzťahy**
- **dynamickosť**
 - **právne normy sa menia v čase**, aby sa prispôbili novým spoločenským podmienkam
 - spoločnosť sa vyvíja – **čo bolo právne pred 50 rokmi, nemusí platiť dnes**
 - preto existujú **novelizácie zákonov, zrušenie zastaraných právnych predpisov a tvorba nových zákonov**
 - **príklad:** v minulosti ženy nemali volebné právo – dnes je neoddeliteľnou súčasťou právneho systému

4.3. Normatívnosť právnych noriem

- **normatívnosť právnej normy**
 - **normatívnosť** znamená, že **právna norma predpisuje správanie**, či už formou príkazu, zákazu alebo dovolenia
 - **určuje, čo má byť, nie to, čo je** – teda má **preskriptívny** (predpisujúci) charakter, nie deskriptívny (opisný)
 - **nezávisí od skutočného správania** – platí aj v prípade, že sa nedodržiava
 - **príklad:**
 - **normatívna veta:** „Najvyššia povolená rýchlosť na diaľnici je 130 km/h.“
 - **deskriptívna veta:** „Modrý automobil ide rýchlosťou 170 km/h.“
 - **rozdiel?** prvá veta stanovuje **pravidlo**, druhá len popisuje realitu
- **právne normy nehodnotíme ako pravdivé alebo nepravdivé**
 - právne normy **neurčujú fakty, ale povinnosti**

- nemožno ich preto posudzovať ako **pravdivé/nepravdivé**, ale ako **platné/neplatné**
- ak sa norma nedodržiava, neznamená to, že neplatí – len, že je porušovaná
- **príklad** - ak niekto nevráti pôžičku načas, norma „dlh musí byť splnený riadne a včas“ **neprestáva platiť** – len bola porušená
- **normatívnosť ako vôľa normotvorcu ovplyvniť správanie**
 - normatívnosť vyjadruje **zámer štátu (normotvorcu) regulovať spoločenské vzťahy**
 - stanovuje, **aké správanie je žiaduce a aké nežiaduce**
 - pomáha vytvárať **právny poriadok** a udržiava **stabilitu spoločnosti**
 - **príklad: dane:** štát vydáva normu „Každý občan musí platiť dane“, aby zabezpečil financovanie verejných služieb
- **právne normy ako normatívne a permissívne vety**
 - **normatívne vety** vyjadrujú **príkazy a zákazy** (napr. „občania nesmú páchať trestné činy“)
 - **permissívne vety** vyjadrujú **dovolenia, oprávnenia** (napr. „občania majú právo na ochranu osobných údajov“)
 - tri spôsoby vyjadrenia právnych noriem:
 - **príkazy** – čo sa musí urobiť
 - **zákazy** – čo sa nesmie urobiť
 - **dovolenia** – čo sa smie urobiť
 - **príklad:**
 - „každý má právo voliť“ (dovolenie)
 - „každý musí mať občiansky preukaz“ (príkaz)
 - „nikto nesmie šíriť nenávisťné prejavy“ (zákaz)
- **normatívnosť a právny jazyk**
 - právny jazyk je **odborný a presný**, musí byť **jednoznačný a zrozumiteľný**
 - normatívne texty sú **predpisy konania**, zatiaľ čo nenormatívne texty (napr. legálne definície) len **vysvetľujú pojmy**
 - **príklad:**
 - **normatívny text:** „Dane sa platia do 31. marca.“

- **nenormatívny text:** „Dane – povinné odvody do štátneho rozpočtu.“

4.4. Pôsobnosť právnych noriem a jej druhy

- **pôsobnosť právnych noriem určuje, na koho, kde a kedy sa právna norma vzťahuje**
- každá právna norma má **vymedzenú oblasť platnosti**, aby bolo jasné, **kto je viazaný jej dodržiavaním**
- **bez vymedzenia pôsobnosti by nebolo možné presne určiť, kto a kedy sa má normou riadiť**
- **príklad:**
 - slovenské dopravné predpisy platia **iba na území SR** a **iba pre vodičov a účastníkov cestnej premávky**
 - daňové zákony SR sa nevzťahujú na cudzincov bez príjmov na Slovensku
- pôsobnosť právnych noriem sa delí na **4 základné druhy**:
 - časová
 - územná
 - vecná
 - osobná

4.5. Časová pôsobnosť právnych noriem

- **časová pôsobnosť určuje, odkedy dokiaľ je právna norma účinná a záväzná**
- každá právna norma prechádza **životným cyklom**:
 - **vznik** – norma je prijatá a vyhlásená
 - **platnosť** – norma je oficiálne súčasťou právneho poriadku
 - **účinnosť** – norma sa musí dodržiavať a má právne následky
 - **strata účinnosti (derogácia)** – norma sa prestáva uplatňovať (môže byť nahradená novou)
 - **príklad**

- zákon schválený parlamentom 1. januára môže nadobudnúť účinnosť až 1. apríla, ak je tak určené
- zákony môžu byť neskôr novelizované, aby sa prispôbili novým spoločenským podmienkam
- **rozdiel medzi platnosťou a účinnosťou**
 - **platnosť** = právny predpis bol riadne prijatý a vyhlásený, ale ešte nie je záväzný
 - **účinnosť** = právny predpis sa už musí dodržiavať a má právne dôsledky
 - **legisvakančná doba** = obdobie medzi platnosťou a účinnosťou, ktoré umožňuje dotknutým subjektom pripraviť sa na nové pravidlá
 - **príklad:**
 - zákon môže byť vyhlásený v **januári**, ale účinný až od **marca**, aby mali podniky čas prispôbiť sa novým povinnostiam
- právna teória **rozoznáva dva hlavné dôvody**, prečo právna norma zaniká:
 - **vnútorné dôvody zániku právnej normy**
 - **súvisia so samotnou normou a sú určené v jej texte alebo v právnom poriadku**
 - právna norma môže mať **obmedzenú časovú pôsobnosť** alebo byť **výslovne zrušená**
 - **spôsoby vnútorného zániku právnej normy:**
 - **expirácia** – norma obsahuje dátum, kedy prestane platiť
 - **derogácia** – norma je výslovne zrušená iným právnym predpisom
 - **novelizácia** – norma sa mení, pričom staré ustanovenia môžu byť zrušené
 - **abrogácia** – stará norma je nahradená novou normou v rovnakej oblasti
 - **vonkajšie dôvody zániku právnej normy**
 - **súvisia so spoločenskými zmenami, ktoré robia právnu normu nepoužiteľnou alebo nezmyselnou**
 - nemusia byť výslovne uvedené v norme, ale vyplývajú z vývoja práva a spoločnosti
 - **spôsoby vonkajšieho zániku právnej normy:**

- **zmena spoločenských podmienok** – norma stráca význam, lebo spoločenské pomery sa zmenili
- **nepoužívanie normy** – ak sa norma dlhodobo neuplatňuje, hoci formálne existuje
- **konflikt s ústavou alebo medzinárodným právom** – ak norma odporuje ústave alebo medzinárodným dohovorom, môže byť zrušená
- **zánik štátu alebo právneho systému** – normy štátu zanikajú, ak štát prestane existovať

4.6. Intertemporalita právnych noriem

- **intertemporalita sa zaoberá vzťahom medzi starými a novými právnymi normami v čase**
- rieši otázku **ako sa nové právne predpisy uplatňujú na situácie, ktoré vznikli pred ich účinnosťou**
- **základná zásada: nové právne normy sa vzťahujú len na budúce právne vzťahy, pokiaľ nie je výslovne stanovené inak**
 - **príklad:** ak nový zákon o daniach nadobudne účinnosť 1. januára 2025, vzťahuje sa len na daňové povinnosti po tomto dátume, nie na minulý rok
- intertemporalita v práve sa riadi **troma hlavnými princípmi:**
 - a) princíp okamžitej účinnosti novej právnej normy**
 - **nová právna norma sa použije na všetky právne vzťahy a konania odo dňa jej účinnosti**
 - staré právne predpisy sa už na nové situácie neaplikujú
 - **príklad:** nový zákon o cestnej premávke platí od 1. júla 2024 – od tohto dňa sa používa nový zákon a staré predpisy už neplatia
 - b) princíp nepravého spätného pôsobenia (retroaktivity)**
 - **nový zákon sa aplikuje aj na právne vzťahy vzniknuté pred jeho účinnosťou, ale len na budúce dôsledky týchto vzťahov**

- nevzťahuje sa na právne akty a rozhodnutia, ktoré už boli vykonané podľa starého práva

- **príklad:** ak bol niekto odsúdený na základe starého trestného zákona, nový zákon nemení jeho trest, ale ovplyvňuje podmienky jeho výkonu

c) princíp retroaktivity (spätnej účinnosti)

- **retroaktivita znamená, že nová právna norma sa uplatňuje aj na situácie, ktoré nastali pred jej účinnosťou**
- **v zásade je retroaktivita zakázaná, najmä v trestnom práve** (čl. 50 ústavy sr: „nikto nemôže byť trestaný za čin, ktorý nebol trestný v čase jeho spáchania“)
- **výnimka – priaznivá retroaktivita** – ak nová norma zlepšuje právne postavenie subjektu, môže sa aplikovať spätne
 - **príklad:** ak nový trestný zákon znižuje tresty za určitý trestný čin, odsúdený môže žiadať o zmiernenie trestu

• **intertemporalita a právna istota**

- **intertemporalita zabezpečuje stabilitu právneho systému a ochranu právnych vzťahov**
- **zákaz retroaktivity chráni jednotlivcov pred právnou neistotou**
- **legislatívne prechodné ustanovenia často špecifikujú, ako sa nové normy budú aplikovať na staré právne vzťahy**
 - **príklad:** pri zmene Občianskeho zákonníka sa môže určiť, že „zmluvy uzatvorené pred účinnosťou tohto zákona sa riadia doterajšími predpismi.“

4.7. Územná pôsobnosť právnych noriem

- **územná pôsobnosť právnych noriem určuje, na akom území sú platné a záväzné**
- **právne normy štátu majú účinnosť predovšetkým na území daného štátu**
 - **bez územného ohraničenia by právny systém nemal jasne stanovenú sféru platnosti**

- **druhy územnej pôsobnosti právnych noriem**
 - a) **štátna (národná) pôsobnosť**
 - právne normy platia **na celom území daného štátu**
 - **zákony slovenskej republiky sa vzťahujú na všetkých občanov a právnické osoby v rámci SR**
 - **príklad:** Trestný zákon platí na celom území Slovenska
 - b) **miestna (regionálna) pôsobnosť**
 - niektoré právne normy platia **len v určitých oblastiach štátu** – môžu ich vydávať miestne samosprávy
 - **miestne vyhlášky a nariadenia sa vzťahujú len na konkrétnu obec, mesto alebo kraj**
 - **príklad:** v Bratislave môže platiť zákaz konzumácie alkoholu na verejných priestranstvách, ale v iných mestách SR to môže byť povolené
 - c) **extrateritoriálna pôsobnosť**
 - v určitých prípadoch môžu právne normy štátu **platiť aj mimo jeho územia**
 - platí to najmä v situáciách, keď ide o:
 - **ochranu občanov štátu v zahraničí**
 - **pôsobnosť diplomatických misií**
 - **exteritoriálne oblasti, ako sú veľvyslanectvá**
 - **príklad:** občan SR môže byť trestne stíhaný na Slovensku za trestný čin spáchaný v zahraničí, na veľvyslanectve SR v USA platí slovenské právo, aj keď sa fyzicky nachádza na území USA
- **princípy územnej pôsobnosti v medzinárodnom práve**
 - **teritoriálny princíp** – zákony platia na území štátu pre všetkých, ktorí sa tam nachádzajú
 - **personálny princíp** – zákony štátu môžu platiť aj pre občanov štátu, aj keď sú v zahraničí (napr. vojenská služba, daňové povinnosti)
 - **exteritoriálny princíp** – niektoré miesta sú pod ochranou domovského štátu (napr. ambasády, vojenské základne v zahraničí)
 - **príklad:**

- **ak cudzinec spácha trestný čin na Slovensku, riadi sa slovenským právom, aj keď nie je občanom SR**
- **slovenský diplomat v zahraničí sa riadi slovenským právom, aj keď sa fyzicky nachádza v inej krajine**

4.8. Vecná pôsobnosť právnych noriem

- **vecná pôsobnosť určuje, na aké spoločenské vzťahy sa právna norma vzťahuje**
- právne normy sa delia podľa právnych odvetví (ústavné, občianske, trestné, obchodné právo atď.)
- každá norma sa uplatňuje len na vzťahy, ktoré spadajú do jej vecnej pôsobnosti – nemožno ju aplikovať na iné oblasti práva
- kolízie medzi právnymi normami sa riešia princípom lex specialis a hierarchiou právnych predpisov
- vecná pôsobnosť právnych noriem zabezpečuje prehľadnosť a efektívnosť právneho systému

4.9. Osobná pôsobnosť právnych noriem

- **osobná pôsobnosť právnych noriem určuje, na koho sa norma vzťahuje**
- nie všetky normy platia pre všetky osoby rovnako – niektoré sa vzťahujú len na určité skupiny ľudí
- **druhy osobnej pôsobnosti právnych noriem**
 - a) **všeobecná osobná pôsobnosť**
 - **právna norma sa vzťahuje na všetky osoby nachádzajúce sa na území štátu alebo na všetkých občanov bez ohľadu na miesto pobytu**
 - **platí pre všetkých bez výnimky, pokiaľ norma neurčuje inak**

- **príklad:** Občiansky zákonník platí pre všetkých občanov Slovenska aj cudzincov žijúcich na jeho území, dopravné predpisy sa vzťahujú na všetkých účastníkov cestnej premávky

b) špeciálna osobná pôsobnosť

- právna norma sa **vzťahuje len na určitú skupinu osôb**
- táto skupina môže byť vymedzená na základe **povolania, postavenia v spoločnosti, veku alebo iných kritérií**
 - **príklad:** zákon o súdnictve platí len pre sudcov; školský zákon sa vzťahuje na žiakov a študentov, ale nie na dospelých mimo vzdelávacieho systému

c) osobná pôsobnosť podľa občianstva

- **normy sa môžu vzťahovať na občanov štátu alebo na cudzincov**
- **v niektorých prípadoch sa domáci právny poriadok uplatňuje aj na občanov nachádzajúcich sa v zahraničí**
 - **príklad:** slovenský občan sa musí riadiť slovenskými daňovými zákonmi, aj keď pracuje v zahraničí. cudzinec na území SR musí dodržiavať slovenské zákony, aj keď nie je občanom SR

d) výnimky z osobnej pôsobnosti (imunita a privilegované osoby)

- niektoré osoby **môžu mať výnimky z právnych noriem alebo podliehajú osobitnému režimu.**
- týka sa to napríklad **diplomatov, sudcov, prezidenta alebo poslancov parlamentu.**
 - **príklad:** diplomatická imunita – zahraniční diplomati nepodliehajú právnym normám štátu, v ktorom pôsobia, ale normám svojej krajiny. poslanci parlamentu majú imunitu pred trestným stíhaním za výroky v parlamente

• princípy osobnej pôsobnosti právnych noriem

- zákony sú záväzné pre všetkých, pokiaľ neurčujú špeciálnu osobnú pôsobnosť
- špeciálne normy sa vzťahujú len na určené skupiny osôb
- niektoré osoby môžu mať výnimky z platnosti určitých právnych predpisov (napr. diplomati, ústavní činitelia)

4.10. Štruktúra právnej normy

- právna norma je **logicky usporiadané pravidlo správania**, ktoré upravuje spoločenské vzťahy
- má **tri základné časti: hypotézu, dispozíciu a sankciu**
- **tieto tri časti spolu tvoria logický celok** – určujú, kedy sa norma uplatňuje, ako sa treba správať a čo sa stane, ak sa norma poruší
 - **príklad:**
 - pravidlo cestnej premávky môže obsahovať:
 - **hypotézu:** Ak vodič prekročí rýchlosť nad 130 km/h...
 - **dispozíciu:** ...dopúšťa sa priestupku...
 - **sankciu:** ...a môže mu byť uložená pokuta 100 €.
- v zákonoch nebýva štruktúra normy vždy explicitná – jednotlivé časti môžu byť rozdelené do viacerých ustanovení
- **sankcie môžu byť uvedené v inom článku zákona** – preto sa na právne predpisy musíme pozeráť v kontexte celého zákona

4.11. Druhy právnych noriem

- nie všetky právne normy majú rovnaký charakter – líšia sa podľa obsahu, záväznosti, spôsobu vyjadrenia a adresátov
- druhy právnych noriem určujú, ako ich aplikujeme v konkrétnych situáciách
- podľa právnej teórie sa právne normy rozdeľujú **do štyroch hlavných skupín:**
 - **podľa obsahu**
 - **hmotnoprávne normy** – upravujú **práva a povinnosti subjektov** (napr. občianske, trestné, obchodné právo)

- **procesnoprávne normy** – určujú **postupy a procesy pri uplatňovaní hmotného práva** (napr. trestné konanie, občianskoprávne konanie)
 - **príklad:**
 - **hmotnoprávna norma:** „každý občan má právo na ochranu osobnosti.“
 - **procesnoprávna norma:** „návrh na súdnu ochranu sa podáva do 30 dní.“
- **podľa stupňa záväznosti**
 - **kogentné normy** – **záväzné, nemožno sa od nich odchýliť** (napr. trestné právo, pracovnoprávne normy)
 - **dispozitívne normy** – **umožňujú dohodu medzi subjektmi**, ak si neupravia vzťahy inak (napr. zmluvné právo)
 - **príklad:**
 - **kogentná norma:** „minimálna mzda nesmie byť nižšia ako zákonom stanovená suma.“
 - **dispozitívna norma:** „ak si zmluvné strany neurčia inú lehotu splatnosti, platí lehota 30 dní.“
- **podľa spôsobu vyjadrenia**
 - **prikazujúce normy** – ukladajú **povinnosť konať určitým spôsobom**
 - **zakazujúce normy** – **zakazujú určité správanie**
 - **povoľujúce normy** – **umožňujú určité konanie**
 - **príklad:**
 - **prikazujúca norma:** „daňový subjekt je povinný podať daňové priznanie do 31. marca.“
 - **zakazujúca norma:** „nikto nesmie neoprávnene nakladať s osobnými údajmi.“
 - **povoľujúca norma:** „občan môže požiadať o vydanie cestovného pasu.“
- **podľa adresátov**
 - **všeobecné normy** – **platné pre všetkých bez ohľadu na ich postavenie** (napr. dopravné predpisy)

- **individuálne normy** – vzťahujú sa na konkrétne osoby alebo situácie (napr. individuálne správne rozhodnutia)
 - **príklad:**
 - **všeobecná norma:** „všetci občania sú povinní dodržiavať pravidlá cestnej premávky.“
 - **individuálna norma:** „rozhodnutie súdu o rozvode manželstva platí len pre konkrétny pár.“

4.12. Právny systém a hierarchia právnych noriem

- právny systém je usporiadaný súbor právnych noriem platných v určitom štáte
 - zabezpečuje právnu istotu a predvídateľnosť práva
- každý právny systém musí mať logickú štruktúru, aby sa právne normy dali aplikovať bez rozporov
- základným princípom právneho systému je hierarchia právnych noriem, ktorá určuje ich právnu silu a vzťahy medzi nimi
- nie všetky právne normy majú rovnakú právnu silu – existuje hierarchia, ktorá určuje ich záväznosť
- normy nižšej právnej sily musia byť v súlade s normami vyššej právnej sily
- ak dôjde k rozporu medzi normami rôznej právnej sily, platí norma vyššej právnej sily (princíp lex superior)

4.13. Kolízie medzi právnymi normami

- kolízia právnych noriem nastáva vtedy, keď dve alebo viac právnych noriem upravujú rovnakú situáciu rozdielnym spôsobom
- tieto normy môžu byť v rozpore obsahovo, časovo alebo z hľadiska právnej sily

- kolízie môžu spôsobovať právnu neistotu, preto právny systém obsahuje pravidlá ich riešenia
- **typy kolízií právnych noriem**
 - a) **kolízia normy vyššej a nižšej právnej sily**
 - nastáva, keď norma nižšej právnej sily odporuje norme vyššej právnej sily
 - **pravidlo:** norma vyššej právnej sily má prednosť (princíp lex superior)
 - **príklad:** ak vyhláška ministerstva odporuje zákonu, zákon má prednosť; ak zákon odporuje ústave, môže ho ústavný súd zrušiť
 - b) **kolízia všeobecnej a špeciálnej právnej normy**
 - nastáva, keď existuje všeobecná norma a zároveň špeciálna norma, ktorá upravuje daný prípad podrobnejšie
 - **pravidlo:** špeciálna norma má prednosť pred všeobecnou normou (princíp lex specialis)
 - **príklad:** všeobecný daňový zákon platí pre všetky dane, ale ak existuje špeciálny zákon o DPH, ten sa použije pri DPH; v trestnom práve platí všeobecný trestný zákon, ale špeciálne predpisy o korupcii majú prednosť pri riešení korupčných prípadov
 - c) **kolízia starej a novej právnej normy**
 - nastáva, keď novšia právna norma upravuje rovnakú problematiku ako staršia norma, ale iným spôsobom
 - **pravidlo:** novšia norma ruší staršiu normu (princíp lex posterior)
 - **príklad:** ak nový Zákonník práce stanoví inú minimálnu výšku odstupného ako starší zákon, platí nový predpis; ak nový Trestný zákon zruší alebo upraví staré trestné činy, uplatňuje sa nová verzia zákona
- **pravidlá riešenia kolízií právnych noriem**
 - a) **princíp lex superior derogat legi inferiori (vyššia právna sila má prednosť)**

- **ak je norma nižšej právnej sily v rozpore s normou vyššej právnej sily, použije sa norma vyššej právnej sily** (zákon je nadradený vyhláškam a nariadeniam, ústava je nadradená zákonom)

- **príklad:** ak mestské nariadenie zakazuje niečo, čo zákon povoľuje, zákon má prednosť

b) princíp lex specialis derogat legi generali (špeciálna norma má prednosť pred všeobecnou)

- **ak existuje všeobecná a špeciálna norma pre ten istý prípad, uplatní sa špeciálna norma**

- **príklad:** všeobecný zákon o zdravotnej starostlivosti sa aplikuje na všetkých, ale ak existuje špeciálny zákon o právach pacientov, ten sa uplatní v prípade ich práv

c) princíp lex posterior derogat legi priori (novšia norma ruší staršiu)

- **nová právna norma ruší starú normu, ak upravuje rovnakú problematiku**

- **príklad:** ak existuje nový Občiansky zákonník, nahrádza staré pravidlá civilného práva

- **praktické dôsledky riešenia kolízií**

- **ak nie je jasné, ktorá norma platí, o výklade rozhodujú sudy**
- **ústavný súd môže rozhodnúť o zrušení právnych noriem, ktoré odporujú ústave**
- **hierarchia a pravidlá riešenia kolízií zabezpečujú právnu istotu a konzistentnosť právneho systému**
- **príklad:** ak existujú dve protichodné vyhlášky, môže o ich platnosti rozhodnúť najvyšší súd alebo ústavný súd

4.14. Praktická časť

4.14.1. Kontrolné otázky

1. Čo sú právne normy a aký je ich význam v spoločnosti?
2. Aké sú špecifické znaky právnych noriem?
3. Aký je rozdiel medzi normatívnou a deskriptívnou vetou?
4. Vysvetlite rozdiel medzi platnosťou a účinnosťou právnej normy.

5. Čo znamená legisvakanáčná doba?
6. Aké druhy pôsobnosti právnych noriem poznáme?
7. Čo tvorí štruktúru právnej normy?
8. Uveďte rozdiel medzi kogentnou a dispozitívnou normou.
9. Ako je usporiadaná hierarchia právnych noriem v SR?
10. Akými princípmi sa riešia kolízie právnych noriem?

4.14.2. Cvičenia na porozumenie

A) Priradiť pojem k príkladu

1. „Ak vodič prekročí rýchlosť nad 130 km/h, môže mu byť uložená pokuta 100 €.“
2. „Nikto nesmie šíriť nenávistné prejavy.“
3. „Každý má právo na ochranu osobných údajov.“
4. „Daňové priznanie sa podáva do 31. marca.“

(hypotéza – dispozícia – sankcia – príkaz – zákaz – dovolenie)

B) Doplniť tabuľku – druhy pôsobnosti právnych noriem

Druh pôsobnosti	Otázka „na koho/kedy/kde/čo“?	Príklad
Časová		
Územná		
Vecná		
Osobná		

C) Rozlíš kogentné a dispozitívne normy

Urči, či ide o kogentnú (K) alebo dispozitívnu (D) normu:

1. Minimálna mzda nesmie byť nižšia ako 750 €.

2. Ak si zmluvné strany neurčia inú lehotu splatnosti, platí 30 dní.
3. Nikto nesmie páchať trestné činy.
4. Strany si môžu určiť výšku zmluvnej pokuty podľa dohody.

D) Doplnovačka

1. Novšia norma ruší staršiu – princíp _____.
2. Špeciálna norma má prednosť pred všeobecnou – princíp _____.
3. Vyššia norma ruší nižšiu – princíp _____.

4.14.3. Úlohy pre kritické myslenie a diskusiu

1. Prečo je dôležité, aby právne normy mali všeobecnú záväznosť?
2. Diskutujte: Je vhodné, aby niektoré normy mali retroaktívny účinok? Kedy áno a kedy nie?
3. Ako by vyzerala spoločnosť, keby právne normy neboli záväzné, ale len odporúčacie?
4. Ktorý princíp riešenia kolízií (lex superior, lex specialis, lex posterior) je podľa vás najdôležitejší pre právnu istotu?

4.14.4. 4. Prípadové štúdie

Prípad 1 – Platnosť vs. účinnosť

Parlament schválil nový zákon o ochrane spotrebiteľa 1. januára. V zbierke zákonov bol zverejnený 15. januára, ale účinnosť je stanovená na 1. apríla.

- Kedy je zákon platný?
- Kedy je účinný?
- Aký význam má legisvakčná doba?

Prípad 2 – Územná pôsobnosť

Slovenský občan spácha trestný čin v Rakúsku. Po návrate domov je stíhaný aj na Slovensku.

- Aký princíp územnej pôsobnosti práva tu platí?
- Prečo je to dôležité pre fungovanie spravodlivosti?

Prípad 3 – Kolízia noriem

Obec vydala všeobecne záväzné nariadenie, podľa ktorého je možné predávať alkohol nepretržite 24 hodín denne. Zákon SR však stanovuje zákaz predaja alkoholu po 22:00.

- Ktorý právny predpis sa použije?
- Ktorý princíp riešenia kolízií sa tu uplatňuje?

Prípad 4 – Retroaktivita

Nový zákon znižuje tresty za drobné krádeže. Môže sa uplatniť aj na páchatel'ov odsúdených podľa starého zákona? Prečo áno alebo nie?

V. Formy práva

5.1. Úvod do foriem práva

- právo sa neprejavuje len jedným spôsobom, ale existuje v rôznych **formách**, ktoré určujú jeho **vonkajší prejav** a spôsob, akým sa v právnom systéme uplatňuje
- formy práva teda predstavujú rôzne spôsoby, **ako sa právne normy realizujú v spoločnosti**
- ich správne pochopenie je kľúčové pre orientáciu v právnom systéme a jeho aplikáciu v praxi
- budeme sa venovať **štyrom základným formám práva**:
 - **právne obyčaje** – najstaršia forma práva, založená na dlhodobom opakovaní určitého správania
 - **precedensy** – súdne rozhodnutia, ktoré sa stávajú záväznými pre ďalšie podobné prípady
 - **normatívne právne akty** – najbežnejšia forma v kontinentálnom práve (zákony, nariadenia, vyhlášky)
 - **normatívne zmluvy** – dohody obsahujúce právne normy, najmä v oblasti medzinárodného práva
- právne normy nie sú len abstraktné pravidlá – **ich platnosť a záväznosť závisí od toho, v akej forme existujú**
 - napríklad **zákony (normatívne právne akty)** sú základom kontinentálneho právneho systému, zatiaľ čo precedensy majú zásadný význam v anglo-americkom práve
 - **právne obyčaje** boli dominantné v minulosti, no v niektorých oblastiach (napr. obchodné právo) môžu mať stále význam

5.2. Právne obyčaje

- právne obyčaje sú **najstaršou formou práva**, ktorá vznikla prirodzeným vývojom v spoločnosti
- ide o pravidlá správania, ktoré sa **dlhodobo opakovali**, boli všeobecne **uznávané** a neskôr získali aj právnu záväznosť
- právne obyčaje **neboli spočiatku písané**, ale sa tradovali ústnym podaním a ich dodržiavanie vyplývalo zo zvyklostí komunity
- právne obyčaje sa **postupne uznávali štátom**, čím sa stali oficiálnou súčasťou právneho systému
- aby sa obyčaj mohla považovať za prameň práva, musela spĺňať určité podmienky:
 - **dlhodobé uplatňovanie** – obyčaj musela existovať dlhý čas a byť stabilná
 - **všeobecné akceptovanie** – musela byť považovaná za **záväznú** v danej komunite
 - **sankcionovanie štátom** – štát ju musel uznať ako oficiálnu normu a prípadne vymáhať jej dodržiavanie
- v **staroveku a stredoveku** boli právne obyčaje hlavnou formou práva – príkladom je **rímske právo**, ktoré vychádzalo z obyčajového práva (ius consuetudinarium)
- postupne však boli nahradené **písanými zákonmi**, pretože písané právo poskytuje väčšiu istotu a predvídateľnosť
- dnes majú právne obyčaje **len doplnkový význam** – napríklad v medzinárodnom práve alebo v niektorých špecifických oblastiach, ako je obchodné právo
- **príklady právnych obyčajov**
 - **anglické obyčajové právo (common law)** – stále hrá dôležitú úlohu v právnych systémoch ako je Veľká Británia či USA

- **obchodné právo** – niektoré obchodné zvyklosti sú stále uznávané ako platné právne normy
- **diplomatické pravidlá** – niektoré zásady diplomatického správania vychádzajú z dlhodobých obyčají

5.3. Precedensy (sudcovské právo)

- **precedens je súdne rozhodnutie**, ktoré sa stáva **záväzným vzorom** pre rozhodovanie v budúcich podobných prípadoch
- ide o špecifický spôsob tvorby práva, kde súdna moc **nielen aplikuje právo, ale ho aj vytvára**
- precedensy sa využívajú najmä v **anglo-americkom právnom systéme** (common law), kde majú rovnakú právnu silu ako zákony
- **súdy pri rozhodovaní musia rešpektovať predchádzajúce rozhodnutia** vo veciach s podobnými skutkovými okolnosťami
 - tento princíp sa nazýva „**stare decisis**“, čo znamená „držať sa rozhodnutého“
 - precedens môže byť:
 - **záväzný (binding precedent)** – musí sa dodržiavať, ak pochádza od vyššieho súdu
 - **presvedčivý (persuasive precedent)** – môže byť použitý ako argument, ale nie je povinný
- **precedens v anglo-americkom práve**
 - v právnych systémoch **Veľkej Británie, USA, Kanady, Austrálie** a ďalších krajín je precedens hlavným prameňom práva
 - súdne rozhodnutia majú normatívnu povahu, teda **súdy tvoria právo priamo pri rozhodovaní prípadov**
 - napríklad **Najvyšší súd USA** rozhoduje o ústavnosti zákonov, a jeho rozhodnutia sa stávajú právne záväznými pre všetky nižšie súdy
- **precedens v kontinentálnom práve**

- **v Európe (kontinentálny právny systém)** majú precedensy **iba obmedzený význam**
- súdne rozhodnutia nie sú formálne záväzné, ale **môžu ovplyvniť výklad zákonov**
 - napríklad rozhodnutia **Ústavného súdu SR** môžu byť de facto precedensom, keďže záväzne vykladajú ústavu a zákony
- **výhody:**
 - **flexibilita** – právo sa môže rýchlo prispôbovať novým situáciám
 - **konzistentnosť** – zaručuje, že podobné prípady budú rozhodnuté podobne
 - **doplnenie zákonov** – pomáha vyplňať právne medzery v zákonodarstve
- **nevýhody:**
 - **prílišná závislosť od minulých rozhodnutí** – môže brzdiť právne reformy
 - **zložitost' a neprehľadnosť** – veľké množstvo súdnych rozhodnutí môže spôsobiť chaos v aplikácii práva
 - **možnosť nesprávnych rozhodnutí** – ak sa v minulosti urobil chybný precedens, môže sa dlho uplatňovať
 - **narušenie deľby moci** – sudcovia **nie sú volení zástupcovia občanov**, ale napriek tomu môžu svojimi rozhodnutiami **vytvárať nové právne normy**, ktoré majú rovnakú silu ako zákony - to môže byť problematické, najmä ak súd rozhodne v rozpore s verejnou mienkou alebo legislatívnym zámerom

5.4. Normatívne právne akty

- normatívne právne akty sú **oficiálne právne predpisy vydané oprávnenými štátnymi orgánmi**, ktoré obsahujú **všeobecne záväzné právne normy**
- predstavujú **hlavnú formu práva v kontinentálnom právnom systéme**, kde právo vzniká predovšetkým legislatívnou činnosťou štátnych orgánov
- **hlavné znaky normatívnych právnych aktov**
 - **písomná forma** – na rozdiel od právnych obyčají alebo precedensov sú vždy formulované v písanej podobe

- **všeobecná záväznosť** – platia pre **neurčitý počet osôb** a situácií v rámci daného právneho systému
- **štátna tvorba a vymáhateľnosť** – sú vytvorené **štátom** a **štát zabezpečuje ich dodržiavanie** prostredníctvom svojich inštitúcií (napr. polícia, súdy)
- **hierarchia noriem** – normatívne právne akty sú súčasťou právneho systému, v ktorom **vyššie normy majú prednosť pred nižšími** (napr. ústava je nadradená zákonom)
- **druhy normatívnych právnych aktov**
 - v rámci právneho systému existuje **hierarchia normatívnych právnych aktov**, pričom najvyššia právna sila patrí ústave
 - **ústava a ústavné zákony** – najvyššie právne predpisy, ktoré definujú základné princípy štátu, organizáciu moci a základné práva a slobody občanov
 - **zákony** – schvaľuje ich parlament a regulujú najdôležitejšie oblasti spoločenského života (napr. trestné právo, občianske právo, obchodné právo)
 - **podzákonné predpisy** – nariadenia vlády, vyhlášky ministerstiev, všeobecne záväzné nariadenia samospráv – **konkretizujú a vykonávajú zákony**
 - **medzinárodné zmluvy** – ak sú ratifikované a publikované v zbierke zákonov, môžu mať dokonca prednosť pred zákonmi štátu
- poskytujú **právnú istotu a predvídateľnosť**, pretože sú písané a formálne prijaté v riadnom legislatívnom procese
- zabezpečujú **demokratickú kontrolu** – napríklad zákony sú schvaľované parlamentom, teda zástupcami občanov
- sú **jednoznačnejšie** ako precedensy alebo obyčaje, pretože ich texty sú fixné a dostupné každému
- **nevýhody normatívnych právnych aktov**

- **často sú príliš všeobecné** – na rozdiel od precedensov, ktoré sú prispôsobené konkrétnym situáciám
- **ich prijatie je zdĺhavé** – legislatívny proces môže trvať dlho, zatiaľ čo precedensy môžu riešiť nové situácie okamžite
- **môžu byť neprehľadné** – právne poriadky obsahujú veľké množstvo právnych predpisov, v ktorých je ťažké sa orientovať

5.5. Normatívne zmluvy

- **normatívne zmluvy** sú zmluvy, ktoré **obsahujú právne normy záväzné pre ich adresátov**
- na rozdiel od bežných zmlúv, ktoré upravujú individuálne vzťahy medzi stranami (napr. kúpna zmluva), normatívne zmluvy majú **všeobecnú záväznosť** a môžu sa vzťahovať na neurčitý počet subjektov
- ide o jednu z foriem práva, ktorou sa vytvárajú právne normy **mimo legislatívneho procesu**
- **druhy normatívnych zmlúv** - normatívne zmluvy môžeme rozdeliť na dve hlavné skupiny:
 - a) **medzinárodné normatívne zmluvy**
 - sú **základným prameňom medzinárodného práva**
 - upravujú vzťahy medzi štátmi, medzinárodnými organizáciami alebo inými subjektmi medzinárodného práva
 - môžu upravovať rôzne oblasti, napríklad:
 - **ľudské práva** (napr. európsky dohovor o ľudských právach)
 - **obchod a ekonomiku** (napr. zmluvy v rámci svetovej obchodnej organizácie - WTO)
 - **ochranu životného prostredia** (napr. Parížska dohoda o klíme)
 - ak sú ratifikované štátom a publikované v zbierke zákonov, môžu mať **rovnakú alebo vyššiu právnu silu ako zákony**
 - b) **vnútroštátne normatívne zmluvy**
 - upravujú vzťahy medzi subjektmi v rámci jedného štátu

- príkladom sú **kolektívne pracovné zmluvy**, ktoré upravujú pracovné podmienky pre určitú skupinu zamestnancov
- normatívne zmluvy môžu existovať aj medzi **štátnymi orgánmi a samosprávami**, ak určujú záväzné pravidlá správania
- **normatívne zmluvy vs. zákony**
 - **zákony sú vytvárané štátom**, zatiaľ čo **normatívne zmluvy sú výsledkom dohody medzi subjektmi**
 - zákony môžu jednostranne meniť právne vzťahy, normatívne zmluvy však vyžadujú **súhlas všetkých zmluvných strán**
 - medzinárodné normatívne zmluvy môžu **prevyšovať zákony**, ak je to stanovené v ústave daného štátu
- **výhody normatívnych zmlúv**
 - **flexibilita** – umožňujú rýchlejšiu reakciu na potreby spoločnosti bez nutnosti prijímať nové zákony
 - **špecifickosť** – môžu byť presne zamerané na konkrétne oblasti (napr. pracovné právo, obchodné dohody)
 - **medzinárodná spolupráca** – umožňujú harmonizáciu práva medzi rôznymi štátmi
- **nevýhody normatívnych zmlúv**
 - **komplikované schvaľovanie** – medzinárodné zmluvy často vyžadujú dlhý proces ratifikácie
 - **obmedzená kontrola** – v demokratických štátoch môže byť problémom, že o medzinárodných zmluvách často rozhodujú vlády bez priameho vplyvu volených zástupcov
 - **riziko konfliktu so zákonmi** – niekedy môžu byť v rozpore s vnútroštátnou legislatívou, čo môže spôsobovať právne nejasnosti

5.6. Praktická časť

5.6.1. Kontrolné otázky

1. Aké základné formy práva poznáme?

2. Čím sa líši právny obyčaj od morálnej normy?
3. Aké podmienky musí spĺňať obyčaj, aby bola uznaná ako prameň práva?
4. Vysvetlite princíp stare decisis.
5. Aký je rozdiel medzi záväzným a presvedčivým precedensom?
6. Aké sú výhody a nevýhody precedensov?
7. Aké sú hlavné znaky normatívnych právnych aktov?
8. Aké druhy normatívnych právnych aktov poznáme?
9. Čím sa líšia normatívne zmluvy od bežných zmlúv?
10. Uveďte príklady medzinárodných a vnútroštátnych normatívnych zmlúv.

5.6.2. Cvičenia na porozumenie

A) Prirad'ite formu práva k príkladu

- Chammurapiho zákonník (starovek).
- Rozhodnutie Najvyššieho súdu USA o segregácii škôl (Brown v. Board of Education, 1954).
- Zákonník práce SR.
- Kolektívna zmluva pre zamestnancov v školstve.

(obyčaj – precedens – normatívny akt – normatívna zmluva)

B) Dopĺňovačky

Precedensy sú typické pre _____ právny systém.

Najvyššiu právnu silu v SR má _____.

Normatívne zmluvy sa od bežných zmlúv líšia tým, že sú _____.

Právne obyčaje sú platné len vtedy, ak ich uzná _____.

C) Porovnávacia tabuľka

Kritérium	Právna obyčaj	Precedens	Normatívny právny akt	Normatívna zmluva
Hlavný zdroj platnosti				

Typické pre (systém)				
Výhody				
Nevýhody				
Príklad				

5.6.3. Úlohy pre kritické myslenie a diskusiu

1. Diskutujte: Je lepšie, ak sa právo tvorí vopred (zákony), alebo „zo života“ (precedensy)?
2. Môžu byť právne obyčaje v modernej spoločnosti ešte stále významné? Uveďte príklady.
3. Má mať medzinárodná zmluva prednosť pred vnútroštátnym zákonom? Prečo áno alebo nie?
4. Prečo môže byť využívanie precedensov v demokracii považované za problém z hľadiska deľby moci?

5.6.4. Prípadové štúdie

Prípad 1 – Právny obyčaj

V malej komunite je dlhodobým zvykom, že pri dedičstve rodinného majetku vždy dostáva pôdu najstarší syn. Tento zvyk je všeobecne akceptovaný, ale nie je upravený zákonom.

- Môže sa takýto zvyk považovať za právny obyčaj? Prečo áno alebo nie?

Prípad 2 – Precedens

Najvyšší súd rozhodol, že zverejňovanie fotografií na sociálnych sieťach bez súhlasu osoby je porušením jej práva na súkromie. O rok neskôr rieši podobný prípad nižší súd.

- Ako musí tento súd rozhodnúť?
- Ktorý princíp sa tu uplatní?

Prípad 3 – Normatívny právny akt

Parlament prijal zákon o ochrane životného prostredia. Vláda následne vydala vykonávacie nariadenie, ktoré stanovuje konkrétne limity pre priemyselné podniky.

- Ako sa prejavuje hierarchia právnych noriem?
- Prečo vláda nemôže svojím nariadením zrušiť časť zákona?

Prípad 4 – Normatívna zmluva

Slovensko podpísalo medzinárodnú zmluvu o ochrane ľudských práv, ktorá garantuje väčší rozsah práv, než poskytuje vnútroštátny zákon.

- Ktorý právny predpis má prednosť?
- Aký problém môže nastať, ak zákon nebol novelizovaný podľa zmluvy?

VI. Pramene práva

6.1. Pramene práva

- aby právo mohlo fungovať ako systém záväzných pravidiel, musí mať svoje **pramene**, teda zdroje, z ktorých vychádza. **pramene práva sú nevyhnutným základom právneho poriadku**, pretože určujú, aké normy sú platné, kto ich vydáva a akým spôsobom sa majú aplikovať
- **inými slovami – bez prameňov práva by sme nemohli hovoriť o existencii právneho systému**
- pramene práva delíme na:
 - **materiálne pramene práva** – určujú, **prečo právo vzniká**, aké faktory ho ovplyvňujú
 - **formálne pramene práva** – určujú, **v akej podobe právo existuje a ako sa uplatňuje**

6.2. Materiálne pramene práva

- materiálne pramene práva predstavujú **zdroje, z ktorých vyviera obsah práva**. nejde o konkrétne právne normy, ale o **spoločenské, historické, ekonomické a politické faktory**, ktoré ovplyvňujú tvorbu právnych predpisov
- materiálne pramene ovplyvňujú vôľu zákonodarcu a určujú, akým smerom sa právo vyvíja
- materiálne pramene nie sú právne normy samy o sebe, ale ovplyvňujú **tvorbu práva**
 - ich analýza pomáha pochopiť, prečo určité právne predpisy vznikajú a aké sú ich ciele
- zákonodarca ich musí zohľadniť pri príprave legislatívy, aby nové právne normy boli efektívne a reflektovali potreby spoločnosti

- faktory ovplyvňujúce materiálne pramene práva
 - **spoločenské podmienky** – zmeny v spoločnosti si vyžadujú nové právne úpravy (napr. rozvoj technológií, demografické zmeny)
 - **historické podmienky** – minulé skúsenosti formujú súčasnú legislatívu (napr. ochrana ľudských práv po totalitných režimoch)
 - **ekonomické faktory** – vývoj hospodárstva, globalizácia, trhové mechanizmy ovplyvňujú právne predpisy (napr. obchodné právo, daňová politika)
 - **politické faktory** – politický systém a vládnuca ideológia formujú zákonodarstvo (napr. demokratické vs. autoritárske režimy)
 - **morálne a etické normy** – hodnoty spoločnosti určujú, aké správanie je právne regulované (napr. zákaz diskriminácie, ochrana životného prostredia)

6.3. Formálne pramene práva

- formálne pramene práva sú vonkajšími formami, v ktorých sú obsiahnuté platné právne normy
 - práve publikáciou v rámci takejto formy získavajú pravidlá správania charakter právnych noriem ako všeobecne záväzných pravidiel správania
- tam, kde neexistuje formálna podoba práva, nemožno hovoriť o platnom práve
 - preto sa právo musí nachádzať vo forme, ktorú štát uznáva a garantuje
 - **rozdiel medzi formami práva a formálnymi prameňmi práva**
 - **formy práva** – odpovedajú na otázku, **ako sa právo prejavuje** v spoločnosti. sú to spôsoby existencie práva
 - **formálne pramene práva** – odpovedajú na otázku, **odkiaľ právo pochádza a v akej podobe je záväzné**. určujú zdroje platného práva
 - **príklad formálneho prameňa:** „Zákon publikovaný v Zbierke zákonov SR sa stáva záväzným a platným právnym predpisom.“
 - **príklad rozdielu:** „Precedens je forma práva v anglo-americkom systéme, ale nie vždy je formálnym prameňom práva v kontinentálnom práve.“
- **formálne pramene práva** sú vonkajšími formami, v ktorých sú obsiahnuté platné právne normy.

- práve **publikáciou** v rámci takejto formy získavajú pravidlá správania charakter **všeobecne záväzných pravidiel správania**.
- tam, kde neexistuje formálna podoba práva, nemožno hovoriť o platnom práve – preto musí právo existovať v podobe, ktorú štát uznáva a garantuje.
- **hlavné formálne pramene práva:**
 - **normatívne právne akty**
 - hlavný prameň práva v kontinentálnom právnom systéme
 - patrí sem: **ústava, zákony, nariadenia vlády, vyhlášky ministerstiev, opatrenia samospráv**
 - **právne obyčaje**
 - historicky najstarší prameň práva, dnes má **doplňkový význam**
 - používa sa napríklad v **medzinárodnom práve** (napr. diplomatické protokoly, obchodné zvyklosti)
 - **precedensy (sudcovské právo)**
 - hlavný prameň práva v **anglo-americkom systéme**
 - v kontinentálnom práve majú precedensy **len obmedzený význam** (napr. rozhodnutia ústavných súdov)
 - **normatívne zmluvy**
 - dohody obsahujúce právne normy, ktoré sú záväzné pre subjekty
 - **medzinárodné normatívne zmluvy** – napr. európsky dohovor o ľudských právach
 - **vnútroštátne normatívne zmluvy** – napr. kolektívne pracovné zmluvy
 - **všeobecné právne princípy**
 - **zásady právneho systému**, ktoré sa uplatňujú aj pri neexistencii iného prameňa práva
 - príklady: **právna istota, zákaz retroaktivity, zásada spravodlivosti**
- **rozdiel medzi normatívnym právnym aktom a individuálnym právnym aktom**
 - **normatívny právny akt** – obsahuje **všeobecne záväzné právne normy**, ktoré sa vzťahujú na neurčitý počet osôb a situácií
 - *príklad:* Trestný zákon platí pre všetkých občanov v prípade trestných činov

- **individuálny právny akt** – upravuje **konkrétny právny vzťah medzi konkrétnymi subjektmi**.
 - *príklad:* rozhodnutie súdu o vine obžalovaného, vydanie stavebného povolenia
- **rozdiel medzi normatívnym právnym aktom a internými normatívnymi inštrukciami:**
 - **normatívny právny akt** – obsahuje **všeobecne záväzné právne normy**, ktoré platia pre všetkých adresátov na určitom území
 - *príklad:* zákon o dani z príjmov platný pre všetkých daňovníkov
 - **interné normatívne inštrukcie** – obsahujú **interné pravidlá** pre subjekty, ktoré podliehajú konkrétnemu orgánu, ale **nie sú všeobecne záväzné**
 - *príklad:* vnútorné smernice ministerstva pre zamestnancov verejnej správy

6.4. Hierarchia prameňov práva v SR

- **ústava a ústavné zákony**
 - **najvyšší prameň práva v SR**, základ právneho poriadku
 - obsahuje základné princípy štátu, organizáciu verejnej moci a garantuje základné práva a slobody občanov
 - **všetky ostatné právne normy musia byť v súlade s Ústavou**
- **medzinárodné zmluvy a právo EÚ**
 - **ratifikované a publikované medzinárodné zmluvy majú prednosť pred zákonmi**
 - **právo EÚ** je v niektorých prípadoch priamo aplikovateľné (napr. nariadenia EÚ)
- **zákony**
 - prijíma ich **Národná rada SR**
 - konkretizujú ústavné normy a upravujú jednotlivé oblasti práva (napr. trestné, občianske, obchodné právo).
 - **žiadny zákon nesmie byť v rozpore s ústavou ani medzinárodnými zmluvami**

- delíme ich na všeobecné zákony (napr. Občiansky zákonník) a špeciálne zákony (napr. zákon o ochrane spotrebiteľa)
- **podzákonné predpisy**
 - vykonávajú a konkretizujú zákony, **nemôžu im odporovať**
 - slúžia na podrobnejšiu úpravu zákonov a ich vykonávanie v praxi
 - patria sem **nariadenia vlády, vyhlášky ministerstiev, opatrenia Národnej banky Slovenska, všeobecne záväzné nariadenia samospráv**
 - *príklad:* „vyhláška ministerstva zdravotníctva určuje podmienky poskytovania zdravotnej starostlivosti.“
- **všeobecne záväzné nariadenia miestnych a regionálnych samospráv**
 - nariadenia obcí a miest platia len na ich území
 - miestne predpisy môžu upravovať napr. parkovanie, nočný pokoj alebo miestne dane
 - nariadenia samospráv nesmú byť v rozpore so zákonmi alebo ústavou
- **normatívne zmluvy**
 - **dohody obsahujúce právne normy, ktoré sú záväzné pre subjekty**
 - ich právnu silu určuje vnútroštátne právo
 - **medzinárodné normatívne zmluvy** – napr. európsky dohovor o ľudských právach
 - **vnútroštátne normatívne zmluvy** – napr. kolektívne pracovné zmluvy
- **právne obyčaje**
 - **obyčaje môžu mať význam iba vtedy, ak na ne zákon výslovne odkazuje** (napr. obchodné zvyklosti v Obchodnom zákonníku, susedské zvyklosti v Občianskom zákonníku)
- **precedensy a judikáty súdov SR**
 - **v Slovenskej republike majú precedensy len obmedzený význam**
 - **rozhodnutia Ústavného súdu SR môžu mať precedenčný charakter, ak sa odvolávajú na predchádzajúce rozhodnutia a sú záväzné pre nižšie súdy**

- **judikáty všeobecných súdov SR** síce nemajú záväznú silu precedensu v anglo-americkom ponímaní, ale majú **významný interpretačný charakter** a často sú používané v praxi na ujednocovanie rozhodovacej činnosti súdov
- **všeobecné právne princípy a dobré mravy**
 - **zásady právneho systému, ktoré sa uplatňujú aj pri neexistencii iného prameňa práva, a ktoré slúžia ako interpretačné pravidlá pri aplikácii právnych noriem**
 - *príklady:* **právna istota, zákaz retroaktivity, zásada spravodlivosti, dobré mravy**
 - **dobré mravy** predstavujú morálne a etické zásady, ktoré sa uplatňujú pri posudzovaní platnosti právnych úkonov a spravodlivosti právnych rozhodnutí
 - súd môže právny úkon, ktorý je v rozpore s dobrými mravmi, vyhlásiť za neplatný

6.5. Právo Európskej únie

- právo Európskej únie (EÚ) je **špecifický právny systém, ktorý má prednosť pred vnútroštátnym právom** členských štátov a ovplyvňuje rôzne oblasti národnej legislatívy
- **charakteristika práva EÚ**
 - **nadnárodná povaha** – členské štáty eú delegovali časť svojej suverenity na inštitúcie EÚ
 - **priama aplikovateľnosť** – niektoré normy EÚ sa uplatňujú priamo vo vnútroštátnom práve bez potreby implementácie (napr. **nariadenia**)
 - **prednosť práva EÚ** – ak je vnútroštátne právo v rozpore s právom EÚ, uplatňuje sa právo EÚ
- **pramene práva EÚ**
 - **primárne právo (zakladajúce zmluvy)**
 - **zmluva o európskej únii (ZEÚ)** – základné princípy fungovania EÚ
 - **zmluva o fungovaní európskej únie (ZFEÚ)** – podrobnosti o právomociach EÚ

- **charta základných práv EÚ** – garantuje ľudské práva v rámci EÚ
- **sekundárne právo (právne akty EÚ)**
 - **nariadenia** – priamo platné v členských štátoch, bez nutnosti implementácie
 - **smernice** – určujú ciele, ktoré musia členské štáty dosiahnuť, ale spôsob ich implementácie je na nich
 - **rozhodnutia** – záväzné pre konkrétne subjekty (napr. štáty, podniky)
 - **odporúčania a stanoviská** – nezáväzné právne akty
- **aplikácia a vymáhateľnosť práva EÚ**
 - **Súdny dvor Európskej únie (SDEÚ)** – zabezpečuje jednotný výklad a aplikáciu práva EÚ
 - **Európska komisia** – monitoruje dodržiavanie práva EÚ členskými štátmi a môže iniciovať konanie o porušení práva
 - **národné sudy členských štátov** – musia aplikovať právo EÚ a môžu sa obracať na SDEÚ s prejudiciálnymi otázkami
- **vzťah medzi právom EÚ a vnútroštátnym právom SR**
 - **prednosť práva EÚ** – vnútroštátne právo nesmie byť v rozpore s právom EÚ
 - **implementácia smerníc** – členské štáty musia transponovať smernice do vnútroštátneho práva
 - **zodpovednosť štátu za porušenie práva EÚ** – ak štát neimplementuje alebo poruší právo EÚ, môže byť sankcionovaný

6.6. Praktická časť

6.6.1. Kontrolné otázky

1. Čo sú pramene práva a prečo sú nevyhnutné pre právny systém?
2. Aký je rozdiel medzi materiálnymi a formálnymi prameňmi práva?
3. Uveď aspoň tri faktory, ktoré tvoria materiálne pramene práva.
4. Vysvetlite rozdiel medzi formou práva a formálnym prameňom práva.
5. Aké sú hlavné formálne pramene práva v SR?
6. V čom sa líši normatívny právny akt od individuálneho právneho aktu?
7. Aké miesto majú interné normatívne inštrukcie v právnom systéme?

8. Vysvetlite hierarchiu prameňov práva v SR.
9. Čo je prednosť práva EÚ a prečo je významná?
10. Aké druhy právnych aktov prijíma Európska únia?

6.6.2. Cvičenia na porozumenie

A) Priradte príklad k typu prameňa práva

- Rozhodnutie Ústavného súdu SR.
- Obchodné zvyklosti v praxi medzi podnikmi.
- Európsky dohovor o ľudských právach.
- Zákon o ochrane spotrebiteľa.
- Smernica EÚ o ochrane osobných údajov.

(materiálny prameň / formálny prameň – obyčaj / normatívny akt / precedens / normatívna zmluva / právo EÚ)

B) Porovnávacia tabuľka – doplň rozdiely

Kritérium	Normatívny právny akt	Individuálny právny akt
Adresáti		
Obsah		
Príklad		

C) Doplňovačky

1. „Novší zákon ruší starší“ – princíp _____.
2. Najvyšším prameňom práva v SR je _____.
3. Kolektívna pracovná zmluva je príkladom _____ prameňa práva.
4. Nariadenia EÚ sú _____ uplatniteľné vo všetkých členských štátoch.

D) Hierarchia prameňov práva v SR

Zoraď podľa právnej sily (od najsilnejšieho po najslabší):

- Vyhláška ministerstva školstva,
- Ústava SR,
- Všeobecne záväzné nariadenie obce,
- Medzinárodná zmluva ratifikovaná NR SR,
- Občiansky zákonník.

6.6.3. Úlohy pre kritické myslenie a diskusiu

1. Diskutujte: Mali by mať medzinárodné zmluvy vždy prednosť pred vnútroštátnymi zákonmi?
2. Prečo je dôležité, aby študenti občianskej výchovy rozumeli rozdielu medzi formálnymi a materiálnymi prameňmi práva?
3. Predstavte si, že Slovensko by prestalo rešpektovať právo EÚ. Aké dôsledky by to malo pre občanov aj pre štát?
4. Esej (½ strany): „Prečo je ústava základom právneho poriadku a prečo ju nemožno porušiť?“

6.6.4. Prípadové štúdie

Prípad 1 – Konflikt zákona a medzinárodnej zmluvy

Slovensko prijalo zákon, ktorý obmedzuje slobodu prejavu na internete. Tento zákon je však v rozpore s Európskym dohovorom o ľudských právach.

- Ktorý prameň práva má prednosť?
- Ako môže občan SR ochrániť svoje práva?

Prípad 2 – Rozdiel medzi individuálnym a normatívnym aktom

Ministerstvo vydalo vyhlášku o hygienických opatreniach v školách. Okresný úrad rozhodol o zatvorení konkrétnej školy.

- Ktorý akt je normatívny a ktorý individuálny?
- Aký je rozdiel v ich pôsobnosti?

Prípad 3 – Prednosť práva EÚ

Slovensko má zákon, ktorý povoľuje určitý druh pesticídu. EÚ prijala nariadenie, ktoré jeho používanie zakazuje.

- Ktorý právny predpis platí?
- Ako by mali konať slovenské úrady a farmári?

Prípad 4 – Materiálne pramene práva

Spoločenský tlak na ochranu životného prostredia viedol k prijatiu nového zákona o recyklácii odpadu.

- Je to materiálny alebo formálny prameň práva?
- Prečo sa spoločenské faktory premietajú do právnych predpisov?

VII. Tvorba práva

7.1. Tvorba práva

- **tvorba práva** je nevyhnutná na reguláciu spoločenských vzťahov, riešenie konfliktov a ochranu hodnôt
- ide o odbornú činnosť, ktorá zabezpečuje **vytvorenie, zmenu alebo zrušenie právnych noriem** podľa potrieb spoločnosti
- **dve základné podoby tvorby práva**
 - **sociétálna tvorba práva** – zdola nahor (právne obyčaje, precedensy)
 - **legislatívna tvorba práva** – zhora nadol (zákonodarné procesy v parlamente)
- **v SR dominuje legislatívna tvorba práva** ako základný mechanizmus prijímania právnych predpisov
- **proces tvorby práva (legislatívny proces v užšom zmysle)**
 - proces tvorby práva prebieha na **troch úrovniach**
 - **zákonodarná úroveň** – parlament a referendum (ústava, ústavné zákony, zákony)
 - **vykonávacie predpisy** – vládne nariadenia, ministerské vyhlášky
 - **normotvorba na miestnej úrovni** – všeobecne záväzné nariadenia obcí a VÚC

7.2. Štádiá legislatívneho procesu

- legislatívny proces je formálny a riadi sa ústavnými pravidlami
- okrem právnych aspektov zahŕňa aj politické a odborné diskusie
- kvalitná tvorba práva ovplyvňuje jeho efektívnosť a právnu istotu
- **štádiá legislatívneho procesu**

- **legislatívna iniciatíva** – návrh zákona môžu podať poslanci, vláda, prezident, petícia občanov
- **prerokovanie návrhu** – diskusia v parlamente, pripomienkovanie
- **hlasovanie o návrhu** – schvaľovanie zákona v národnej rade SR
- **podpísanie (signácia)** – prezident, predseda parlamentu a premiér
- **vyhlásenie (publikácia)** – zákon nadobúda účinnosť v zbierke zákonov SR

7.3. Legislatívna iniciatíva

- **legislatívna iniciatíva je právo predložiť návrh na prijatie normatívneho právneho aktu**
- parlament má **povinnosť prerokovať návrh**, ak je podaný oprávneným subjektom
- podľa **Ústavy SR** návrh zákona môžu podať:
 - **Poslanci Národnej rady SR**
 - **Výbory Národnej rady SR**
 - **Vláda SR**
 - **referendum ako forma legislatívnej iniciatívy**
 - občania môžu iniciovať **referendum o zákone petíciou s minimálne 350 000 podpismi**
 - výsledkom môže byť **zákon alebo ústavný zákon**
- **postup pri predložení návrhu zákona**
 - **musí byť podaný v paragrafovom znení**
 - **obsahuje dôvodovú správu**, ktorá zahŕňa:
 - hodnotenie aktuálneho stavu (spoločenské, ekonomické, právne aspekty)
 - zdôvodnenie potreby zmeny
 - súlad návrhu so zákonmi, Ústavou SR a právom EÚ
 - **musí byť vypracované hodnotenie vplyvov**, ktoré zahŕňa:
 - ekonomické, sociálne, environmentálne dopady
 - vplyv na podnikateľské prostredie a verejnú správu
 - **návrh zákona musí byť prerokovaný v rámci medzirezortného pripomienkového konania** a podlieha konzultáciám s dotknutými subjektmi

- **ak návrh podajú poslanci alebo výbory:**
 - **je predložený vláde na vyjadrenie** (vláda má na stanovisko **30 dní**)
 - **nedodržanie tejto lehoty nebráni prerokovaniu v parlamente**

7.4. Prerokovanie návrhu

- po predložení návrhu zákona do Národnej rady Slovenskej republiky (NR SR) nasleduje proces jeho prerokovania, ktorý je podrobne upravený v **Rokovacom poriadku NR SR** (zákon č. 350/1996 Z. z.) a v **zákone o tvorbe právnych predpisov** (zákon č. 400/2015 Z. z.)
- **fázy prerokovania návrhu zákona:**
 - **prvé čítanie** - predbežné posúdenie návrhu zákona
 - **postup:**
 - predkladateľ uvedie návrh zákona
 - nasleduje všeobecná rozprava, v ktorej sa diskutuje o základných princípoch a potrebnosti návrhu
 - **možné rozhodnutia:**
 - postúpenie návrhu do druhého čítania
 - vrátenie návrhu predkladateľovi na dopracovanie
 - odmietnutie návrhu
 - **druhé čítanie** - podrobné prerokovanie návrhu zákona
 - **postup:**
 - návrh je pridelený príslušným výborom NR SR na prerokovanie; vždy sa priraduje aj Ústavnoprávnemu výboru
 - výbory posudzujú jednotlivé ustanovenia návrhu a môžu predkladať pozmeňujúce a doplňujúce návrhy
 - gestorský výbor pripraví spoločnú správu o výsledkoch prerokovania návrhu vo výboroch
 - v pléne NR SR sa vedie podrobná rozprava o návrhu a predložených pozmeňujúcich návrhoch
 - **tretie čítanie** - záverečné schválenie návrhu zákona
 - **postup:**

- obmedzená rozprava zameraná na legislatívno-technické chyby, gramatické a štylistické nedostatky
 - nie sú povolené nové pozmeňujúce návrhy, okrem opráv technického charakteru
 - hlasovanie o návrhu zákona ako celku
- **dôležité aspekty prerokovania**
 - **lehoty na prerokovanie návrhu zákona:**
 - predseda NR SR zvolá schôdzu na prerokovanie návrhu zákona **do 30 dní od jeho doručenia**
 - po prvom čítaní nesmie byť návrh zákona prerokovaný v druhom čítaní skôr ako **30 dní od jeho doručenia výborom**, okrem prípadov, keď NR SR rozhodne inak
 - po druhom čítaní možno návrh zákona prerokovať v treťom čítaní **najskôr na druhý deň po ukončení druhého čítania**, ak NR SR nerozhodne o skrátení tejto lehoty
 - **účasť vlády**
 - ak ide o poslanecký návrh zákona alebo návrh podaný výborom, predseda NR SR ho doručí vláde a požiada o stanovisko
 - vláda má na vyjadrenie 30 dní; nedodržanie tejto lehoty však nebráni pokračovaniu v legislatívnom procese
 - **pozmeňujúce a doplňujúce návrhy**
 - môžu byť predkladané počas druhého čítania - **musia byť písomné, odôvodnené a predložené v súlade s Rokovacím poriadkom NR SR**
 - **verejnosť a transparentnosť**
 - schôdze NR SR sú verejné, avšak verejnosť môže byť vylúčená v prípadoch stanovených zákonom
 - **skrátené legislatívne konanie**
 - **v mimoriadne naliehavých prípadoch môže NR SR rozhodnúť o skrátenom legislatívnom konaní**
 - skrátené legislatívne konanie možno použiť, ak je potrebné:
 - **odvrátiť hrozbu značných hospodárskych škôd**

- **zabezpečiť základné práva a slobody občanov**
- **reagovať na mimoriadne udalosti, ako sú krízy alebo živelná pohroma**
- **návrh na skrátené legislatívne konanie môže podať vláda alebo poslanec**
- **NR SR o takomto návrhu rozhoduje hlasovaním pred samotným prerokovaním zákona**

7.5. Hlasovanie o návrhu

- hlasovanie predstavuje **záverečné štádium prerokovania návrhu zákona**, pričom sa riadi **Ústavou SR, Rokovacím poriadkom NR SR a legislatívnym procesom upraveným zákonom o tvorbe právnych predpisov**
- **spôsoby hlasovania**
 - **individuálne hlasovanie** – každý poslanec hlasuje samostatne
 - **hlasovanie prostredníctvom hlasovacieho zariadenia** – prebieha elektronicky
 - **ak hlasovacie zariadenie nefunguje, hlasovanie môže prebiehať zdvihnutím ruky alebo menovite**
- **požadované kvórum na schválenie zákona**
 - **na prijatie ústavného zákona** je potrebná **trojpätinová väčšina všetkých poslancov NR SR**
 - **na prijatie bežného zákona** stačí **nadpolovičná väčšina prítomných poslancov**, avšak **parlament musí byť uznášaniaschopný** (musí byť prítomná nadpolovičná väčšina všetkých poslancov)
 - **pri opätovnom hlasovaní o vetovanom zákone** musí zákonodarný orgán zákon **schváliť nadpolovičnou väčšinou všetkých poslancov**
- **možné výsledky hlasovania**
 - **schválenie zákona** – zákon postupuje na **signáciu (podpísanie) prezidentom SR**
 - **neschválenie zákona** – legislatívny proces končí a zákon sa neprijme

- **odmietnutie zákona v tret'om čítaní** – návrh sa považuje za zamietnutý a legislatívny proces sa zastavuje
- **opätovné hlasovanie pri vrátení zákona prezidentom**
 - **prezident SR môže zákon vetovať** a vrátiť NR SR na opätovné prerokovanie
 - **parlament môže veto prelomiť opätovným hlasovaním**, pričom musí zákon schváliť **nadpolovičnou väčšinou všetkých poslancov**.
 - ak parlament **opätovne schváli zákon**, prezident ho **môže, ale nemusí podpísať**
 - **aj bez jeho podpisu však zákon nadobúda platnosť a musí byť vyhlásený v Zbierke zákonov SR**

7.6. Podpísanie (signácia)

- Signácia predstavuje **podpísanie schváleného návrhu zákona ústavnými činiteľmi**
 - nie je to len formálny akt, ale **dôležitý krok kontroly obsahu, procedúry a konečnej formy zákona**
- **Prezident SR**
 - podpisom vyjadruje **súhlas s obsahom zákona**
 - ak nesúhlasí, **môže využiť svoje suspenzívne veto** a zákon vrátiť na opätovné prerokovanie do NR SR
 - ak parlament opätovne schváli zákon nadpolovičnou väčšinou všetkých poslancov, **prezident ho môže, ale nemusí podpísať** – zákon sa však aj bez jeho podpisu **vyhlási v Zbierke zákonov**
- **Predseda Národnej rady SR**
 - svojím podpisom osvedčuje **dodržanie formálneho postupu pri prerokovaní a schválení návrhu zákona**.
 - potvrdzuje, že schválený text **zodpovedá návrhu, ktorý bol prijatý v NR SR**
- **Predseda vlády SR**
 - jeho podpis signalizuje **pripravenosť vlády vykonávať zákon** a zabezpečiť jeho implementáciu cez výkonné orgány štátu

7.7. Vyhlásenie (publikácia)

- publikácia je **posledným štádiom legislatívneho procesu**, kedy sa schválený zákon oficiálne **uverejní v Zbierke zákonov Slovenskej republiky**
- **publikáciou nadobúda zákon platnosť** a stáva sa záväznou súčasťou právneho poriadku
- **význam publikácie**
 - **legislatívny účinok** – zákon sa stáva oficiálnym a môže byť aplikovaný v praxi
 - **komunikačná funkcia** – zákon je zverejnený, čím sa zabezpečuje jeho **verejná dostupnosť a poznateľnosť**
 - **prezumpcia znalosti práva** – každý je **povinný poznať platné právo**, neznalosť zákona neospravedlňuje
- **kde sa publikujú právne predpisy?**
 - **Zbierka zákonov SR** – Úradný vestník štátu, kde sa vyhlasujú:
 - Ústavné zákony, zákony, nariadenia vlády, vyhlášky ministerstiev
 - Rozhodnutia Ústavného súdu SR a medzinárodné zmluvy
 - **miesto publikácie pre lokálne právne predpisy** – predpisy s **regionálnou pôsobnosťou** sa vyvesujú na **úradných tabuliach miestnych samospráv** po dobu **15 dní**
- **formy publikácie**
 - **vyhlásenie úplného znenia predpisu** – bežná forma publikácie
 - **oznámenie o vydaní právneho predpisu (registrácia)** – používa sa v prípadoch, keď je úplné zverejnenie neúčelné (napr. technické normy určené úzkemu okruhu subjektov)
- **platnosť a účinnosť zákona**
 - **zákon nadobúda platnosť dňom vyhlásenia v Zbierke zákonov SR**
 - **ak nie je v zákone stanovený iný dátum, účinnosť nastáva pätnástym dňom po vyhlásení**
 - **v mimoriadnych prípadoch môže zákon nadobudnúť účinnosť okamžite** (napr. krízová legislatíva)

- **právne dôsledky publikácie**
 - **zákon je záväzný pre všetkých občanov** – od dátumu účinnosti musí byť dodržiavaný
 - **orgány verejnej moci ho musia aplikovať** – súdy a správne orgány sú povinné rozhodovať podľa platného práva
 - **možnosť sankcií za porušenie** – ak niekto poruší zákon, nemôže sa vyhovárať na jeho neznalosť

7.8. Praktická časť

7.8.1. Kontrolné otázky

1. Aký je rozdiel medzi sociálnou a legislatívnou tvorbou práva?
2. Ktoré úrovne legislatívneho procesu poznáme v SR?
3. Aké sú základné štádiá legislatívneho procesu?
4. Kto môže v SR podať legislatívnu iniciatívu?
5. Čo je dôvodová správa a aké má časti?
6. Vysvetlite rozdiel medzi prvým, druhým a tretím čítaním návrhu zákona.
7. Aké lehoty musí parlament dodržať pri prerokúvaní návrhu zákona?
8. Čo je to suspensívne veto prezidenta a ako ho môže prelomiť parlament?
9. Kedy je možné použiť skrátené legislatívne konanie?
10. Prečo má publikácia zákona v Zbierke zákonov kľúčový význam?

7.8.2. Cvičenia na porozumenie

A) Dopĺňovačky

1. Prvým krokom legislatívneho procesu je _____.
2. Návrh zákona môžu podať poslanci, výbory NR SR a _____.
3. Prezident môže zákon vrátiť späť parlamentu – ide o _____ veto.
4. Zákon nadobúda platnosť dňom _____ v Zbierke zákonov.
5. Ak nie je stanovené inak, účinnosť zákona nastáva _____ deň po vyhlásení.

B) Priradte fázu k činnosti

- Predkladateľ uvedie návrh zákona, nasleduje všeobecná rozprava.

- Výbory NR SR posudzujú text, gestorský výbor pripravuje spoločnú správu.
- Rozprava je obmedzená, opravujú sa len legislatívno-technické chyby.

(prvé čítanie – druhé čítanie – tretie čítanie)

C) Porovnávacia tabuľka – kto podpisuje zákon a čo jeho podpis znamená

Ústavný činiteľ	Úloha pri signácii (podpisovaní)
Prezident SR	
Predseda NR SR	
Predseda vlády SR	

7.8.3. Úlohy pre kritické myslenie a diskusiu

1. Diskutujte: Má mať prezident SR právo definitívne vetovať zákon, alebo je lepšie, že jeho veto je len dočasné?
2. Je spravodlivé, že občania majú povinnosť poznať zákony, aj keď sú zložité a často sa menia? Prečo áno/nie?
3. Aké riziká prináša skrátené legislatívne konanie?
4. Esej (½ strany): „Ktoré štádium legislatívneho procesu je podľa mňa najdôležitejšie a prečo?“

7.8.4.4. Prípadové štúdie

Prípad 1 – Legislatívna iniciatíva občanov

Skupina občanov nazbierala 380 000 podpisov za referendum o zákaze hazardných hier.

- Majú právo iniciovať referendum?
- Aké sú možné výsledky takéhoto referenda?

Prípad 2 – Prezidentovo veto

Parlament schválil zákon o zvýšení daní. Prezident ho odmietol podpísať a vrátil späť do NR SR.

- Čo musí parlament urobiť, aby zákon aj tak platil?
- Nadobudne zákon účinnosť, aj keď ho prezident nepodpíše?

Prípad 3 – Skrátené legislatívne konanie

Pri živelnej pohrome je potrebné okamžite prijať zákon na uvoľnenie finančnej pomoci postihnutým regiónom.

- Aký postup použije parlament?
- Aké sú riziká a výhody tohto postupu?

Prípad 4 – Publikácia zákona

Parlament schválil nový zákon o ochrane spotrebiteľa. Zákon bol podpísaný prezidentom, predsedom parlamentu aj predsedom vlády, ale nebol publikovaný v Zbierke zákonov.

- Platí tento zákon?
- Prečo je publikácia kľúčová?

VIII. Systém práva

8.1. Pojem a charakteristika systému práva

- **vnútorná štruktúra práva**
 - právo nie je len súbor jednotlivých právnych predpisov, ale **systematicky usporiadaný celok**
 - tento systém je **logicky prepojený** a jeho normy sa musia dopĺňať, nie si odporovať
 - právne normy sú usporiadané hierarchicky – od najvyšších, ako je ústava, až po podzákonné normy, ako vyhlášky či nariadenia
 - základnou vlastnosťou právneho systému je jeho schopnosť regulovať spoločenské vzťahy efektívne a predvídateľne
 - každá právna norma má v rámci systému svoje **presné miesto a funkciu**
- **jednota, rozdelenie na odvetvia, hierarchia**
 - **jednota právneho systému** znamená, že všetky právne normy musia byť v súlade a musia spolu tvoriť **konzistentný celok**
 - **rovnako dôležité je rozdelenie na právne odvetvia**, ktoré umožňuje špecializáciu práva na rôzne oblasti života
 - **verejné právo** (štát vystupuje nadradene, napr. trestné, ústavné, správne právo)
 - **súkromné právo** (rovnoprávnosť subjektov, napr. občianske, obchodné, rodinné právo)
 - **hierarchia právnych noriem** zabezpečuje, že nižšie právne normy nemôžu odporovať vyšším:
 - **ústava a ústavné zákony** stoja na vrchole právneho systému
 - **medzinárodné zmluvy** môžu mať vplyv na vnútroštátne právo
 - **zákony** (napr. občiansky alebo trestný zákonník) určujú pravidlá pre konkrétne oblasti
 - **podzákonné predpisy** (nariadenia vlády, vyhlášky ministerstiev) konkretizujú zákony

- táto hierarchia zaručuje **právnú istotu**, pretože každý vie, aké normy platia a ktoré majú prednosť
- **dynamický vývoj právneho systému**
 - právny systém sa **neustále vyvíja** a musí reflektovať zmeny v spoločnosti, ekonomike, technológiách či politike
 - ak by sa právo nemenilo, prestalo by plniť svoju funkciu a spoločnosť by upadla do chaosu
 - príklady dynamického vývoja právneho systému:
 - **digitalizácia** – nové pravidlá o ochrane osobných údajov (GDPR)
 - **pracovné právo** – regulácia home-office a flexibilných pracovných podmienok.
 - **ekologické právo** – právna ochrana životného prostredia v reakcii na klimatické zmeny
 - rýchle technologické a spoločenské zmeny si vyžadujú **legislatívne inovácie**, aby právo ostalo efektívne a aktuálne

8.2. Základné delenie práva

- právo ako systém záväzných pravidiel sa delí podľa rôznych kritérií
- jedným z najdôležitejších delení je rozlíšenie medzi **verejným a súkromným právom**
- toto delenie ovplyvňuje spôsob, akým právo upravuje spoločenské vzťahy, aké princípy sa v ňom uplatňujú a aké postavenie majú subjekty právnych vzťahov

8.3. Verejné právo

- verejné právo upravuje vzťahy, v ktorých štát vystupuje ako **autoritatívny subjekt** a uplatňuje svoju moc nad jednotlivcami alebo inými právnickými osobami
- cieľom verejného práva je **chrániť verejný záujem, zabezpečiť fungovanie štátu a garantovať právny poriadok**

- právne normy verejného práva sú **kogentné (prikazujúce)** – nie je možné sa od nich odchýliť
- verejné právo sa člení na viacero **odvetví**, pričom každé má svoje špecifiká a upravuje odlišné aspekty spoločenského života
 - **ústavné právo** – upravuje základné princípy štátu, organizáciu moci, základné práva a slobody
 - **správne právo** – vzťahy medzi občanmi a orgánmi verejnej správy (napr. stavebné povolenia, dane)
 - **trestné právo** – definuje trestné činy a sankcie, zabezpečuje ochranu spoločnosti pred kriminalitou
 - **finančné právo** – regulácia daní, štátneho rozpočtu, finančných inštitúcií
 - **medzinárodné verejné právo** – upravuje vzťahy medzi štátmi a medzinárodnými organizáciami

8.4. Súkromné právo

- súkromné právo sa zaoberá vzťahmi medzi **rovnocennými subjektmi** – jednotlivcami, firmami alebo inými právnickými osobami
- hlavným princípom je **autonómia vôle** strán, čo znamená, že subjekty si môžu **slobodne dohodnúť podmienky svojich vzťahov**, pokiaľ to nie je v rozpore so zákonom
 - súkromné právo umožňuje jednotlivcom slobodne si upravovať svoje vzťahy, pričom zákon stanovuje len **rámec pravidiel**
- právne normy sú často **dispozitívne** – strany si môžu dohodnúť odlišné podmienky, ak to zákon umožňuje
- súkromné právo sa člení na viaceré odvetvia, pričom každé z nich upravuje špecifickú oblasť spoločenských vzťahov
 - **občianske právo** – najširšie odvetvie, upravuje majetkové a osobné vzťahy medzi jednotlivcami
 - **obchodné právo** – špecifická úprava pre podnikateľské vzťahy, zmluvy, konkurzy, ochranu trhu

- **rodinné právo** – manželstvo, vzťahy medzi rodičmi a deťmi, adopcia
- **pracovné právo** – vzťahy medzi zamestnávateľmi a zamestnancami, ochrana práv zamestnancov
- **medzinárodné súkromné právo** – rieši vzťahy s cudzím prvkom, napr. obchodné zmluvy medzi firmami z rôznych štátov

8.5. Prieniky medzi jednotlivými právnymi odvetvami

- **pracovné právo – spojenie verejného a súkromného práva**
 - pracovné právo reguluje **vzťahy medzi zamestnávateľmi a zamestnancami**, ktoré sú v podstate **súkromnoprávne** (rovnoprávnosť strán, slobodná dohoda o podmienkach)
 - zároveň je však **výrazne regulované štátom** (napr. minimálna mzda, ochrana pred prepustením), čo znamená **zásah verejného práva**
 - **príklad z praxe:** ak zamestnanec a zamestnávateľ uzatvoria **pracovnú zmluvu**, je to **súkromnoprávny vzťah**; ak však zamestnávateľ poruší **Zákonník práce**, môže mu byť uložená pokuta inšpektorátom práce, čo je **verejnoprávny zásah**; **ochrana zamestnancov** pred diskrimináciou je zakotvená v právnych normách, ktoré majú charakter verejného práva
- **obchodné a občianske právo – podnikateľské vzťahy a ochrana spotrebiteľa**
 - obchodné právo rieši **vzťahy medzi podnikateľmi**, zatiaľ čo občianske právo **reguluje zmluvné vzťahy medzi jednotlivcami**.
 - spotrebiteľské právo stojí **na pomedzí** – predajca je síce podnikateľ (podlieha obchodnému právu), ale zákazník je fyzická osoba, ktorej ochranu garantuje občianske právo
 - **príklad z praxe:** ak si podnikateľ objedná veľké množstvo tovaru od iného podnikateľa, platí **obchodné právo**; ak si bežný občan kúpi telefón v e-shope a má problém s reklamáciou, platia pre neho ustanovenia **občianskeho práva o ochrane spotrebiteľa**; štát zároveň môže zasiahnuť prostredníctvom **verejného práva**, napríklad reguláciou klamlivej reklamy alebo zákazu nekalých obchodných praktík
- **trestné právo a občianske právo – súbeh zodpovednosti**

- ak niekto spácha trestný čin, môže niesť **trestnoprávnu aj občianskoprávnu zodpovednosť súčasne**
- trestné právo sa zaoberá **potrestaním páchatel'a**, zatiaľ čo občianske právo rieši **náhradu škody, ktorú spôsobil obeti**
 - **príklad z praxe:** ak niekto spôsobí dopravnú nehodu pod vplyvom alkoholu, môže byť odsúdený za **trestný čin** (napr. ohrozenie pod vplyvom návykovej látky); zároveň je povinný uhradiť poškodenému **náhradu škody** v občianskoprávnom konaní (napr. oprava auta, odškodnenie za ujmu na zdraví); v niektorých prípadoch môže súd rozhodnúť o **podmienečnom odsúdení** v trestnom práve, ale náhrada škody sa vymáha samostatne v občianskoprávnom spore
- **ústavné právo a ostatné právne odvetvia – vplyv základných práv**
 - ústavné právo ovplyvňuje **celý právny systém**, pretože všetky ostatné právne odvetvia musia byť v súlade s ústavou
 - základné práva a slobody sú chránené ústavou, ale ich uplatnenie sa prejavuje v rôznych oblastiach práva
 - **príklad z praxe:** ak zamestnávateľ diskriminuje zamestnanca na základe vierovyznania, ide o porušenie **pracovného práva**, ale zároveň aj **základného práva na rovnosť** (chráneného ústavou); ak štát zavedie zákon, ktorý **neprimerane obmedzuje podnikanie**, môže byť napadnutý na ústavnom súde ako **protiústavný**; ústavné právo tiež zasahuje do **trestného práva** – napríklad ochrana proti mučeniu či právo na spravodlivý súdny proces
- **prečo je dôležité chápať prieniky medzi právnymi odvetviami?**
 - **právne odvetvia nie sú izolované** – mnohé právne situácie si vyžadujú uplatnenie viacerých právnych pravidiel
 - **rôzne druhy právnej zodpovednosti** – napríklad konanie môže byť súčasne porušením pracovného, občianskeho aj trestného práva
 - **prepojenosť verejného a súkromného práva** – niektoré oblasti (pracovné právo, spotrebiteľské právo) spadajú do oboch
 - **ústavné právo ako nadradený rámec** – všetky právne normy musia byť v súlade s ústavnými princípmi

8.6. Vnútroštátne a medzinárodné právo

- právny systém sa neobmedzuje len na právne normy platné v jednom štáte
- každý štát má svoj vlastný právny poriadok, ale zároveň existuje aj právna regulácia na medzinárodnej úrovni. preto rozlišujeme **vnútroštátne právo a medzinárodné právo**, ktoré majú rozdielny rozsah pôsobnosti, ale často sa prelínajú a ovplyvňujú
- **vnútroštátne právo (národné právo)**
 - platí **len na území konkrétneho štátu** a vzťahuje sa na osoby a inštitúcie, ktoré sa tam nachádzajú
 - vydávajú ho **orgány štátnej moci** (parlament, vláda, prezident)
 - každý štát má vlastný právny systém, ktorý môže mať špecifické znaky – napríklad **kontinentálny právny systém (Európa) vs. anglo-americký systém (USA, UK)**
- **medzinárodné právo**
 - upravuje vzťahy **medzi štátmi, medzinárodnými organizáciami a niekedy aj jednotlivcami**
 - založené na princípe **rovnoprávnosti štátov** a ich dobrovoľnom súhlase s dodržiavaním pravidiel
 - má **dohodnutú a zmluvnú povahu** – neexistuje nadštátna moc, ktorá by ho priamo vynucovala (s výnimkou organizácií ako OSN alebo EÚ)
 - **delenie medzinárodného práva**
 - **medzinárodné verejné právo** – upravuje vzťahy medzi štátmi a medzinárodnými organizáciami (napr. diplomatické vzťahy, ľudské práva)
 - **medzinárodné súkromné právo** – rieši otázky, keď sa právne vzťahy týkajú viacerých štátov (napr. obchodné zmluvy medzi firmami z rôznych krajín)

8.7. Praktická časť

8.7.1. Kontrolné otázky

1. Čo znamená, že právo je „systematicky usporiadaný celok“?
2. Aké sú tri základné vlastnosti právneho systému (jednota, rozdelenie, hierarchia)?
3. Aký je rozdiel medzi verejným a súkromným právom?
4. Uveďte aspoň tri odvetvia verejného práva.
5. Uveďte aspoň tri odvetvia súkromného práva.
6. Vysvetlite, čo znamená „autonómia vôle strán“ v súkromnom práve.
7. Ako sa prejavuje dynamický vývoj právneho systému?
8. Prečo je pracovné právo kombináciou verejného aj súkromného práva?
9. Aký je rozdiel medzi vnútroštátnym a medzinárodným právom?
10. Aké sú hlavné rozdiely medzi medzinárodným verejným a medzinárodným súkromným právom?

8.7.2. Cvičenia na porozumenie

A) Dopĺňovačky

1. Najvyššou normou v právnom systéme SR je _____.
2. Zmluvné vzťahy medzi podnikateľmi patria do _____ práva.
3. Trestné činy a sankcie upravuje _____ právo.
4. Spotrebiteľské právo sa nachádza na pomedzí _____ a _____ práva.
5. Medzinárodné právo je založené na princípe _____ štátov.

B) Spojte pojmy so správnym príkladom

1. Obchodné právo –
2. Rodinné právo –
3. Správne právo –
4. Medzinárodné súkromné právo –

(a) stavebné povolenie, (b) manželstvo a adopcia, (c) zmluva medzi slovenskou a rakúskou firmou, (d) zmluva medzi dvomi podnikateľmi o dodávke tovaru)

8.7.3. Úlohy pre kritické myslenie a diskusiu

1. Diskutujte: Prečo je dôležité, aby právny systém bol jednotný a bez vnútorných rozporov?
2. Je vhodné, aby štát zasahoval do pracovnoprávnych vzťahov, keď ide o „súkromné dohody“ medzi zamestnávateľom a zamestnancom?
3. Vysvetlite na príklade, ako môže jeden skutok viesť k súbehu občianskoprávnej a trestnoprávnej zodpovednosti.
4. Esej (½ strany): „Ako by sa mal právny systém prispôbovať technologickému rozvoju?“

8.7.4. Prípadové štúdie

Prípad 1 – Spotrebiteľské právo

Občan kúpil televízor v e-shope a zistil, že nefunguje. Podnikateľ odmieta reklamáciu.

- Ktoré právne odvetvia sa uplatnia?
- Je zákazník v rovnocennom postavení ako predajca?

Prípad 2 – Pracovné právo

Zamestnávateľ chce dať výpoveď tehotnej zamestnankyni.

- Je to súkromnoprávny alebo verejnoprávny problém?
- Aké právne normy sa uplatnia?

Prípad 3 – Súbeh trestnej a občianskej zodpovednosti

Vodič pod vplyvom alkoholu spôsobil nehodu, pri ktorej zranil cyklistu.

- Ako sa uplatní trestné právo?
- Ako sa uplatní občianske právo?

Prípad 4 – Medzinárodné právo

Slovenský občan uzavrel obchodnú zmluvu s talianskou firmou. Neskôr vznikol spor o platbu.

- Ide o vnútroštátne alebo medzinárodné právo?
- Ktoré odvetvie medzinárodného práva sa uplatní?

IX. Interpretácia práva

9.1. Interpretácia (výklad) práva

- interpretácia práva je nevyhnutnou súčasťou právneho systému, pretože právo nie je vždy jednoznačné
- právne normy sú často formulované abstraktne, a preto je potrebné ich správne vykladať, aby mohli byť spravodlivo a jednotne aplikované
- bez výkladu práva by mohlo dochádzať k rôznym interpretáciám rovnakých právnych predpisov, čo by narušilo právnu istotu
- interpretácia práva pomáha objasniť význam právnych noriem a zabezpečuje ich správne použitie v konkrétnych situáciách

9.2. Pojem interpretácie práva

- interpretáciou práva sa rozumie zisťovanie a objasňovanie zmyslu a obsahu právnych noriem s cieľom ich pochopenia a správneho uplatnenia v praxi
- výklad objasňuje nielen jednotlivé slová a normatívne vety, ale aj ich vzájomné väzby a celkový kontext
- rímsky právnik Celsus povedal: *"Poznať zákony neznamena poznať a pamätať si ich slová, ale poznať ich zmysel a silu ich pôsobenia.,, (Scire leges non hoc est, verba eorum tenere, sed vim ac potestatem.)*
- interpretácia práva je sprostredkujúcim článkom medzi **tvorbou a aplikáciou práva** a slúži na jeho správne a jednotné používanie
- výklad práva sa obvykle klasifikuje podľa troch kritérií:
 - **podľa subjektov, ktoré výklad podávajú**

- **podľa metód výkladu**
- **podľa vzťahu medzi rozsahom významu slov v právnej norme a rozsahom významu daného interpretáciou**

9.3. Druhy výkladu podľa subjektu

- výklad práva môže vykonávať ktokoľvek, avšak právne záväzný je len výklad určitých štátnych orgánov
- podľa toho rozlišujeme:
 - **autentický výklad** – vykonáva ho orgán, ktorý normu vydal. ak je obsiahnutý v normatívnom akte, je všeobecne záväzný, ak je len v dôvodovej správe, nie je právne záväzný
 - **výklad ústavného súdu** – je záväzný a slúži na interpretáciu ústavných zákonov
 - **výklad najvyššieho súdu** – ovplyvňuje rozhodovaciu prax súdov, ale nie je formálne záväzný
 - **výklad orgánov aplikujúcich právo** – vykonávajú ho bežné súdy a správne orgány v rámci rozhodovacej činnosti
 - **interný (služobný) výklad** – používa sa v rámci štátnej správy a týka sa výkladu noriem medzi podriadenými a nadriadenými orgánmi
 - **doktrinálny výklad** – podáva ho právna veda (odborné komentáre, monografie, vedecké články), nie je právne záväzný, ale má silný vplyv na rozhodovaciu prax

9.4. Druhy výkladu podľa metód

- metódy výkladu sú nástroje na objasnenie významu právnych noriem
 - **jazykový (gramatický) výklad** – skúma presný význam slov a viet v norme
 - **logický výklad** – používa logické pravidlá, napríklad:
 - *argument a maiori ad minus* (ak niečo platí pre väčší rozsah, tým skôr platí pre menší)
 - *argument a minori ad maius* (ak je zakázaná menej závažná činnosť, tým skôr platí zákaz závažnejšej)
 - **systematický výklad** – analyzuje právnu normu v kontexte celého právneho systému, teda vo vzťahu k iným normám

- **historický výklad** – skúma pôvod právnej normy, legislatívny proces, dôvodovú správu a spoločenský kontext jej vzniku
- **teleologický výklad** – skúma účel normy a jej funkciu v právnom poriadku. dôležitý je pri zohľadnení spoločenských zmien

9.5. Druhy výkladu podľa rozsahu

- výklad práva sa tiež klasifikuje podľa toho, ako rozširuje alebo zužuje význam normy:
 - **doslovný (adekvátny) výklad** – význam normy sa vykladá presne tak, ako je napísaný
 - **rozširujúci (extenzívny) výklad** – význam normy sa vykladá širšie, ako vyplýva z textu, napríklad použitie ustanovení o určovaní otcovstva aj na určovanie materstva
 - **zužujúci (reštriktívny) výklad** – význam normy sa interpretuje užšie, ako je napísaný, napríklad v prípade ustanovení o nájme bytu po uzavretí manželstva

9.6. Analógia v práve

- analógia v práve je spôsob riešenia situácií, na ktoré neexistuje priamo aplikovateľná právna norma. ide o aplikáciu právnej normy, ktorá upravuje podobnú situáciu, alebo o použitie všeobecných právnych princípov
- analógia je dôležitá najmä v prípadoch, keď právny poriadok obsahuje právnu medzeru, ktorú je potrebné vyplniť
- **druhy analógie v práve:**
 - **analógia legis** (analógia zákona) – použitie existujúcej právnej normy na podobnú situáciu, ktorú zákon výslovne neupravuje
 - *príklad:* ak zákon stanovuje náhradu škody pre jeden druh právnych vzťahov, môže sa analogicky použiť aj na iný podobný vzťah
 - **analógia iuris** (analógia práva) – ak neexistuje vhodná norma, vychádza sa zo základných princípov a hodnôt právneho poriadku
 - *príklad:* ak zákon neupravuje konkrétny procesný postup, môže sa použiť zásada právnej istoty a spravodlivosti na určenie správneho riešenia

- **obmedzenia analógie v práve:**
 - **v trestnom práve** je analógia v neprospech obvineného neprípustná (*nullum crimen sine lege* – žiadny trestný čin bez zákona)
 - **vo verejnom práve** sa analógia uplatňuje len vtedy, keď ju zákon výslovne pripúšťa (napr. v správnom konaní pri procesných pravidlách)

9.7. Obmedzenia výkladu práva

- výklad práva je dôležitý pre správne uplatňovanie právnych noriem, no musí byť vykonávaný v určitých medziach. ak by neexistovali žiadne obmedzenia, mohlo by dochádzať k svojvoľnému alebo nespravodlivému uplatňovaniu práva, čo by ohrozovalo právnu istotu a princípy právneho štátu
- **hlavné obmedzenia výkladu práva**
 - **zákaz extenzívneho výkladu v trestnom práve**
 - v trestnom práve platí zásada *nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege* – žiadny trestný čin bez zákona, žiadny trest bez zákona. to znamená, že zákazy a tresty musia byť výslovne stanovené v zákone. rozširujúci výklad v neprospech obvineného je neprípustný
 - *príklad:* ak zákon neuvádza, že určitý čin je trestný, nemožno ho potrestať na základe analógie alebo rozširujúceho výkladu
 - **obmedzené použitie analógie vo verejnom práve**
 - vo verejnom práve (správne právo, ústavné právo) je analógia možná len vtedy, ak je výslovne dovoľená. štátne orgány môžu konať len na základe zákona, preto nie je prípustné, aby si rozširovali svoje právomoci analógiou
 - *príklad:* ak zákon neurčuje konkrétnu daňovú povinnosť, nemôže daňový úrad vyžadovať platbu na základe analógie s inými daňami
 - **výklad musí byť v súlade s princípmi právneho štátu**
 - každý výklad práva musí rešpektovať základné zásady právneho štátu, ako sú právna istota, zákaz diskriminácie a ochrana základných práv

výklad nesmie ísť proti duchu ústavy alebo medzinárodným dohovorom o ľudských právach

- *príklad:* ak by bol zákon formulovaný nejasne, jeho výklad by mal byť v prospech občana, nie v prospech štátu

9.8. Praktická časť

9.8.1. Kontrolné otázky

1. Prečo je interpretácia práva nevyhnutná?
2. Ako definoval význam interpretácie rímsky právnik Celsus?
3. Aký je rozdiel medzi autentickým, doktrinálnym a interným výkladom?
4. Uveďte príklady metód výkladu práva (minimálne tri).
5. Aký je rozdiel medzi jazykovým a teleologickým výkladom?
6. Čo znamená doslovný (adekvátny) výklad?
7. Čo je analógia legis a analógia iuris?
8. V ktorých prípadoch je analógia neprípustná?
9. Prečo je zákaz extenzívneho výkladu v trestnom práve dôležitý?
10. Ako súvisí výklad práva s princípmi právneho štátu?

9.8.2. Cvičenia

A) Priradiť metódu výkladu k príkladu

1. Zákon hovorí: „Na diaľnici je najvyššia povolená rýchlosť 130 km/h.“ – výklad sa zameria na presný význam slov.
2. Zákon o rodičovstve upravuje určovanie otcovstva – súd ho aplikuje aj na prípady určovania materstva.
3. Pri výklade zákona sudca skúma dôvodovú správu a spoločenskú situáciu v čase prijatia.
4. Súd skúma, či nové ustanovenie o ochrane súkromia zodpovedá cieľu – chrániť ľudskú dôstojnosť.

(možnosti: a) jazykový výklad, b) extenzívny výklad, c) historický výklad, d) teleologický výklad)

B) Doplň do textu správne pojmy

1. Výklad vykonávaný orgánom, ktorý normu vydal, sa nazýva _____.
2. Výklad podávaný právnou vedou sa označuje ako _____.
3. Zásada „nullum crimen sine lege“ znamená, že rozširujúci výklad v neprospech obvineného je _____.
4. Ak použijeme právnu normu na podobný prípad, hovoríme o _____ legis.

C) Rozlíš, či ide o extenzívny alebo reštriktívny výklad

- Zákon hovorí, že „zákazník má právo na reklamáciu tovaru“. Súd rozhodne, že reklamácia sa vzťahuje aj na digitálne služby. → _____
- Zákon stanoví, že „nájomca má právo na náhradný byt“. Súd rozhodne, že toto právo sa nevzťahuje na prípady krátkodobého prenájmu. → _____

9.8.3. Úlohy na kritické myslenie a diskusiu

1. Prečo nestačí vždy iba doslovne vykladať zákon?
2. Ktorý druh výkladu považujete za najdôležitejší v súčasnosti (jazykový, systematický, teleologický)? Zdôvodnite.
3. Diskutujte: Má mať väčšiu váhu výklad Ústavného súdu alebo výklad právnej vedy (doktrinálny)? Prečo?
4. Esej (½ strany): „Nebezpečenstvá a prínosy analógie v práve.“

9.8.4. Prípadové štúdie

Prípad 1 – Výklad zákona o cestnej premávke

Zákon stanoví: „Vodič nesmie používať telefón počas vedenia vozidla.“

Otázka: Platí tento zákaz aj pre vodiča, ktorý má mobil upevnený v držiaku a používa handsfree?

- Ktorý druh výkladu by sa tu mal použiť?

Prípad 2 – Historický vs. teleologický výklad

Zákon o tlači z 90. rokov nespomína online médiá.

Otázka: Má sa sloboda tlače vzťahovať aj na internetové spravodajské portály?

- Aký výklad použijeme?

Prípad 3 – Analógia legis

Zákon hovorí, že pri poškodení prenajatej nehnuteľnosti je nájomca povinný nahradiť škodu.

Otázka: Môže sa toto ustanovenie použiť aj pri prenájme auta?

- Ktorý druh analógie tu nastupuje?

Prípad 4 – Obmedzenia výkladu v trestnom práve

Trestný zákon nestanovuje trest za kyberšikanu, ale za vydieranie.

- Otázka: Môže súd potrestať páchatel'a kyberšikany na základe analógie s trestom za vydieranie? Prečo áno / prečo nie?

X. Aplikácia práva

10.1. Aplikácia práva

- aplikácia práva znamená premenu všeobecných právnych noriem na konkrétne rozhodnutia v praxi
- právne normy by nemali zostať len teóriou, ale musia byť použité na riešenie reálnych situácií, napríklad pri súdnych sporoch, daňových konaniach či rozhodovaní o stavebných povoleniach
- k aplikácii práva dochádza v rôznych sférach – nielen na súdoch, ale aj v správnych orgánoch, rozhodcovských konaniach či dokonca v podnikateľskom prostredí
- právny systém je efektívny len vtedy, ak jeho normy sú reálne vynúiteľné a aplikovateľné
- správna aplikácia práva zabezpečuje právnu istotu – občania musia vedieť, ako sa právo uplatňuje v konkrétnych prípadoch
- ak by neexistoval mechanizmus aplikácie práva, právne normy by boli len teoretickými pravidlami bez praktického významu

10.2. Proces aplikácie práva

- **proces aplikácie práva zahŕňa štyri hlavné fázy:**
 - 1. zistenie skutkového stavu**
 - predtým, než sa môže právo aplikovať, je nevyhnutné objasniť skutkový stav prípadu
 - orgány aplikácie práva musia zhromaždiť všetky relevantné informácie, dôkazy a okolnosti, ktoré majú vplyv na rozhodnutie
 - v súdnom konaní to môže zahŕňať výpovede svedkov, znalecké posudky, listinné dôkazy či videozáznamy
 - 2. interpretácia práva**

- keď je skutkový stav objasnený, nasleduje výklad právnych predpisov, ktoré sa na danú situáciu vzťahujú
- právne normy môžu byť formulované abstraktne alebo môžu obsahovať medzery, preto je ich správne pochopenie kľúčové
- pri interpretácii práva sa používajú rôzne metódy – jazykový, systematický, logický či teleologický výklad

3. rozhodnutie o právach a povinnostiach konkrétnych subjektov

- na základe zistených skutočností a aplikovanej právnej normy sa vydáva individuálny právny akt
- môže ísť o rozsudok súdu, správne rozhodnutie, daňový výmer, stavebné povolenie a podobne
- rozhodnutie musí byť odôvodnené a v súlade s princípmi spravodlivosti a právnej istoty

4. zabezpečenie vynútenia rozhodnutia

- právny systém by nefungoval efektívne, ak by neexistovali mechanizmy na vynútenie právnych rozhodnutí
- ak účastník konania dobrovoľne nesplní svoje povinnosti, môžu sa uplatniť nástroje právneho donútenia
- napríklad pri súdnych rozhodnutiach môže byť nariadená exekúcia, v trestnom práve výkon trestu, v správnom práve pokuta alebo odňatie licencie

10.3. Formy aplikácie práva

- aplikácia práva môže mať **dve základné formy – konštitutívnu a deklaratórnu**
- ich rozdiel spočíva v tom, či rozhodnutie **vytvára nový právny vzťah**, alebo iba **potvrďuje existujúci stav**
- **konštitutívna aplikácia práva**
 - pri tejto forme dochádza **k vzniku, zmene alebo zániku právnych vzťahov**
 - rozhodnutie orgánu aplikácie práva **mení právne postavenie subjektov**
 - typickým príkladom sú:

- **uzavretie manželstva** – až rozhodnutím matričného úradu vzniká nový právny vzťah
 - **priznanie občianstva** – osoba sa stáva občanom štátu až po rozhodnutí štátneho orgánu
 - **udelenie vodičského oprávnenia** – vodičské oprávnenie vzniká až vydaním dokladu
 - **rozhodnutie súdu o rozvođe** – až po rozsudku manželstvo právne zanikne
- **deklaratórna aplikácia práva**
 - deklaratórna forma iba **potvrďuje existujúce práva alebo povinnosti**, ktoré už predtým vznikli na základe právnej normy
 - nemá vplyv na vznik alebo zmenu právneho vzťahu, iba **oficiálne uznáva jeho existenciu**
 - príklady:
 - **rozsudok o vlastníckom práve** – súd iba potvrdí, že konkrétna osoba je vlastníkom nehnuteľnosti, neznamená to, že vlastníctvo novým rozhodnutím vzniká
 - **potvrdenie dedičstva** – dedičia nadobúdajú dedičstvo už smrťou poručiteľa, ale rozhodnutie súdu iba potvrdzuje, kto je dedičom
 - **zápis do katastra nehnuteľností** – kataster len potvrdzuje, kto je vlastníkom nehnuteľnosti na základe skôr uzavretej zmluvy

10.4. Subjekty aplikácie práva

- subjektmi aplikácie práva sú orgány alebo inštitúcie, ktoré vykonávajú právomoc rozhodovať o právach a povinnostiach osôb
- môžeme ich rozdeliť do troch hlavných kategórií:
- **súdne orgány**
 - súdy **rozhodujú o právnych sporoch**, porušení práva a vynucujú právne normy
 - súdne rozhodnutia majú individuálny charakter a viažu sa na konkrétne prípady
 - súdy aplikujú právo v rôznych oblastiach, napríklad v **civilnom, trestnom a správnom konaní**

- **príklady:** rozhodnutie o vine a treste v trestných veciach, určenie vlastníctva v občianskoprávných sporoch, rozhodnutie o neplatnosti zmluvy
- **správne orgány**
 - rozhodujú v oblasti **verejnej správy** a výkonnej moci
 - ich rozhodnutia sa týkajú bežných životných situácií – stavebných povolení, registrácie podnikania, vydania vodičského preukazu atď.
 - správne rozhodnutia sú vydávané štátnymi alebo samosprávnymi orgánmi
 - **príklady:** stavebný úrad vydá povolenie na stavbu, dopravný inšpektorát odoberie vodičský preukaz, daňový úrad určí výšku dane na zaplatenie
- **neštátne orgány**
 - nevykonávajú verejnú moc, ale môžu rozhodovať o právach a povinnostiach v určitých situáciách, ich rozhodnutia môžu mať právne účinky, ak sú uznané zákonom
 - **príklady:**
 - **rozhodcovské súdy** – rozhodujú obchodné a zmluvné spory mimo bežného súdnictva
 - **akademické inštitúcie** – napríklad vysoké školy rozhodujú o prijatí študentov alebo udelení akademického titulu

10.5. Uváženie pri aplikácii práva

- aplikácia práva nie je vždy jednoduchý a mechanický proces. v niektorých prípadoch majú orgány aplikujúce právo určitú mieru **diskrečnej právomoci**, čo znamená, že môžu zvážiť okolnosti a vybrať vhodné riešenie
- okrem toho sa v praxi niekedy používa aj **analógia práva**, ak právna norma konkrétnu situáciu neupravuje
- **diskrečná právomoc**
 - diskrečná právomoc znamená **možnosť voľby medzi viacerými riešeniami** v rámci zákona
 - nejde o svojvoľné rozhodovanie – orgán musí dodržať zákonné hranice a princípy spravodlivosti

- **príklady diskrečnej právomoci:**
 - **súdne konanie:** súd môže rozhodnúť o výške trestu v rámci zákonných sadzieb (napr. odňatie slobody od 2 do 5 rokov)
 - **správne konanie:** stavebný úrad môže udeliť výnimku zo stavebných predpisov, ak to umožňuje zákon
 - **trestné právo:** sudca môže rozhodnúť o podmienenečnom treste namiesto odňatia slobody
- **rozširujúci a zužujúci výklad právnych noriem**
 - pri aplikácii práva môže dôjsť k rôznym spôsobom interpretácie právnych predpisov:
 - **rozširujúci výklad** – norma sa vykladá širšie, než je doslovne napísaná
 - **zužujúci výklad** – norma sa interpretuje prísnejšie, než je jej doslovné znenie

10.6. Praktická časť

10.6.1. Kontrolné otázky

1. Čo znamená aplikácia práva a prečo je nevyhnutná?
2. Aké štyri fázy zahŕňa proces aplikácie práva?
3. Vysvetli rozdiel medzi konštitutívnou a deklaratórnou aplikáciou práva.
4. Uveď príklad konštitutívneho rozhodnutia.
5. Uveď príklad deklaratórneho rozhodnutia.
6. Ktoré orgány patria medzi subjekty aplikácie práva?
7. Aký je rozdiel medzi rozhodovaním súdov a správnych orgánov?
8. Čo sú rozhodcovské súdy a kedy sa používajú?
9. Čo znamená pojem „diskrečná právomoc“?
10. Aký je rozdiel medzi rozširujúcim a zužujúcim výkladom pri aplikácii práva?

10.6.2. Cvičenia

A) Doplniť správne pojmy

1. Aplikácia práva premieňa všeobecné právne normy na _____.

2. Ak rozsudok súdu potvrdí, že osoba je vlastníkom pozemku, ide o aplikáciu _____.
3. Udelenie vodičského preukazu je príkladom aplikácie _____.
4. Orgány, ktoré rozhodujú o stavebných povoleniach alebo daňových výmeroch, patria medzi _____.

B) Prirad' príklad k forme aplikácie práva

1. Rozhodnutie súdu o rozvode manželstva
2. Potvrdenie dedičstva súdom
3. Priznanie občianstva cudziemu štátnemu príslušníkovi
4. Rozsudok o vlastníckom práve k nehnuteľnosti

(možnosti: konštitutívna, deklaratórna, konštitutívna, deklaratórna)

C) Testové otázky (áno/nie)

Rozsudok súdu môže mať aj konštitutívny, aj deklaratórny charakter. (____)

Diskrečná právomoc znamená, že sudca môže rozhodovať úplne svojvoľne. (____)

Neštátne orgány nikdy nerozhodujú o právach a povinnostiach osôb. (____)

Exekúcia je príkladom vynútenia rozhodnutia v procese aplikácie práva. (____)

10.6.3. Úlohy na kritické myslenie a diskusiu

1. Diskutujte: „Má byť aplikácia práva vždy mechanická, alebo by mal mať sudca priestor na uváženie?“
2. Prečo je dôležité, aby rozhodnutia orgánov aplikácie práva boli odôvodnené a verejne dostupné?
3. Je lepšie mať viac konštitutívnych alebo deklaratórnych rozhodnutí? Ktoré poskytujú väčšiu právnu istotu?
4. Esej (½ strany): „Význam diskrečnej právomoci v modernom právnom štáte.“

10.6.4. Prípadové štúdie

Prípad 1 – Stavebné povolenie

Občan požiadal o stavebné povolenie na rodinný dom. Stavebný úrad mu žiadosť schválil a vydal povolenie.

Otázky:

- Ide o konštitutívnu alebo deklaratórnu aplikáciu práva?
- Prečo?

Prípad 2 – Spor o dedičstvo

Po smrti poručiteľa súd rozhodol, že dedičom je syn.

Otázky:

- Kedy sa stal syn dedičom – smrťou poručiteľa, alebo až rozhodnutím súdu?
- Akú formu aplikácie práva tu vidíme?

Prípad 3 – Diskrečná právomoc

Trestný zákon stanovuje sadzbu 2 – 5 rokov odňatia slobody. Sudca uložil trest 2 roky podmienene.

Otázky:

- Akú právomoc sudca uplatnil?
- Prečo jeho rozhodnutie nie je svojvoľné?

Prípad 4 – Exekúcia

Podnikateľ prehral občianskoprávny spor, ale odmietol zaplatiť dlžnú sumu. Na návrh veriteľa súd nariadil exekúciu.

Otázky:

- Do ktorej fázy procesu aplikácie práva patrí exekúcia?
- Prečo je tento krok dôležitý pre právnu istotu?

XI. Právne vzťahy

11.1. Pojem právneho vzťahu

- právne vzťahy tvoria základ právneho systému, pretože právo neexistuje vo vzduchoprázdne – jeho úlohou je upravovať spoločenské vzťahy
- keď hovoríme o právnych vzťahoch, myslíme tým situácie, kde medzi subjektmi existujú vzájomné práva a povinnosti, ktoré sú upravené právom
- existuje mnoho definícií právnych vzťahov, ale všeobecne môžeme povedať, že ide o právom regulované vzťahy medzi subjektmi, v ktorých má jedna strana určité právo a druhá tomu zodpovedajúcu povinnosť
- podľa Štefana Lubyho je **právny vzťah právom upravený vzťah oprávnenej osoby voči povinnej osobe a k predmetu subjektívneho práva**
 - to znamená, že právny vzťah vždy zahŕňa niekoho, kto má nejaké právo, niekoho, kto má povinnosť, a predmet, na ktorý sa tento vzťah viaže
- právne vzťahy môžeme nájsť vo všetkých oblastiach života
 - napríklad, ak si kúpite knihu v kníhkupectve, vzniká medzi vami a predajcom právny vzťah – vy máte právo na knihu a predajca má povinnosť ju dodať
 - právne vzťahy majú niekoľko spoločných znakov:
 - **sú regulované právom** – vznikajú len vtedy, ak ich právna norma uznáva
 - **majú vynútiteľný charakter** – ak niekto poruší svoju povinnosť, existujú právne mechanizmy na jej vymáhanie
 - **sú záväzné pre účastníkov** – každý účastník má určité práva a povinnosti, ktoré musí dodržiavať

11.2. Predpoklady vzniku právneho vzťahu

- aby spoločenský vzťah mohol byť považovaný za **právny vzťah**, nestačí, že medzi osobami existuje nejaká interakcia

- musia byť splnené určité podmienky, ktoré zabezpečujú, že tento vzťah je regulovaný právom a môže byť vymáhaný prostredníctvom právnych mechanizmov
- existujú **tri hlavné predpoklady vzniku právneho vzťahu**:
 - **existencia právnej normy**
 - právny vzťah môže vzniknúť len vtedy, ak existuje pravidlo, ktoré stanovuje práva a povinnosti účastníkov
 - **právna skutočnosť**
 - udalosť alebo konanie, s ktorým právo spája vznik, zmenu alebo zánik právneho vzťahu
 - **subjekty právneho vzťahu**
 - ide o účastníkov, ktorí v danom vzťahu vystupujú ako nositelia práv a povinností

11.3. Prvky právneho vzťahu

- každý právny vzťah má svoju **vnútornú štruktúru**, ktorá pozostáva z troch základných prvkov:
 - **subjekty právneho vzťahu** – teda účastníci, ktorí majú práva a povinnosti
 - **obsah právneho vzťahu** – konkrétne oprávnenia a povinnosti účastníkov
 - **objekt právneho vzťahu** – to, na čo sa vzťahujú práva a povinnosti
- tieto prvky musia byť prítomné v každom právnom vzťahu
 - ak jeden z nich chýba, nejde o právny vzťah, ale len o faktický spoločenský vzťah

11.4. Subjekty právneho vzťahu

- subjekty právneho vzťahu sú nevyhnutnou súčasťou každého právneho vzťahu
- ide o osoby, ktoré sú nositeľmi práv a povinností a môžu v právnom vzťahu vystupovať
- aby niekto mohol byť účastníkom právneho vzťahu, musí mať **právnú subjektivitu**, teda schopnosť byť nositeľom práv a povinností

- je dôležité rozlíšiť pojmy **subjekt práva** a **subjekt právneho vzťahu**:
 - **subjekt práva** je všeobecnejší pojem – zahŕňa každého, komu je právna norma adresovaná, teda adresát právnej normy.
 - **subjekt právneho vzťahu** je konkrétny účastník právneho vzťahu, ktorý na základe práva môže konať alebo znášať právne dôsledky
- **právny poriadok rozlišuje tri základné druhy subjektov právnych vzťahov**:
 - **fyzické osoby**
 - **právnické osoby**
 - **štát a verejnoprávne subjekty**

11.5. Fyzické osoby

- fyzickou osobou je každý človek, teda každá ľudská bytosť
- moderné právo demokratických štátov zaručuje právnu subjektivitu všetkým fyzickým osobám, bez ohľadu na ich postavenie, vek či iné charakteristiky
- právna subjektivita je **schopnosť byť nositeľom práv a povinností**, čiže možnosť vstupovať do právnych vzťahov
- rozlišujeme:
 - **spôsobilosť mať práva a povinnosti** – tzv. **pasívna stránka právnej subjektivity**
 - táto schopnosť patrí každej fyzickej osobe od narodenia až po smrť
 - **spôsobilosť na právne úkony** – tzv. **aktívna stránka právnej subjektivity**
 - ide o schopnosť vlastným konaním nadobúdať práva a povinnosti, uzatvárať zmluvy, zakladať právne vzťahy a niesť dôsledky svojho konania
 - plná spôsobilosť na právne úkony vzniká:

- **dovršením 18. roku veku** – fyzická osoba sa stáva plne svojprávnou a môže samostatne uzatvárať právne vzťahy
- **uzavretím manželstva po 16. roku veku s povolením súdu** – v takom prípade sa plná svojprávnosť nezruší ani po rozvode
- niektoré osoby môžu mať **obmedzenú spôsobilosť na právne úkony** - **obmedzenie spôsobilosti na právne úkony** môže nastať v prípade duševných porúch alebo nadmerného požívania alkoholu či drog, súd v rozhodnutí presne určí, v akom rozsahu je osoba obmedzená
- **deliktuálna spôsobilosť** – schopnosť niesť zodpovednosť za protiprávne konanie, delíme ju podľa právnych odvetví:
 - **trestnoprávna zodpovednosť** – v sr môže fyzická osoba niesť trestnoprávnu zodpovednosť **od 14 rokov**
 - **správnoprávna zodpovednosť** – väčšinou nastupuje od **15 rokov** (napr. za priestupky)
 - **občianskoprávna a obchodnoprávna zodpovednosť** – všeobecne platí, že fyzická osoba je za svoje konanie zodpovedná **od 18 rokov**, ale v určitých prípadoch môže byť zodpovedná aj skôr (napr. ak spôsobí škodu vlastným zavinením)
- **procesná spôsobilosť** – schopnosť vystupovať ako účastník konania na súde a iných orgánoch, táto spôsobilosť úzko súvisí so spôsobilosťou na právne úkony:
 - **plná procesná spôsobilosť** vzniká **dovršením 18 rokov** – osoba môže samostatne podať žalobu, brániť svoje práva pred súdom, zastupovať iných
 - **obmedzená procesná spôsobilosť** – osoby, ktoré nemajú plnú spôsobilosť na právne úkony (napr. maloleté osoby alebo osoby so súdnym obmedzením svojprávnosti), musia byť zastupované zákonným zástupcom alebo opatrovníkom
 - **výnimky** – v určitých prípadoch môže maloletý uplatňovať niektoré svoje práva sám (napr. maloleté dieťa môže podať návrh na úpravu styku s rodičom na súd)

11.6. Právnické osoby

- na rozdiel od fyzických osôb, ktoré sú prirodzenými subjektmi práva, právnické osoby sú **umelo vytvorené útvary**, ktoré právo uznáva ako subjekty s vlastnou právnou subjektivitou
- nemajú fyzickú existenciu, ale napriek tomu môžu mať práva a povinnosti podobne ako fyzické osoby
- právnickou osobou je organizácia osôb alebo majetku, ktorej platné právo priznáva právnú subjektivitu. má vlastné **meno (názov), sídlo a právnú subjektivitu**, ktorá je **odlišná od právnej subjektivity jej členov**
- právnické osoby majú právnú subjektivitu, ktorá zahŕňa:
 - **spôsobilosť mať práva a povinnosti** – podobne ako fyzické osoby môžu vlastniť majetok, uzatvárať zmluvy, byť účastníkmi súdnych konaní
 - **spôsobilosť na právne úkony** – konajú prostredníctvom svojich **štatutárnych orgánov** (napr. konateľ spoločnosti s ručením obmedzeným)
 - **deliktuálnu spôsobilosť** – môžu niesť **zodpovednosť za svoje protiprávne konanie**, hoci v trestnom práve je táto zodpovednosť špecifická
- podľa Občianskeho zákonníka sú právnickými osobami:
 - **združenia fyzických alebo právnických osôb** (napr. obchodné spoločnosti, občianske združenia)
 - **účelové združenia majetku** (napr. nadácie, fondy)
 - **jednotky územnej samosprávy** (napr. obce, vyššie územné celky)
 - **iné subjekty, o ktorých to ustanovuje zákon** (napr. verejnoprávne inštitúcie ako univerzity, RTVS)
- **právnické osoby sa delia na:**
 - **súkromnoprávne právnické osoby** – napr. obchodné spoločnosti (s. r. o., a. s.), družstvá, občianske združenia
 - **verejnoprávne právnické osoby** – štátne inštitúcie, obce, verejnoprávne médiá
-

- špecifické postavenie má štát, ktorý je **verejnoprávnu korporáciou**. vystupuje nielen ako subjekt verejnoprávnych vzťahov (napr. výber daní), ale aj ako účastník súkromnoprávnych vzťahov (napr. keď štát predáva nehnuteľnosti)
- právnické osoby vznikajú dvoma základnými spôsobmi:
 - **na základe zákona** – napr. obec ako právnická osoba vzniká priamo zákonom
 - **zápisom do registra** – obchodné spoločnosti, občianske združenia či nadácie vznikajú až registráciou (napr. v obchodnom registri)
- zánik právnickej osoby môže nastať rôznymi spôsobmi:
 - **dohodou účastníkov** (napr. zlúčenie firiem)
 - **uplynutím doby** (napr. pri nadáciách s obmedzeným trvaním)
 - **splnením účelu, na ktorý bola založená**
 - **výmazom z registra**, ak ide o organizáciu, ktorá podlieha registrácii

11.7. Druhy právnych vzťahov

- právne vzťahy sú základom právneho systému, pretože právo upravuje interakcie medzi subjektmi spoločnosti
- právne vzťahy však nie sú jednotné, ale môžeme ich **klasifikovať podľa rôznych kritérií**
 - **podľa postavenia subjektov**
 - **verejnoprávne vzťahy** – jeden subjekt (zvyčajne štát) vystupuje v **nadradenom postavení** a druhý subjekt (napr. občan) je v **podriadenom postavení**. sú charakteristické **kogentnými normami**, čo znamená, že účastníci si nemôžu sami dohodnúť iné podmienky, než aké stanovuje zákon
 - **súkromnoprávne vzťahy** – sú charakteristické **rovnosťou subjektov**, čo znamená, že si môžu voľne dohodnúť podmienky svojho vzťahu, pokiaľ neporušujú zákon. právo tu zasahuje iba ako rámec pre vzájomné dohody

- **podľa druhu právnej úpravy**
 - **hmotnoprávne vzťahy** – určujú samotné práva a povinnosti (napr. vlastnícke právo, pracovný pomer)
 - **procesnoprávne vzťahy** – upravujú postupy pri uplatňovaní hmotného práva (napr. súdne konanie, exekučné konanie)
- **podľa pôsobnosti práv a povinností voči iným subjektom**
 - **absolútne právne vzťahy** – sú také, kde právo jednej osoby je chránené voči všetkým (napr. vlastnícke právo – každý musí rešpektovať vlastníka veci).
 - **relatívne právne vzťahy** – vznikajú len medzi konkrétnymi osobami (napr. pracovná zmluva – zaväzuje iba zamestnávateľa a zamestnanca)

11.8. Právne skutočnosti

- právne skutočnosti sú **okolnosti (fakty), s ktorými právna norma spája vznik, zmenu alebo zánik právneho vzťahu**
 - to znamená, že aby vznikol alebo zanikol nejaký právny vzťah, musí existovať konkrétna právna skutočnosť, ktorá tento proces vyvolá
- právna skutočnosť je fakt, ktorý musí podľa zákona nastať, aby sa niekto stal subjektom oprávnení a povinností, ktoré sú v zákone ustanovené pre danú situáciu
- právne skutočnosti rozdeľujeme na:
 - **právne skutočnosti závislé od vôle subjektov** – vznikajú **na základe konania subjektov**, teda závisia od vôle osôb, ktoré sa právne správajú, delíme ich na:
 - **právne konanie** – teda konanie, ktoré je v súlade s platným právom a spôsobuje právne účinky (napr. podpis zmluvy)
 - **protiprávne konanie** – konanie, ktoré je **v rozpore s právom** a vyvoláva právnu zodpovednosť (napr. spáchanie trestného činu)
 - **právne skutočnosti nezávislé od vôle subjektov** – nastávajú **bez ohľadu na to, či ich niekto chcel alebo nechcel vyvolať**, delíme ich na:

- **právne udalosti** – objektívne okolnosti, ktoré vznikajú prirodzene alebo na základe zákona (napr. dosiahnutie plnoletosti, smrť osoby)
- **protiprávne stavy** – dlhodobo trvajúce situácie, ktoré sú v rozpore s právom (napr. nezákonná okupácia pozemku)

11.9. Právne konanie

- právne konanie je **vôľové ľudské správanie, ktoré je v súlade s platným právom a s ktorým právne normy spájajú vznik, zmenu alebo zánik právneho vzťahu**
- ide teda o správanie, ktoré právo uznáva ako legálny prostriedok na dosiahnutie určitých právnych následkov
- právne konanie sa delí na dve hlavné kategórie:
 - **súkromnoprávne konanie** – sem patria **právne úkony**, teda prejavy vôle, ktorými subjekty menia svoje právne vzťahy (napr. uzavretie zmluvy, vydanie závetu)
 - každý právny úkon musí obsahovať:
 - **prejav vôle** – musí byť jasný a zrozumiteľný.
 - **subjekt** – konajúca osoba musí byť spôsobilá na právne úkony.
 - **predmet úkonu** – musí byť možný a dovolený právnym poriadkom.
 - **forma úkonu** – niektoré právne úkony vyžadujú písomnú formu (napr. kúpna zmluva na nehnuteľnosť)
 - **verejnoprávne konanie** – týka predovšetkým činnosti orgánov verejnej moci, jeho výsledkom sú **individuálne právne akty**, ktoré môžu byť:
 - **konštitutívne akty** – vytvárajú, menia alebo rušia práva a povinnosti (napr. rozsudok o rozvode, udelenie štátneho občianstva).
 - **deklaratórne akty** – iba potvrdzujú existenciu určitého práva (napr. osvedčenie o dedičstve, výpis z registra trestov)

11.10. Právny úkon

- právny úkon je **najdôležitejším druhom právnych skutočností**. je to prejav vôle, ktorý právne predpisy spájajú so vznikom, zmenou alebo zánikom práv a povinností.
- definícia právneho úkonu je uvedená v **§ 34 Občianskeho zákonníka**:
 - právny úkon je prejav vôle smerujúci najmä k vzniku, zmene alebo zániku tých práv alebo povinností, ktoré právne predpisy s takýmto prejavom spájajú
- aby bol právny úkon **platný**, musí spĺňať určité **náležitosti**, ktoré rozdeľujeme do štyroch kategórií:
 - **subjekt právneho úkonu** – osoba musí byť spôsobilá na právne úkony
 - **vôľa** – musí byť slobodná, vážna a bez omylu
 - **prejav vôle** – musí byť zrozumiteľný, určitý a v predpísanej forme
 - **predmet právneho úkonu** – musí byť možný a dovolený
- pre existenciu právneho úkonu nestačí len akýkoľvek prejav vôle - musí to byť vôľa, s **ktorou právo spája právne následky**
 - napríklad:
 - **právne relevantná vôľa** → uzatvorenie kúpnej zmluvy
 - **neprávne relevantná vôľa** → pozvanie na večeru (nemá právne následky)
- právny úkon môže byť uskutočnený nielen **konaním** (napr. zaplatenie dlhu), ale aj **nekonaním** (napr. nepodanie odvolania)
- ak právny úkon nespĺňa zákonné náležitosti, môže byť **neplatný**. právna neplatnosť môže byť:
 - **absolútna** – právny úkon je neplatný od začiatku (napr. zmluva o nelegálnom obchode)
 - **relatívna** – právny úkon je platný, kým sa nepreukáže jeho neplatnosť (napr. zmluva uzavretá pod nátlakom)

11.11. Subjekt právneho úkonu

- subjekt právneho úkonu je osoba, ktorá vykonáva právny úkon, teda prejavuje vôľu smerujúcu k vzniku, zmene alebo zániku práv a povinností
- aby bol právny úkon platný, jeho subjekt musí spĺňať určité zákonné predpoklady:
 - **spôsobilosť mať práva a povinnosti (právna subjektivita)** – znamená, že osoba môže byť nositeľom práv a povinností
 - túto spôsobilosť má každá fyzická a právnická osoba
 - **spôsobilosť na právne úkony (svojprávnosť)** – znamená schopnosť samostatne prejavovať vôľu a uzatvárať právne vzťahy

11.12. Vôľa

- je to vnútorný psychický vzťah osoby k zamýšľanému právnemu následku
 - vôľa sa v právnom kontexte chápe **nie ako psychologický, ale ako právny pojem**
 - to znamená, že nie každá vôľa je právne významná. právne relevantnou vôľou je iba taká, s ktorou právo spája právne následky
- aby bola vôľa právne relevantná, musí spĺňať tieto základné náležitosti:
 - **vôľa musí byť slobodná** – ak je vôľa vynútená fyzickým alebo psychickým nátlakom, právny úkon je neplatný
 - **vôľa musí byť vážna** – nesmie ísť o konanie zo žartu alebo v hre
 - **vôľa nesmie byť omylná** – nesmie ísť o omyl, ktorý je právne relevantný (napr. omyl v predmete plnenia)
 - omyl vo vôli nastáva, keď osoba koná na základe nesprávnej predstavy o právnych následkoch svojho konania. nie každý omyl však spôsobuje neplatnosť právneho úkonu
 - **právne relevantný omyl** – týka sa podstatných skutočností, ktoré sú rozhodujúce pre platnosť právneho úkonu (napr. omyl v kvalite kúpeného tovaru)

- **právne irelevantný omyl** – nezasahuje do podstaty úkonu a nezakladá neplatnosť (napr. omyl v mene predávajúceho, ktorý však nemá vplyv na samotnú kúpu)

11.13. Prejav vôle

- ide o **vonkajší výraz vnútornej vôle osoby**, ktorý musí byť dostatočne zrozumiteľný, určitý a musí spĺňať prípadné zákonom stanovené formálne požiadavky
 - bez prejavu vôle by právny úkon neexistoval
- treba rozlišovať medzi dvoma pojmami:
 - **vôľa** je vnútorný psychický vzťah osoby k zamýšľanému právnemu následku.
 - **prejav vôle** je vonkajšie vyjadrenie tejto vôle, ktoré je vnímateľné ostatnými subjektmi
- aby právny úkon mohol vyvolať právne účinky, vôľa nestačí – musí byť **prejavená** tak, aby ju bolo možné rozpoznať a posúdiť jej právne následky
- **náležitosti prejavu vôle** - aby bol prejav vôle právne účinný, musí spĺňať tri základné podmienky:
 - **zrozumiteľnosť** – prejav vôle musí byť jasný a jednoznačný.
 - **určitosť** – musí byť zrejmé, aké práva a povinnosti vyplývajú z prejavu vôle.
 - **forma** – ak to vyžaduje zákon, prejav vôle musí byť uskutočnený v predpísanej forme (napr. písomne pri prevode nehnuteľnosti)
- prejav vôle môže mať rôzne podoby:
 - **výslovný prejav vôle** – verbálny alebo písomný (napr. podpis zmluvy, výpoveď v pracovnom pomere).
 - **konkludentný prejav vôle (mlčky)** – konanie, z ktorého možno jednoznačne usúdiť na vôľu subjektu (napr. podanie ruky pri uzatváraní dohody, výber tovaru z regálu v samoobsluže).
 - **prejav vôle opomenutím (nekonaním)** – v niektorých prípadoch môže aj mlčanie znamenať prejav vôle (napr. ak nájomca neodmietne predĺženie nájmu, považuje sa za jeho súhlas)

11.14. Predmet právneho úkonu

- predmet právneho úkonu je to, na čo sa daný právny úkon vzťahuje, teda **objekt právneho úkonu**
 - predstavuje **konkrétnu vec, právo alebo povinnosť**, ktorej sa právny úkon týka
- každý právny úkon musí mať **možný a dovolený predmet**, inak je neplatný
- aby bol predmet právneho úkonu platný, musí spĺňať dve základné požiadavky:
 - **možnosť plnenia** – predmet právneho úkonu musí byť možný v čase jeho vzniku - ak je plnenie **objektívne nemožné**, právny úkon je neplatný
 - **objektívna nemožnosť plnenia** – plnenie je nemožné pre každého (napr. predaj neexistujúcej veci)
 - **subjektívna nemožnosť plnenia** – plnenie je nemožné len pre konkrétny subjekt (napr. dlžník nemá dostatok peňazí)
 - **dovolenosť plnenia** – predmet právneho úkonu nesmie:
 - **odporovať zákonu** (napr. zmluva o nelegálnom obchode)
 - **obchádzať zákon** (napr. fiktívna zmluva s cieľom vyhnúť sa plateniu daní)
 - **priečiť sa dobrým mravom** (napr. zmluva o poskytnutí úplatku)

11.15. Protiprávne konanie

- protiprávne konanie je každé konanie, ktoré je **v rozpore s právom**
- môže ísť o činnosť (konanie) alebo nekonanie (opomenutie), ktoré porušuje právnu normu
- tento pojem zahŕňa rôzne formy porušenia práva, ktoré vedú k právnym následkom, ako je zodpovednosť a sankcie
- protiprávne konanie môžeme rozdeliť podľa závažnosti a druhu právnej regulácie na:
 - **verejnoprávne delikty** – porušenie práva, ktoré je regulované verejnoprávnymi normami, ako sú trestné činy, správne priestupky a disciplinárne delikty.

- **súkromnoprávne delikty (civilné delikty)** – porušenie právnych povinností medzi súkromnými subjektmi, ktoré vedie k zodpovednosti za spôsobenú škodu

11.16. Právne udalosti

- právne udalosti sú **skutočnosťami, ktoré nastávajú nezávisle od vôle účastníkov právnych vzťahov**, ale právo s nimi spája vznik, zmenu alebo zánik právnych vzťahov
- na rozdiel od právnych úkonov, ktoré sú vždy výsledkom vôle účastníkov, právne udalosti nastávajú automaticky v súlade s právnymi normami
- právne udalosti môžeme rozdeliť podľa ich charakteru na dve hlavné kategórie:
 - **prírodné sily** – ako napríklad povodne, požiare, víchrice alebo zemetrasenia, ktoré môžu ovplyvniť právne vzťahy, napríklad poškodením majetku
 - **biologické procesy** – ako narodenie dieťaťa alebo smrť osoby, ktoré vyvolávajú právne následky, napríklad vznik dedičských práv alebo zánik právnej spôsobilosti
- v právnej praxi má z právnych udalostí osobitný význam **plynutie času**, pretože s časom sú spojené **právne následky**, ktoré ovplyvňujú právne vzťahy
- čas má právny význam ako:
 - **dátum (termín)** – určuje začiatok, zmenu alebo koniec právneho vzťahu
 - **uzavretie manželstva** alebo jeho rozvod
 - **dosiahnutie plnoletosti**
 - **smrť osoby**, ktorá môže ovplyvniť dedičské právo
 - v prípade smrti je napríklad často dôležité určiť **nielen dátum, ale aj moment smrti**
 - **plynutie času** – čas ako doba môže viesť k vzniku, zmene alebo zániku právnych vzťahov
 - **vznik právnych vzťahov** – napríklad **vydržanie vlastníckeho práva**, keď osoba po určitej dobe nepretržite užíva majetok, stáva sa jeho vlastníkom

- **zmena právnych vzťahov** – napríklad uplynutie času môže viesť k zmene zmluvných podmienok, ak to vyplýva zo zákona alebo dohody
- **zánik právnych vzťahov** – napríklad v dôsledku uplynutia lehoty, ako je **premlčanie** alebo **preklúzia**, ktoré vedú k zániku nárokov, ak neboli uplatnené v stanovenej lehote

11.17. Premlčanie a preklúzia

- tieto inštitúty sa považujú za právne udalosti, ktoré eliminujú práva alebo nároky na základe uplynutia určenej lehoty
- základným cieľom premlčania a preklúzie je **odstrániť problémy, ktoré môžu vzniknúť z dokazovania minulých faktov** a zaručiť právnu istotu v spoločnosti
- **preklúzia** vedie k **úplnému zániku práva**, zatiaľ čo **premlčanie** len **eliminuje vymáhateľnosť právneho nároku**. preto u preklúzie nikdy nezostáva žiadny právny základ, a ani plnenie v rámci prekludovaného záväzku nemôže mať právne účinky
- naopak, pri premlčaní je právny nárok naďalej existujúci, ale len neplatný na vymáhanie v súdnom konaní
- **preklúzia** je právna udalosť, ktorá **spôsobuje zánik nielen právneho nároku**, ale aj **subjektívneho práva**, ktoré nebolo uplatnené v určenej lehote. v prípade preklúzie sa teda už nevzťahuje ani na prirodzenú obligáciu (naturálnu povinnosť), a **súd nezačne konanie**, prípadne ho zastaví **ex offio** (z úradnej povinnosti)
- **preklúzia** je striktnejší mechanizmus, ktorý **neumožňuje** uplatniť právo po uplynutí lehoty, a ak sa záväzok plní po uplynutí tejto lehoty, ide o plnenie bez právneho dôvodu. preto aj dobrovoľné plnenie prekludovaného záväzku nie je právne záväzné a môže byť považované za **plnenie neexistujúceho záväzku**
 - **príklad:** ak uplynie preklúzia pre nárok na vrátenie peňazí, dlžník už nemôže byť nútený vrátiť peniaze, aj keď ich získal neoprávnene
 - **premlčanie** je tiež spojené s uplynutím určenej lehoty, avšak v prípade premlčania neznamena **zánik subjektívneho práva** ako pri preklúzii. v prípade

premlčania **právny nárok nad'alej existuje**, ale môže byť **povinná strana schopná odvrátiť jeho uplatnenie** námietkou premlčania

- to znamená, že povinný subjekt môže pri vymáhaní premlčaného nároku uplatniť námietku, že už neexistuje povinnosť tento nárok splniť
- premlčanie teda spôsobuje, že **možnosť vymáhať nárok zaniká**, ale samotné právo na tento nárok nezaniká. premlčanie má teda účel znížiť právnu neistotu a ukončiť spory o staré nároky, ktoré už nemôžu byť efektívne preukázané
 - **príklad:** ak niekto nepožiadá o vrátenie dlhu do určenej premlčacej doby, môže byť dlžník oslobodený od povinnosti zaplatiť, aj keď pôvodne existoval právny nárok

11.18. Protiprávne stavy

- protiprávny stav je **právna skutočnosť**, ktorá vzniká nezávisle od vôle subjektov, ale s ktorou právny poriadok spája určité právne následky
- na rozdiel od iných právnych skutočností, ktoré môžu byť neutrálnymi alebo pozitívnymi udalosťami, protiprávny stav je vždy výsledkom porušenia právnych noriem
- tento stav je v rozpore s právom a preto ho právny systém považuje za **neprípustný** a vyžaduje jeho **odstránenie alebo nápravu**
- protiprávny stav vzniká **nevyvolaný vôľovým konaním subjektov**, čo znamená, že nejde o **právny úkon**, ale o nejakú skutočnosť, ktorá spôsobuje porušenie právnej normy. tento stav môže byť výsledkom:
 - **nezavinenej činnosti** – napríklad konanie nesvojprávnej osoby, alebo konanie v krajnej núdzi alebo nutnej obrane, kde sa v podstate nejedná o úmyselné porušenie práva
 - **prirodzených udalostí** – ako sú **živelná pohroma, požiar, povodeň, zemetrasenie**, ktoré nie sú predvídateľné a nemožno im zabrániť, no aj tieto udalosti môžu spôsobovať porušenie právnych predpisov, napríklad poškodenie majetku, ktoré vedie k zodpovednosti

- ak protiprávny stav vznikol v dôsledku konania, ktoré nie je úmyselným porušením práva, ale stále vyvolalo protiprávne následky, **nastáva zodpovednosť za tento stav**
- zodpovednostný právny vzťah vzniká, keď osoba spôsobí **protiprávny stav**, aj keď nebola jeho vinníkom. zodpovednosť môže byť založená na **neúmyselnom konaní** alebo na **nepredvídateľných okolnostiach**, ktoré nie sú úplne pod kontrolou dotknutého subjektu

11.19. Obsah právneho vzťahu

- obsah právneho vzťahu predstavuje **súbor oprávnení a právnych povinností subjektov tohto vzťahu**
- tieto oprávnenia a povinnosti vyplývajú z právnych noriem a určujú správanie účastníkov vzťahu
- oprávnenia a povinnosti existujú v **ich vzájomnej korelácii**, čo znamená, že oprávneniu jedného subjektu vždy zodpovedá povinnosť druhého
- právne povinnosti sa rozlišujú podľa charakteru činnosti, ktorú subjekt musí vykonať alebo sa jej zdržať:
 - **dare (dať)** – povinnosť odovzdať vec (napr. povinnosť predávajúceho dodať tovar kupujúcemu)
 - **facere (konať)** – povinnosť vykonať určitú činnosť (napr. povinnosť zamestnanca vykonávať prácu)
 - **non facere (nekonať)** – povinnosť zdržať sa určitého konania (napr. zákaz fajčenia v reštauráciách)
 - **pati (strpieť)** – povinnosť strpieť určité konanie inej osoby (napr. povinnosť vlastníka susedného pozemku umožniť prístup k inžinierskym sieťam)
- právna povinnosť je realizáciou nutnosti správať sa určitým spôsobom v súlade s právnou normou.
 - ak sa subjekt správa v súlade s právnou povinnosťou, právny vzťah funguje správne

- ak subjekt svoju povinnosť poruší, môže dôjsť k vynúteniu tejto povinnosti prostredníctvom **sankcií a právnej zodpovednosti**

11.20. Objekt právneho vzťahu

- objektom sa rozumie to, **na čo sa právny vzťah vzťahuje, čiže čo je predmetom oprávnení a povinností subjektov**
- každý právny vzťah sa teda týka určitého objektu, ktorý môže byť hmotný alebo nehmotný
 - **veci** – hmotné predmety a prírodné sily, ak sú **ovládateľné** a slúžia potrebám ľudí
 - **hnuteľné veci** – napr. auto, nábytok, oblečenie
 - **nehnuteľné veci** – pozemky a stavby spojené so zemou pevným základom
 - **hodnoty ľudskej osobnosti** – nemajetkové hodnoty, ktoré sú právom chránené
 - napríklad: **život, zdravie, súkromie, osobná sloboda, česť, dôstojnosť, meno**
 - **výsledky tvorivej duševnej činnosti** – ide o duševné vlastníctvo
 - napríklad: **literárne, umelecké a vedecké diela, vynálezy, patenty, zlepšovacie návrhy**
 - **správanie a výsledky správania človeka** – konanie alebo nekonanie, ktoré je predmetom právneho vzťahu
 - napríklad: **poskytovanie služieb, vykonanie stavebných prác, výkon určitého druhu práce na základe pracovnej zmluvy**
 - **transplantáty** – ľudské orgány a tkanivá, ktoré nemožno kvalifikovať ako veci, pretože nemôžu byť predmetom kúpy a predaja

11.21. Zánik právnych vzťahov

- právny vzťah nemôže trvať večne a v priebehu času sa menia okolnosti, ktoré vedú k jeho zániku
- tento proces sa riadi právnymi normami, ktoré určujú, kedy a za akých podmienok právny vzťah zaniká
- právne vzťahy môžu zaniknúť z rôznych dôvodov, ktoré sa delia na:
 - **vnútorné dôvody** – priamo vyplývajú z povahy právneho vzťahu (napr. splnenie povinnosti, uplynutie doby trvania)
 - **vonkajšie dôvody** – spôsobené okolnosťami, ktoré nie sú priamo spojené so samotným právnym vzťahom (napr. zánik štátu, zmena právnej normy)
- právny vzťah môže zaniknúť na základe konkrétnych právnych skutočností alebo úkonov, ako sú:
 - **plnenie záväzku** – ak je povinnosť splnená, právny vzťah zaniká (napr. zaplatenie dlhu)
 - **uplynutie doby** – právny vzťah, ktorý bol dohodnutý na určitý čas, zaniká uplynutím tejto doby (napr. nájomná zmluva na 1 rok)
 - **rozhodnutie orgánu verejnej moci** – napríklad rozhodnutie súdu o zániku pracovného pomeru
- zánik právneho vzťahu môže byť aj výsledkom právnej udalosti, ktorá nastane bez ohľadu na vôľu účastníkov vzťahu. príklady právnych udalostí, ktoré vedú k zániku právnych vzťahov, zahŕňajú:
 - **smrť osoby** – v prípade dedičských práv
 - **vyhlásenie konkurzu** – právny vzťah medzi veriteľmi a dlžníkom sa mení v rámci konkurzného konania
- ak dôjde k protiprávnemu správaniu, môže to viesť k zániku alebo zmenám právneho vzťahu. tieto protiprávne stavy sú definované právom, napríklad:
 - **porušenie zmluvy** – v prípade, že jedna strana nesplní podmienky zmluvy, druhá strana môže požadovať zánik alebo zmenu právneho vzťahu

- **neoprávnené nakladanie s majetkom** – môže viesť k zániku vlastníckeho vzťahu v prípade neoprávneného vyvlastnenia
- často sa právny vzťah zruší uplynutím určitej lehoty, čo môže spôsobiť:
 - **premlčanie** – právny nárok sa stáva nevymáhateľným, ak nebol uplatnený v stanovenom čase
 - **preklúzia** – nárok zaniká, ak nebol vymáhaný v stanovenej lehote

11.22. Praktická časť

11.22.1. Kontrolné otázky

1. Ako znie základná definícia právneho vzťahu?
2. Ktoré tri predpoklady musia byť splnené, aby vznikol právny vzťah?
3. Vymenuj tri prvky právneho vzťahu.
4. Aký je rozdiel medzi subjektom práva a subjektom právneho vzťahu?
5. Kedy nadobúda fyzická osoba plnú spôsobilosť na právne úkony?
6. Aký je rozdiel medzi spôsobilosťou na právne úkony a procesnou spôsobilosťou?
7. Čo odlišuje fyzickú osobu od právnickej osoby z hľadiska právnej subjektivity?
8. Vymenuj aspoň tri druhy právnických osôb podľa Občianskeho zákonníka.
9. Aký je rozdiel medzi verejnoprávnymi a súkromnoprávnymi vzťahmi?
10. Čo je právny úkon a aké štyri náležitosti musí spĺňať?
11. Vysvetli rozdiel medzi absolútnym a relatívnym právnym vzťahom.
12. Čo je premlčanie a čo preklúzia? Aký je medzi nimi rozdiel?
13. Čo je predmetom právneho vzťahu?
14. Ktoré štyri základné typy právnych povinností poznáme (dare, facere...)?

11.22.2. Cvičenia

A) Dopln správne pojmy

1. Právny vzťah je vždy založený na korelácii _____ a _____.
2. Každá fyzická osoba má od narodenia spôsobilosť mať _____.
3. Zmluva o kúpe bytu je príkladom _____ právneho vzťahu.
4. Smrť človeka ako právna skutočnosť je príkladom _____.
5. Zmluva o poskytnutí úplatku je neplatná, pretože odporuje _____.

B) Prirad' pojmy

- Preklúzia
- Premlčanie
- Absolútny právny vzťah
- Relatívny právny vzťah

k nasledujúcim definíciám:

1. Zánik nároku úplne, bez možnosti jeho uplatnenia.
2. Nárok zostáva, ale nemožno ho vymáhať po uplynutí lehoty.
3. Vlastnícke právo – každý musí rešpektovať vlastníka.
4. Pracovná zmluva – viaže len zamestnávateľa a zamestnanca.

C) Testové otázky (áno/nie)

- Maloleté dieťa môže byť subjektom právneho vzťahu. (____)
- Právnické osoby majú právnu subjektivitu až po dosiahnutí 18 rokov. (____)
- Uzavretie manželstva pred 18. rokom môže založiť plnú spôsobilosť na právne úkony. (____)
- Omyl v mene predávajúceho je vždy právne relevantný a spôsobuje neplatnosť právneho úkonu. (____)
- Právny úkon môže byť uskutočnený aj nekonaním. (____)

11.22.3. Úlohy na kritické myslenie a diskusiu

1. Diskutujte: Prečo nestačí existencia spoločenského vzťahu na vznik právneho vzťahu?
2. Môže byť právny úkon platný, ak bol urobený zo žartu? Prečo áno alebo nie?
3. Prečo je dôležité rozlišovať medzi premlčaním a preklúziou? Ktorý inštitút poskytuje väčšiu právnu istotu?
4. Esej (½ strany): „Význam subjektívnych práv a korešpondujúcich povinností v právnom štáte.“

11.22.4. Prípadové štúdie

Prípad 1 – Predaj auta

Študent kúpil auto od predajcu. Predávajúci odovzdal vozidlo, študent zaplatil cenu.

- Ktoré subjekty právneho vzťahu tu máme?
- Aký je objekt a obsah právneho vzťahu?

Prípad 2 – Nesplatený dlh

Osoba požičala kamarátovi peniaze, ale po 4 rokoch ich nevymáhala. Dlžník sa bráni na súde.

- O akú právnu skutočnosť ide?
- Ako môže dlžník argumentovať?

Prípad 3 – Smrť a dedičstvo

Po smrti poručiteľa nastáva dedenie.

- Ide o právny úkon alebo právnu udalosť?
- Aké právne následky vyvoláva?

Prípad 4 – Živelné pohromy

Búrka spôsobila zrútenie skladu, v ktorom bol uložený tovar prenajatý podnikateľovi.

- Ide o právnu udalosť alebo protiprávny stav?
- Ako sa mení právny vzťah medzi prenajímateľom a nájomcom?

XII. Právna zodpovednosť a sankcie

12.1. Pojem právnej zodpovednosti

- **právna zodpovednosť je dôležitý koncept v právnom systéme, ktorý znamená povinnosť znášať následky protiprávneho konania**
- **každý subjekt, ktorý poruší právnu povinnosť, musí niesť právne dôsledky**
- **ide o tzv. sekundárnu povinnosť, ktorá nastupuje až po nesplnení tej primárnej – teda právnej povinnosti konať určitým spôsobom**
- **právna zodpovednosť nevzniká automaticky** – musí byť preukázané, že došlo k porušeniu práva, a zároveň musia byť splnené určité podmienky, ako je napríklad zavinenie alebo príčinná súvislosť medzi konaním a jeho následkami
- **účel právnej zodpovednosti** je nielen represívny (potrestanie páchatel'a), ale aj preventívny – má odradiť ostatných od protiprávneho konania

12.2. Dôležitosť právnej zodpovednosti v právnom systéme a jej celkové poslanie v spoločnosti

- **právna zodpovednosť ako nástroj právneho poriadku**
 - **zabezpečuje vynútiteľnosť práva** – právo by bolo len súborom pravidiel bez reálneho dopadu, keby neexistovala možnosť sankcionovať jeho porušovanie
 - **podporuje stabilitu a predvídateľnosť** – právne normy stanovujú jasné pravidlá a zodpovednosť za ich porušenie pomáha predchádzať svojvôli a chaosu
 - **napomáha spravodlivosti** – poškodeným umožňuje domôcť sa nápravy a ochrany ich práv
- **ochranná funkcia právnej zodpovednosti**

- chráni **základné hodnoty spoločnosti** – napr. život, zdravie, majetok, česťnosť v obchodných vzťahoch
- motivuje subjekty k **zodpovednému správaniu** – ľudia a firmy dodržiavajú pravidlá nielen zo strachu pred sankciami, ale aj preto, že si uvedomujú možné právne dôsledky
- zabezpečuje **ochranu slabších subjektov** – napr. zamestnancov pred nespravodlivým prepustením, spotrebiteľov pred podvodnými praktikami, detí pred zanedbávaním rodičovských povinností
- **preventívna a výchovná funkcia právnej zodpovednosti**
 - **odstrašujúci efekt sankcií** – keď ľudia vedia, že porušenie práva bude mať dôsledky, je menej pravdepodobné, že ho budú porušovať
 - **právne vedomie spoločnosti** – existencia zodpovednosti prispieva k lepšiemu pochopeniu práva a jeho rešpektovaniu
 - **podpora dobrovoľného dodržiavania pravidiel** – právny systém funguje efektívnejšie, ak subjekty konajú v súlade so zákonmi bez potreby neustáleho vynucovania
- **právna zodpovednosť a právny štát**
 - právny štát nemôže existovať bez **rovnosti pred zákonom** – zodpovednosť musí byť uplatňovaná na všetkých rovnako, bez ohľadu na postavenie alebo majetok
 - **ochrana práv a slobôd jednotlivca** – ak niekto poruší práva iného, právna zodpovednosť umožňuje uplatniť nápravu
 - **zabezpečenie spravodlivosti a dôvery v právny systém** – ak by neexistovala zodpovednosť za porušenie právnych noriem, občania by stratili dôveru v spravodlivosť a právny systém by sa oslabil

12.3. Druhy právnej zodpovednosti

- **právna zodpovednosť sa delí podľa rôznych kritérií**
- **subjektívna vs. objektívna zodpovednosť**

- **subjektívna zodpovednosť** – je založená na zavinení, či už úmyselnom, alebo z nedbanlivosti. znamená to, že subjekt nesie zodpovednosť len vtedy, ak vedome konal protiprávne alebo mohol predvídať dôsledky svojho konania
 - **príklad:** ak vodič prekročí rýchlosť a spôsobí nehodu, je zodpovedný, pretože porušil dopravné predpisy vedome alebo z nedbanlivosti
- **objektívna zodpovednosť** – v tomto prípade zavinenie nie je potrebné preukázať. subjekt zodpovedá za dôsledky svojho konania len preto, že sa určitý negatívny následok stal
 - **príklad:** ak niekto vykonáva činnosť, ktorá je zo svojej podstaty nebezpečná (napríklad prevádzka chemického závodu), a dôjde k škode, prevádzkovateľ nesie objektívnu zodpovednosť podľa zásady rizika, v tomto prípade sa na jeho zavinenie neprihliada – zodpovednosť sa viaže na samotnú existenciu škodovej udalosti
- **záväzková zodpovednosť**
 - tento druh zodpovednosti sa týka hlavne súkromnoprávných vzťahov, najmä zmluvných záväzkov. ak jedna strana poruší zmluvné podmienky, môže niesť právnu zodpovednosť vo forme náhrady škody, úroku z omeškania alebo iných sankcií.
 - **príklad:** ak stavebná firma nedokončí stavbu v dohodnutom termíne, musí zaplatiť zmluvnú pokutu

12.4.Sankcie v práve

- **sankcie sú nevyhnutnou súčasťou právneho systému, pretože zabezpečujú vynútiteľnosť právnych noriem**
- **bez sankcií by právo stratilo svoju autoritatívnu silu a jednotlivci by neboli motivovaní ho dodržiavať**
- **sankcia je teda ujma, ktorú nesie subjekt, ak poruší právnu povinnosť**
- **v rôznych právnych odvetviach môžu mať sankcie odlišný charakter a účel**

- **základné druhy sankcií**
 - **reštitučné sankcie** – cieľom je **navrátiť veci do pôvodného stavu**, tieto sankcie sa najčastejšie uplatňujú v súkromnom práve, kde sa poškodený domáha, aby sa mu obnovili jeho pôvodné práva
 - **príklad:** ak niekto neoprávnene obsadí pozemok, súd môže rozhodnúť, že ho musí vrátiť pôvodnému vlastníkovi
 - **reparačné sankcie** – ide o **náhradu škody** spôsobenej porušením právnej povinnosti. takáto sankcia má finančný charakter a jej cieľom je vyrovnať vzniknutú ujmu
 - **príklad:** ak zamestnávateľ nevyplatí mzdu zamestnancovi, je povinný mu nielen doplatiť dlhovanú sumu, ale aj úroky z omeškania.
 - **satisfakčné sankcie** – týkajú sa **nemajetkovej ujmy** a morálnej satisfakcie, uplatňujú sa napríklad v prípadoch porušenia osobnostných práv
 - **príklad:** ak niekto neoprávnene zverejní cudzie osobné údaje, môže byť súdom zaviazaný na verejné ospravedlnenie.
 - **represívne sankcie** – ich cieľom je **potrestať páchatel'a** a zároveň odradiť ostatných od podobného konania. tieto sankcie sa najčastejšie vyskytujú v trestnom práve a správnom práve
 - **príklad:** uloženie trestu odňatia slobody za spáchanie trestného činu
- **verejnoprávne vs. súkromnoprávne sankcie**
 - **verejnoprávne sankcie** – štát ich ukladá **autoritívne** za porušenie právnych noriem v oblasti trestného, správneho či finančného práva
 - **príklad:** pokuta za prekročenie rýchlosti alebo trest odňatia slobody
 - **súkromnoprávne sankcie** – sú **kompenzačné**, zamerané na nápravu spôsobenej škody či ujmy
 - **príklad:** povinnosť zaplatiť náhradu škody v dôsledku porušenia zmluvy

12.5. Predpoklady vzniku právnej zodpovednosti

- aby mohla vzniknúť právna zodpovednosť, musia byť splnené určité podmienky
-
- nie každé konanie automaticky vedie k právnym následkom, existujú tri základné predpoklady, ktoré musia byť naplnené, aby bol subjekt právne zodpovedný za svoje konanie:
 - **protiprávne konanie**
 - musí dôjsť k **porušeniu právnej normy** - to znamená, že správanie jednotlivca alebo právnickej osoby musí byť v rozpore so zákonom alebo iným všeobecne záväzným predpisom
 - **príklad:** ak vodič prekročí maximálnu povolenú rýchlosť, dopustí sa protiprávneho konania, pretože porušil dopravné predpisy
 - **výnimka:** nie každé porušenie normy je protiprávnym konaním – ak niekto konal v **krajnej núdzi alebo v nutnej obrane**, jeho čin nemusí byť považovaný za protiprávny
 - **zavinenie (pri subjektívnej zodpovednosti)**
 - ak ide o **subjektívnu zodpovednosť**, musí byť preukázané **zavinenie**, ktoré môže byť úmyselné alebo z nedbanlivosti
 - **úmyselné zavinenie** – páchateľ vedome porušil právnu povinnosť a chcel alebo bol uzrozumený s následkom svojho konania
 - **príklad:** ak niekto úmyselne poškodí cudzie auto, je plne zodpovedný za škodu
 - **nedbanlivosť** – osoba síce nechcela spôsobiť následok, ale mohla a mala predvídať, že sa tak môže stať
 - **príklad:** ak lekár vykoná zákrok bez dostatočnej opatrnosti a pacientovi spôsobí ujmu, môže niesť zodpovednosť za nedbanlivosť
 - **výnimka:** pri objektívnej zodpovednosti sa zavinenie neskúma – zodpovednosť vzniká len na základe

spôsobenej škody alebo rizikového konania (napr. pri prevádzke nebezpečnej činnosti)

- **príčinná súvislosť medzi konaním a následkom**
 - musí existovať **kauzálny (príčinný) vzťah** medzi protiprávnym konaním a škodlivým následkom. bez tejto súvislosti by nebolo možné subjektu pripísať zodpovednosť
 - **príklad:** ak niekto spôsobí dopravnú nehodu a druhý účastník utrpí zranenie, musí byť preukázané, že práve toto konanie bolo príčinou zranenia
 - **výnimky a komplikácie:** ak medzi čin a následok vstúpi ďalší faktor (napr. zásah tretej osoby alebo vyššia moc), môže to narušiť alebo oslabiť príčinnú súvislosť

12.6. Verejnoprávne vs. súkromnoprávne sankcie

- právne sankcie môžeme rozdeliť do dvoch hlavných skupín: verejnoprávne a súkromnoprávne
- toto delenie vychádza z rozdielu medzi verejným a súkromným právom a ich cieľmi
- verejnoprávne sankcie sú represívne a majú zabrániť budúcim porušeniam práva, zatiaľ čo súkromnoprávne sankcie majú skôr reparačný alebo satisfakčný charakter
- **verejnoprávne sankcie**
 - ukladá ich štát prostredníctvom svojich orgánov (súdy, správne orgány, polícia)
 - ich cieľom je **ochrana verejného poriadku a prevencia ďalších porušení**
 - majú **represívnu povahu** – trestajú vinníka za jeho protiprávne konanie.
 - **príklady verejnoprávnych sankcií:**
 - **trestné sankcie** – patria sem tresty odňatia slobody, peňažné tresty, domáce väzenie či trest povinnej práce
 - **správne sankcie** – pokuty za dopravné priestupky, odňatie vodičského oprávnenia, zákaz podnikania

- **daňové a finančné sankcie** – penále za omeškanie platby daní, správne poplatky
- **súkromnoprávne sankcie**
 - neuloží ich štát, ale vyplývajú zo vzťahov medzi **súkromnými osobami alebo subjektmi**
 - cieľom nie je trestať vinníka, ale **kompenzovať škodu alebo zjednať nápravu**
 - majú **reparačný, reštitučný alebo satisfakčný charakter**
 - **príklady súkromnoprávných sankcií:**
 - **náhrada škody** – ak niekto poškodí cudziu vec, musí uhradiť škodu.
 - **zmluvná pokuta** – ak niekto nesplní zmluvný záväzok, môže byť zaviazaný zaplatiť pokutu
 - **satisfakcia za nemajetkovú ujmu** – napríklad ospravedlnenie za poškodenie dobrého mena

kritérium	verejnoprávne sankcie	súkromnoprávne sankcie
kto ukladá sankciu?	štátne orgány (súdy, polícia, úrady)	súkromné subjekty (fyzické a právnické osoby)
aký je cieľ sankcie?	ochrana verejného poriadku, represia, prevencia	náhrada škody, kompenzácia, satisfakcia
príklady	pokuty, tresty, zákaz činnosti	náhrada škody, zmluvná pokuta, ospravedlnenie
typické právne odvetvie	trestné, správne, daňové právo	občianske, obchodné, pracovné právo

12.7. Praktická časť

12.7.1. Kontrolné otázky

1. Čo je právna zodpovednosť a prečo sa označuje ako sekundárna povinnosť?
2. Aký je rozdiel medzi represívnou a preventívnou funkciou právnej zodpovednosti?
3. Aké sú tri hlavné predpoklady vzniku právnej zodpovednosti?
4. Čo je subjektívna zodpovednosť? Uveď príklad.

5. Čo je objektívna zodpovednosť? Uved' príklad.
6. Aký je rozdiel medzi reštitučnou a reparačnou sankciou?
7. V ktorých prípadoch sa uplatňuje satisfakčná sankcia?
8. Aké sú hlavné rozdiely medzi verejnoprávnymi a súkromnoprávnymi sankciami?
9. Čo znamená pojem „príčinná súvislosť“ v kontexte právnej zodpovednosti?

Prečo je právna zodpovednosť nevyhnutná pre fungovanie právneho štátu?

12.7.2. Cvičenia

A) Doplň správne slovo

1. Právna zodpovednosť znamená povinnosť znášať _____ protiprávneho konania.
2. Ak vodič úmyselne poškodí cudzie auto, ide o _____ zavinenie.
3. Ak podnikateľ nedodá tovar včas, môže byť povinný zaplatiť _____.
4. Reštitučná sankcia má cieľ _____ pôvodný stav.
5. Pokuta za prekročenie rýchlosti je príkladom _____ sankcie.

B) Prirad' sankciu k typu

- Náhrada škody za poškodený mobil
- Odňatie vodičského oprávnenia
- Ospravedlnenie za urážku na cti
- Trest odňatia slobody

→ Reštitučná / Reparačná / Satisfakčná / Represívna

C) Test (áno/nie)

1. Objektívna zodpovednosť skúma vždy zavinenie. (____)
2. Právna zodpovednosť má aj výchovný charakter. (____)
3. V prípade nutnej obrany ide o protiprávne konanie. (____)
4. Súdby môžu ukladať súkromnoprávne sankcie. (____)
5. Zmluvná pokuta je typickou verejnoprávnou sankciou. (____)

12.7.3. Úlohy na kritické myslenie a diskusiu

Diskutujte: Je podľa vás spravodlivé, že pri objektívnej zodpovednosti sa nezohľadňuje zavinenie? Prečo áno/nie?

Vysvetlite, prečo súkromnoprávne sankcie viac smerujú ku kompenzácii, zatiaľ čo verejnoprávne ku represii.

Zamyslite sa: Ako právna zodpovednosť prispieva k posilňovaniu dôvery občanov v štát?

Esej (½–1 strana): „Preventívna funkcia právnej zodpovednosti v každodennom živote občana.“

12.7.4. Prípadové štúdie

Prípad 1 – Dopravná nehoda

Vodič prekročil rýchlosť o 40 km/h, dostal pokutu a zároveň spôsobil škodu na aute iného vodiča.

- Ktoré druhy sankcií sa tu uplatnia?
- Ide o subjektívnu alebo objektívnu zodpovednosť?

Prípad 2 – Chemický závod

Chemický závod spôsobil únik látky do rieky. Firma tvrdí, že zavinenie nemožno dokázať.

- Aký typ zodpovednosti nastupuje?
- Aká sankcia môže nasledovať?

Prípad 3 – Porušenie zmluvy

Stavebná firma nedokončila bytový dom v termíne, ktorý bol dohodnutý v zmluve.

- aký druh právnej zodpovednosti ide?
- Aká sankcia sa uplatní?

Prípad 4 – Zásah do osobnostných práv

Noviny zverejnili nepravdivú informáciu o verejne činnom človeku.

- Aký druh sankcie môže byť uložený?
- Je táto sankcia verejnoprávna alebo súkromnoprávna?

XIII. Súkromné právo a jeho inštitúty

13.1. Princípy súkromného práva

- súkromné právo je postavené na **rovnosti subjektov**, **autonómii vôle** a **dispozitívnosti právnych noriem**, čo znamená, že účastníci právnych vzťahov si môžu dohodnúť pravidlá podľa svojich potrieb, pokiaľ nie sú v rozpore so zákonom. zároveň musí chrániť slabšiu stranu, napríklad spotrebiteľov alebo zamestnancov.
- **hlavné princípy**
 - **autonómia vôle**
 - subjekty si môžu upraviť vzájomné vzťahy podľa vlastnej vôle, ak nejdú proti zákonu alebo dobrým mravom
 - príklad: zmluvné strany si môžu dohodnúť podmienky kúpy nehnuteľnosti, pokiaľ sú v súlade s Občianskym zákonníkom
 - **rovnosť účastníkov**
 - nikto nie je nadradený, štát tu nevystupuje ako nadradený orgán (na rozdiel od verejného práva)
 - príklad: pri uzatváraní zmluvy sú si obe strany rovnocenné, žiadna nemôže druhej jednostranne vnútiť podmienky
 - **dispozitívnosť vs. kogentnosť**
 - **dispozitívne normy** – účastníci si môžu dohodnúť iné pravidlá, ako sú uvedené v zákone (ak to zákon umožňuje)
 - **kogentné normy** – musia sa dodržať presne tak, ako ich určuje zákon, bez možnosti úpravy
 - príklad: pri kúpnej zmluve si strany môžu dohodnúť cenu a platobné podmienky (dispozitívnosť), ale pri pracovnej zmluve musí byť dodržaná minimálna mzda (kogentnosť)
 - **ochrana vlastníctva a dobrej viery**

- súkromné právo kladie dôraz na ochranu vlastníckych práv a dôveru v právne úkony
- **zásada zákazu zneužitia práv**
 - nikto nesmie uplatňovať svoje práva spôsobom, ktorý by poškodzoval iných
 - príklad: ak niekto vlastní pozemok, nemôže zámerne zatarasiť prístup na susedný pozemok len preto, že má na to právo
- tieto princípy majú veľký význam v každodennom živote. umožňujú flexibilitu v právnych vzťahoch, chránia práva občanov a podnikateľov, a zároveň zabezpečujú stabilitu právneho prostredia

13.2. Systém súkromného práva

- súkromné právo sa člení na viacero právnych odvetví, pričom každé z nich upravuje špecifické oblasti súkromnoprávných vzťahov
 - základnou črtou všetkých týchto odvetví je rovnosť účastníkov a autonómia vôle
- **hlavné odvetvia súkromného práva**
 - **občianske právo** (základné a všeobecné súkromné právo)
 - vzťahuje sa na majetkové vzťahy, vlastnícke práva, záväzky a dedičské právo
 - **príklad:** kúpna zmluva, darovanie, dedenie, vlastnícke práva k nehnuteľnostiam
 - **pracovné právo**
 - upravuje vzťahy medzi zamestnancami a zamestnávateľmi
 - **príklad:** pracovná zmluva, pracovný čas, mzda, ochrana zamestnancov
 - **obchodné právo**
 - reguluje podnikateľské vzťahy a právne postavenie obchodných spoločností
 - **príklad:** založenie firmy, obchodné zmluvy, konkurzné konanie
 - **rodinné právo**

- upravuje vzťahy medzi manželmi, rodičmi a deťmi
 - **príklad:** manželstvo, rozvod, osvojenie dieťaťa, výživné
- **medzinárodné súkromné právo**
 - rieši vzťahy s medzinárodným prvkom, keď majú účastníci rôznu štátnu príslušnosť
 - **príklad:** medzinárodné manželstvá, cezhraničné dedičstvo, uznávanie zahraničných rozhodnutí
- **väzby medzi jednotlivými odvetviami**
 - občianske právo je základom pre ostatné odvetvia, ktoré ho v špecifických oblastiach dopĺňajú
 - pracovné právo má prvky občianskeho práva (zmluvy) aj verejného práva (ochrana zamestnancov)
 - medzinárodné súkromné právo sa uplatňuje v prípadoch, keď sa jednotlivé právne systémy dostávajú do konfliktu
- **prečo je dôležité poznať systém súkromného práva?**
 - pomáha nám lepšie sa orientovať v právnych vzťahoch
 - umožňuje predvídať dôsledky právnych úkonov (napr. uzavretie pracovnej zmluvy, kúpa nehnuteľnosti)
 - poskytuje nástroje na ochranu našich práv, či už v zamestnaní, podnikaní alebo rodinnom živote

13.3. Občianske právo hmotné – základné inštitúty

- občianske právo je **základným odvetvím súkromného práva**, ktoré upravuje majetkové a osobné vzťahy medzi fyzickými a právnickými osobami pri zachovaní princípov **rovnosti účastníkov a autonómie vôle**
- **vlastnícke právo**
 - upravuje vzťahy vlastníkov k veciam (hnuteľným aj nehnuteľným)
 - **obsah vlastníckeho práva** – vlastník má právo vec **držať, užívať, požívať jej plody a úžitky, disponovať s ňou**

- **ochrana vlastníctva** – ak niekto neoprávnene zasiahne do vlastníckych práv, vlastník sa môže domáhať ochrany súdnou cestou
 - príklad: kúpna zmluva na byt, zákaz neoprávneného užívania cudzej veci
- **dedičské právo**
 - upravuje prechod majetku po smrti osoby na dedičov
 - **spôsoby dedenia:**
 - **zo zákona** (ak neexistuje závet, dedí sa v zákonom určených skupinách)
 - **zo závetu** (ak zosnulý vopred určil dedičov v závete)
 - **príklad:** ak niekto zomrie bez závetu, jeho majetok sa rozdelí medzi zákonných dedičov – deti, manžela/manželku atď.
- **záväzkové právo**
 - upravuje vzťahy medzi veriteľmi a dlžníkmi, ktoré vznikajú na základe zmlúv alebo iných právnych skutočností
 - najčastejšie záväzkové vzťahy:
 - **kúpna zmluva** – predaj a kúpa vecí.
 - **nájomná zmluva** – prenájom bytu, kancelárie.
 - **zmluva o pôžičke** – napríklad úver od banky.
 - **príklad:** podpísanie nájomnej zmluvy na byt zaväzuje prenajímateľa poskytnúť byt a nájomcu platiť nájomné.
- **ochrana osobnosti**
 - občianske právo chráni osobnosť človeka pred neoprávnenými zásahmi do jeho cti, dôstojnosti, súkromia alebo mena
 - právne prostriedky ochrany:
 - **negatívna žaloba** – žiadosť, aby neoprávnený zásah prestal
 - **reštitučná žaloba** – požiadavka na nápravu následkov zásahu
 - **satisfakčná žaloba** – domáhanie sa odškodnenia za nemajetkovú ujmu
 - **príklad:** neoprávnené zverejnenie osobných fotografií na internete

13.4. Vlastnícke právo

- vlastnícke právo je jedným z **najdôležitejších inštitútov občianskeho práva**, pretože upravuje vzťahy vlastníka k veciam a zabezpečuje **ochranu vlastníctva** pred neoprávnenými zásahmi
- **podstata vlastníckeho práva**
 - vlastnícke právo je **najširšie vecné právo**, ktoré umožňuje vlastníkovi **plnú kontrolu nad vecou**. obsahuje **tri základné oprávnenia vlastníka**:
 - **právo vec držať** – vlastník má vec vo svojej moci
 - **právo vec užívať a požívať jej plody a úžitky** – vlastník môže vec používať na svoj prospech
 - **právo s vecou disponovať** – vlastník ju môže predať, darovať, prenajať alebo zničiť
- vlastnícke právo možno získať rôznymi spôsobmi:
 - **zmluvou** – kúpna zmluva, darovacia zmluva
 - **dedením** – prechod vlastníctva po smrti vlastníka
 - **vydržaním** – ak niekto vec užíva nepretržite v dobrej viere po zákonom stanovenú dobu
 - **rozhodnutím štátneho orgánu** – napríklad pri vyvlastnení
- aj keď je vlastnícke právo **silne chránené**, môže byť obmedzené v záujme ochrany verejného poriadku, zdravia a životného prostredia:
 - **susedské práva** – vlastník nemôže susedov **nad mieru primeranú pomerom** obťažovať hlukom, dymom, pachmi, tienením
 - **vyvlastnenie** – v nevyhnutných prípadoch môže štát odobrať vlastníctvo za primeranú náhradu (napr. výstavba diaľnice)
 - **ochrana pamiatok a životného prostredia** – nie je možné svojvoľne zbúrať historickú budovu alebo poškodzovať prírodu
- ak niekto neoprávnene zasiahne do vlastníckeho práva, vlastník sa môže brániť:
 - **vlastníckou žalobou** – na vrátenie veci (vindikačná žaloba)

- **žalobou proti rušeniu vlastníckeho práva** – ak niekto obmedzuje výkon vlastníckych práv (negatívna žaloba)
- **predbežným opatrením** – súd môže nariadiť okamžité zastavenie neoprávneného konania
- vlastníctvo sa môže podľa počtu vlastníkov deliť na:
 - **individuálne vlastníctvo**
 - vec patrí jednému vlastníkovi, ktorý s ňou môže voľne nakladať
 - **príklad:** osobný automobil, súkromný byt, osobný notebook
 - **spoluvlastníctvo**
 - vlastníctvo veci je rozdelené medzi viacerých vlastníkov, pričom každý má určitý podiel. existujú **dva hlavné druhy spoluvlastníctva**
 - **a) podielové spoluvlastníctvo**
 - každý spoluvlastník má **určitý podiel** vyjadrený zlomkom (napr. $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$)
 - so svojím podielom môže nakladať (predať, darovať) bez súhlasu ostatných spoluvlastníkov
 - **b) bezpodielové spoluvlastníctvo manželov (BSM)**
 - vzniká medzi manželmi automaticky pri uzavretí manželstva
 - veci nadobudnuté počas manželstva sú **spoločné** a jeden z manželov nemôže s nimi nakladať bez súhlasu druhého
 - **výnimky:** do BSM nepatria veci získané pred manželstvom, dedičstvom alebo darom
- **prečo je dôležité rozlišovať medzi vlastníkmi a spoluvlastníkmi?**
 - **spoluvlastníci majú spoločné práva a povinnosti** – ak jeden nesúhlasí s predajom spoločnej nehnuteľnosti, nemôže ju druhý predať bez jeho súhlasu (okrem podielového spoluvlastníctva)
 - **pri podielovom spoluvlastníctve má predkupné právo** – ak jeden chce svoj podiel predať, ostatní spoluvlastníci majú prednostné právo ho odkúpiť

13.5. Dedičské právo

- dedičské právo upravuje **prechod majetku po zomretej osobe (poručiteľovi) na iné osoby (dedičov)**. ide o jednu z najstarších oblastí práva, ktorá zabezpečuje kontinuitu majetkových práv a povinností
- **základné princípy dedičského práva**
 - **univerzálna sukcesia**
 - dedič nadobúda **celý majetok alebo podiel** po poručiteľovi
 - nevyžaduje sa osobitný akt na nadobudnutie dedičstva – vlastníctvo prechádza smrťou poručiteľa
 - **sloboda poručiteľa rozhodnúť o majetku**
 - **závet** umožňuje určiť dedičov podľa vôle poručiteľa.
 - **zákonné dedenie** platí, ak poručiteľ nezanechal závet alebo ak je závet neplatný.
 - **ochrana neopomenutelných dedičov**
 - **potomkovia** majú nárok na podiel z dedičstva aj v prípade závetu.
 - maloleté deti musia dostať **celý podiel, ktorý by dostali pri dedení zo zákona**, plnoleté deti najmenej **polovicu zákonného podielu**
- **spôsoby dedenia**
 - **dedenie zo zákona**
 - platí, ak neexistuje platný závet.
 - dedičia sú rozdelení do **štvorstupňového systému dedičských skupín** (deti, manžel, rodičia, súrodenci atď.)
 - ak niet dediča, majetok prechádza na štát (tzv. **odúmrt'**)
 - **dedenie zo závetu**
 - závet môže poručiteľ vyhotoviť vlastnou rukou, notársky alebo ústne pred svedkami
 - musí byť datovaný a podpísaný, inak je neplatný
 - **dedenie kombinované**
 - ak závet rieši iba časť majetku, zvyšok sa rozdelí podľa zákona
- **dedičská nespôsobilosť a vydedenie**

- dedič sa môže **stať nespôsobilým**, ak sa dopustil **úmyselného trestného činu** voči poručiteľovi alebo iného závažného konania
- **vydedenie** – poručiteľ môže potomka vylúčiť z dedenia, ak:
 - neposkytol poručiteľovi potrebnú pomoc
 - trvalo neprejavoval záujem
 - bol odsúdený za závažný trestný čin
 - vedie neusporiadaný život
- **dedičské konanie**
 - **súd automaticky začne konanie o dedičstve** po smrti poručiteľa
 - notár vystupuje ako súdny komisár, ktorý zisťuje majetok, dlhy a dedičov
 - dedičstvo možno **odmietnuť**, ale len v celku a do 1 mesiaca od oznámenia

13.6. Záväzkové právo

- záväzkové právo je **časť občianskeho práva**, ktorá upravuje **právne vzťahy medzi veriteľmi a dlžníkmi**
- tieto vzťahy vznikajú najmä na základe **zmlúv** alebo zo zákona, pričom ich základnou črtou je to, že aspoň jedna zo strán má povinnosť niečo plniť
- **podstata záväzkového práva**
 - záväzok je **právny vzťah medzi veriteľom (oprávnený) a dlžníkom (povinný)**.
 - dlžník má **povinnosť splniť záväzok** (napr. zaplatiť kúpnu cenu, dodať tovar, vykonať službu)
 - veriteľ má **právo požadovať plnenie** a v prípade nesplnenia sa domáhať nápravy na súde
- záväzkové vzťahy môžu vzniknúť rôznymi spôsobmi:
 - **zo zmluvy**
 - najčastejší spôsob vzniku záväzkov.
 - **príklad:** uzavretie kúpnej zmluvy – predávajúci sa zaväzuje dodať tovar a kupujúci zaplatiť cenu

- **zo spôsobenej škody (delikt)**
 - ak niekto spôsobí škodu, je povinný ju nahradiť.
 - **príklad:** ak vodič nepozornosťou poškodí cudzie auto, musí uhradiť náklady na opravu
- **z bezdôvodného obohatenia**
 - ak niekto získa majetkový prospech bez právneho dôvodu, musí ho vrátiť
 - **príklad:** ak banka omylom pripíše na účet peniaze, klient ich musí vrátiť
- **z iných právnych skutočností**
 - napríklad z rozhodnutia súdu alebo zákonných ustanovení
- **typy záväzkov**
 - **dvojstranné záväzky** – obe strany majú práva aj povinnosti.
 - **príklad:** v pracovnej zmluve zamestnávateľ platí mzdu a zamestnanec vykonáva prácu
 - **jednostranné záväzky** – len jedna strana má povinnosť.
 - **príklad:** darovacia zmluva – darca odovzdá vec, obdarovaný nemá povinnosť na oplátku niečo poskytnúť
- **najčastejšie typy zmlúv v záväzkovom práve**
 - **kúpna zmluva** – predávajúci predáva a kupujúci kupuje za dohodnutú cenu
 - **nájomná zmluva** – prenajímateľ umožní nájomcovi užívať vec za nájomné
 - **zmluva o dielo** – zhotoviteľ sa zaväzuje vykonať určité dielo (napr. opraviť auto)
 - **zmluva o pôžičke** – veriteľ poskytne dlžníkovi peniaze, ktoré musí vrátiť
- záväzky môžu zaniknúť rôznymi spôsobmi:
 - **splnením** – najbežnejší spôsob (napr. zaplatením faktúry)
 - **dohodou strán** – ak sa obe strany dohodnú na ukončení záväzku
 - **premlčaním** – ak veriteľ neuplatní právo v zákonnej lehote
 - **nemožnosťou plnenia** – ak sa plnenie stane objektívne nemožným (napr. zničenie veci)

13.7. Ochrana osobnosti

- ochrana osobnosti patrí medzi **základné práva každého človeka** a je zakotvená v **Občianskom zákonníku**
- chráni **česť, dôstojnosť, súkromie, meno a osobné prejavy človeka** pred neoprávnenými zásahmi
- **základné princípy ochrany osobnosti**
 - **každý má právo na ochranu svojej osobnosti** – nemožno bezdôvodne zasahovať do súkromia alebo narušovať dôstojnosť
 - **zásah do osobnosti musí byť oprávnený** – napríklad médiá môžu informovať o verejne činných osobách, ale len v medziach zákona
 - **neoprávnené zásahy možno brániť súdnou cestou** – poškodený sa môže domáhať zastavenia zásahu, ospravedlnenia alebo náhrady ujmy
- ak dôjde k neoprávnenému zásahu, poškodený sa môže domáhať:
 - **zastavenia neoprávneného zásahu** – napríklad stiahnutie nepravdivého článku z internetu
 - **ospravedlnenia** – ak bolo dobré meno poškodené verejne, má poškodený nárok na verejné ospravedlnenie
 - **odstránenia následkov zásahu** – napríklad vymazanie fotografií zo sociálnych sietí
 - **náhrady nemajetkovej ujmy** – ak došlo k psychickej ujme, poškodený môže žiadať finančné odškodnenie
- ochrana osobnosti úzko súvisí s **ochranou osobných údajov**, ktorú zabezpečuje **GDPR (všeobecné nariadenie o ochrane údajov)**
- každý má právo na:
 - **prístup k svojim údajom**,
 - **opravu alebo vymazanie údajov**,
 - **právo na zabudnutie** – napríklad odstránenie starých článkov, ktoré poškodzujú jeho povesť

13.8. Pracovné právo – základné inštitúty

- pracovné právo je **hybridným právnym odvetvím**, ktoré spája **verejnoprávne aj súkromnoprávne prvky**
- jeho hlavným cieľom je **ochrana zamestnancov**, regulácia pracovných vzťahov a zabezpečenie rovnováhy medzi zamestnancami a zamestnávateľmi
- **základné princípy pracovného práva**
 - **ochrana zamestnanca** – zamestnanec je v pracovnoprávných vzťahoch slabšou stranou, preto je pracovné právo zamerané na jeho ochranu
 - **zmluvná sloboda** – zamestnanec a zamestnávateľ majú možnosť dohodnúť si pracovné podmienky v rámci zákonných limitov
 - **stabilita pracovného trhu** – pracovné právo vytvára právnu istotu v oblasti zamestnávania a pomáha predchádzať sporom
 - **podpora sociálneho zmieru** – pracovné právo upravuje kolektívne vyjednávanie medzi zamestnávateľmi a zamestnancami
- **pracovný pomer**
 - **pracovný pomer** je základným pracovnoprávnym vzťahom, kde sa zamestnanec zaväzuje vykonávať prácu pre zamestnávateľa za mzdu
 - vzniká na základe **pracovnej zmluvy**, ktorá musí obsahovať:
 - označenie zmluvných strán
 - druh práce
 - miesto výkonu práce
 - deň nástupu do práce
 - mzdové podmienky, ak nie sú dohodnuté v kolektívnej zmluve
 - môže byť uzavretý na dobu **neurčitú** alebo **určitú**
- **dohody o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru**
 - ide o flexibilnejšie pracovné vzťahy, ktoré umožňujú vykonávať prácu **bez vzniku klasického pracovného pomeru**
 - **dohoda o vykonaní práce** – na jednorazovú činnosť

- **dohoda o pracovnej činnosti** – pre opakujúce sa práce s obmedzením 10 hodín týždenne
 - **dohoda o brigádnickej práci študentov**
- **pracovný čas a dovolenka**
 - **maximálny pracovný čas:** 40 hodín týždenne (pri trojzmennej prevádzke 37,5 hodiny)
 - **dovolenka:** minimálne 4 týždne ročne, pre osoby nad 33 rokov 5 týždňov
- **skončenie pracovného pomeru**
 - **dohodou** – obidve strany sa dohodnú na ukončení pracovného pomeru
 - **výpoveďou** – výpovedná lehota je 1-3 mesiace podľa odpracovaných rokov
 - **okamžité skončenie** – možné len v špecifických prípadoch
 - **skončenie v skúšobnej dobe** – bez výpovednej doby
- **kolektívne pracovné právo**
 - zamestnanci môžu **kolektívne vyjednávať** prostredníctvom odborov alebo zamestnaneckých rád
 - kolektívne zmluvy môžu upravovať **pracovné a mzdové podmienky výhodnejšie, ako ich upravuje zákon**

13.9. Ochrana spotrebiteľa

- ochrana spotrebiteľa sa týka práv a povinností, ktoré majú spotrebiteľia a predávajúci pri kúpe tovarov a služieb.
 - hlavným cieľom je **zabezpečiť spravodlivé obchodné podmienky a chrániť spotrebiteľov pred nekalými praktikami**
- **spotrebiteľ je fyzická osoba, ktorá pri uzatváraní zmluvy nekoná v rámci podnikania ani zamestnania**
 - **príklad:** ak podnikateľ kúpi nábytok do firmy, **nie je chránený spotrebiteľským právom**, ale ak si kúpi lístok do kina, **je spotrebiteľom**

- **spotrebiteľská zmluva** vzniká medzi spotrebiteľom a podnikateľom, **môže byť uzatvorená ústne, písomne alebo elektronicky** – napr. nákup v obchode, online nákup, objednávka cez telefón
- spotrebiteľia majú **právo na informácie, bezpečné výrobky a možnosť reklamácie**
 - **právo na informácie**
 - predávajúci musí poskytnúť **jasné a pravdivé informácie** o:
 - vlastnostiach výrobku
 - cene (vrátane všetkých poplatkov)
 - spôsobe použitia a skladovania
 - ak tieto informácie **chýbajú**, spotrebiteľ **nie je povinný platiť skryté poplatky**
 - **právo na reklamáciu**
 - **ak sa na výrobku objaví vada**, spotrebiteľ má právo na:
 - **bezplatnú opravu** (pri odstrániteľnej chybe)
 - **výmenu za nový výrobok**
 - **vrátenie peňazí** (pri opakovanej alebo neodstrániteľnej vade)
 - **reklamácia musí byť vybavená do 30 dní**, inak má spotrebiteľ právo na vrátenie peňazí
- **nákup na diaľku a mimo prevádzkových priestorov**
 - **nákup na diaľku (internet, telefón, katalóg)**
 - spotrebiteľ **nemá možnosť si tovar fyzicky prezrieť**, preto má právo:
 - **odstúpiť od zmluvy do 14 dní bez udania dôvodu.**
 - ak predávajúci **neinformuje o tomto práve**, lehota sa predlžuje na **12 mesiacov a 14 dní**
 - **tovar je nutné vrátiť do 14 dní** a predávajúci musí **vrátiť peniaze v rovnakej lehote**
 - **predaj mimo prevádzkových priestorov (podomový predaj, predajné akcie)**
 - spotrebiteľia **často podľahnú nátlaku predajcov** („šmejdi“)
 - **zakázané praktiky:**
 - **nátlak na spotrebiteľa** („nemôžete odísť, kým nepodpíšete“).
 - **skryté poplatky** („výhra“, ktorú dostanete len po zaplatení poplatku)

- **predajné akcie musia byť ohlásené Slovenskej obchodnej inšpekcii (SOI), inak sú všetky zmluvy automaticky neplatné**
- **riešenie spotrebiteľských sporov**
 - **Slovenská obchodná inšpekcia (SOI)** – môže uložiť pokuty predajcom, ale **nerozhoduje o vrátení peňazí**
 - **mimosúdne riešenie sporov** – od roku 2015 môže spotrebiteľ riešiť spor cez SOI **mimosúdnou dohodou**
 - **súdne konanie** – ak sa spotrebiteľ rozhodne pre súd, je oslobodený od poplatkov a môže podať žalobu **v mieste svojho bydliska**

13.10. Riešenie sporov

- **riešenie súkromnoprávných sporov** sa riadi právnymi normami a možno ho rozdeliť do troch základných kategórií:
 - **sporové konanie** (Civilný sporový poriadok)
 - **nesporové konanie** (Civilný mimosporový poriadok)
 - **alternatívne riešenie sporov** (mediácia, rozhodcovské konanie)

13.11. Sporové konanie

- **Civilný sporový poriadok (CSP) upravuje konanie o súkromnoprávných sporoch, kde sú dve protichodné strany – žalobca a žalovaný**
- **základné znaky sporového konania:**
 - **dispozičná zásada** – konanie sa začína len na návrh žalobcu (žiadna strana nemôže byť súdená bez žaloby)
 - **kontradiktórnosť** – spor prebieha medzi dvoma stranami (žalobca – žalovaný)
 - **súd rozhoduje na základe dôkazov predložených stranami**
 - **rozhodnutie má deklaratórny účinok** – potvrdzuje existenciu alebo neexistenciu právneho vzťahu
- **druhy sporového konania:**
 - **všeobecné sporové konanie**

- **štandardné sporové konanie, ktoré sa uplatňuje pri riešení majetkových a iných občianskoprávných sporov**
 - **príklady sporov:**
 - **vlastnícke a majetkové spory** (napr. spor o vlastnícke právo k nehnuteľnosti)
 - **zmluvné spory** (napr. neplnenie zmluvných záväzkov)
 - **náhrada škody** – spor o odškodnenie za ujmu spôsobenú porušením práva
 - **bežné civilnoprávne spory medzi fyzickými a právnickými osobami**
- **spory s ochranou slabšej strany**
 - **osobitná kategória sporov, v ktorých civilný sporový poriadok poskytuje zvýšenú ochranu jednej strane, ktorá je v slabšom postavení oproti druhej strane**
 - **druhy sporov s ochranou slabšej strany:**
 - **pracovnoprávne spory**
 - neplatná výpoveď, nevyplatená mzda, diskriminácia na pracovisku
 - **ochrana zamestnanca:** možnosť uplatniť nároky aj spätne, osobitná poučovací povinnosť súdu
 - **spotrebiteľské spory**
 - spory medzi spotrebiteľom a predávajúcim vyplývajúce zo spotrebiteľských zmlúv
 - **ochrana spotrebiteľa:** súd skúma neprijateľné zmluvné podmienky aj bez návrhu, obmedzené možnosti zmeny žaloby proti spotrebiteľovi
 - **antidiskriminačné spory**
 - porušenie zásady rovnakého zaobchádzania
 - **ochrana slabšej strany:** dôkazné bremeno prechádza na žalovaného – musí preukázať, že nedošlo k diskriminácii
- **obchodnoprávne spory**

- **týkajú sa sporov medzi podnikateľskými subjektmi a právnickými osobami**
 - **príklady:**
 - spory medzi obchodnými spoločnosťami a ich spoločníkmi.
 - spory zo zmlúv o predaji podniku.
 - spory o platnosť rozhodnutí orgánov obchodných spoločností.
 - spory z burzových obchodov
 - **spory týkajúce sa cenných papierov a záväzkových vzťahov**
 - spory zo zmeniek, šekov a iných cenných papierov.
 - spory z vydaných zmenkových (šekových) platobných rozkazov
 - **konkurzné a vyrovnávacie spory**
 - **spory vyplývajúce z konkurzného a vyrovnávacieho konania**
 - **príklady:**
 - rozdelenie likvidačného zostatku.
 - vyrovnanie pohľadávok veriteľov
- **osobitné procesné postupy v CSP:**
 - **platobný rozkaz** – skrátené konanie, ak žalobca preukáže nárok listinnými dôkazmi
 - **rozsudok pre zmeškanie** – vydáva sa, ak sa žalovaný nedostaví na pojednávanie
 - **európsky platobný rozkaz** – používa sa na cezhraničné pohľadávky v rámci EÚ

13.12. Nesporové konanie

- **Civilný mimosporový poriadok (CMP) upravuje konania, v ktorých nejde o spor medzi stranami, ale o usporiadanie právnych vzťahov**
- **charakteristiky nesporového konania:**
 - **nejde o spor medzi dvoma stranami, ale o usporiadanie právnych vzťahov s účinkami do budúcnosti**

- **účastníci nemajú postavenie vzájomných odporcov** – v konaní môže byť **aj len jedna osoba**
 - **zásada oficiality** – v určitých prípadoch súd začne konať aj bez návrhu (napr. v prípade starostlivosti o maloletých)
 - **zásada vyhľadávacia** – súd si **sám obstaráva dôkazy**, aby mohol správne rozhodnúť
 - **rozhodnutia majú konštitutívny účinok** – vytvárajú, menia alebo rušia právne vzťahy
- **typické nesporné konania:**
- **dedičské konanie** – rozhoduje sa o prechode majetku zosnulého
 - **konania v rodinnoprávných veciach** – o povolenie uzavrieť manželstvo, o rozvod manželstva, o určenie neplatnosti alebo o určenie neexistencie manželstva, vo veciach určenia rodičovstva, vo veciach osvojenia, vo veciach výživného plnoletých osôb
 - **konania vo veciach starostlivosti o maloletých** – o mene a priezvisku maloletého, úprave výkonu rodičovských práv a povinností, výžive maloletého, styku s maloletým, poručníctve, opatrovníctve maloletého, odovzdaní maloletého, veciach maloletého, o ktorých sa rodičia nevedia dohodnúť, schválení právneho úkonu maloletého, zastupovaní maloletého, správe majetku maloletého, ústavnej starostlivosti a iných výchovných opatreniach, ochranných opatreniach, pestúnskej starostlivosti, zverení dieťaťa do náhradnej osobnej starostlivosti
 - **spôsobilosť na právne úkony** – súd rozhoduje o obmedzení právnej spôsobilosti osoby

13.13. Alternatívne riešenie sporov

- **alternatívne riešenie sporov umožňuje mimosúdne urovnanie konfliktov rýchlejším a lacnejším spôsobom**

- **mediácia**
 - **mediácia je mimosúdny proces, kde neutrálna osoba (mediátor) pomáha stranám dosiahnuť dohodu**
 - **nejde o autoritatívne rozhodnutie** – dohoda je dobrovoľná
 - **výhody:**
 - rýchlejšie a menej nákladné ako súdne konanie
 - strany si zachovávajú kontrolu nad riešením sporu
 - vhodné najmä pre rodinné, obchodné a susedské spory
- **rozhodcovské konanie (arbitráž)**
 - **alternatíva k súdnemu konaniu, kde spor rozhoduje rozhodcovský súd alebo jediný rozhodca**
 - **rozhodcovský rozsudok je právne záväzný a vykonateľný ako rozsudok súdu**
 - **výhody:**
 - rýchlejšie konanie
 - možnosť výberu rozhodcov
 - **nevýhody:**
 - obmedzené možnosti odvolania
 - rozhodcovské konanie nemusí byť vhodné pre všetky typy sporov

13.14. Praktická časť

13.14.1. Kontrolné otázky

1. Aké sú základné princípy súkromného práva?
2. Čím sa súkromné právo líši od verejného práva?
3. Aký je rozdiel medzi dispozitívnou a kogentnou právnou normou?
4. Vymenuj hlavné odvetvia súkromného práva a uveď príklad pre každé.
5. Čo je podstatou vlastníckeho práva? Aké tri oprávnenia zahŕňa?
6. Ako možno nadobudnúť vlastnícke právo?
7. Aký je rozdiel medzi podielovým spoluvlastníctvom a BSM?
8. Čo znamená princíp univerzálnej sukcesie v dedičskom práve?
9. Kedy možno dediča vydediť?

10. Vymenuj tri najčastejšie typy zmlúv v záväzkovom práve.
11. Aké sú základné prostriedky ochrany osobnosti?
12. Aké formy dohôd existujú v pracovnom práve popri klasickej pracovnej zmluve?
13. Aké práva má spotrebiteľ pri kúpe tovaru na diaľku?
14. Čím sa líši sporové konanie od nespоровého?
15. Aké sú výhody mediácie oproti súdnemu sporu?

13.14.2. Cvičenia

A) Dopln chýbajúce pojmy

1. V súkromnom práve platí princíp _____ účastníkov.
2. Vlastnícke právo zahŕňa právo vec _____, _____ a _____.
3. Ak poručiteľ nenechá závet, dedí sa _____.
4. Zmluva o dielo je typickým príkladom _____ práva.
5. V pracovnom práve je zamestnanec v postavení _____ strany.

B) Prirad' odvetvie k príkladu

- Rozvod manželstva
- Kúpna zmluva na byt
- Založenie akciovej spoločnosti
- Výpoveď zamestnanca
- Dedičské konanie

→ Občianske právo / Obchodné právo / Pracovné právo / Rodinné právo / Medzinárodné súkromné právo

C) Porovnávacia tabuľka – dopln rozdiely

Kritérium	Sporové konanie	Nesporové konanie
Začína sa		
Strany	Žalobca -	Účastníci, nie odporcovia

Rozhodnutie má účinok		
------------------------------	--	--

13.14.3. Úlohy na kritické myslenie a diskusiu

1. Diskutujte: Je vlastnícke právo naozaj „nedotknuteľné“, alebo ho treba obmedzovať v prospech verejného záujmu?
2. Podľa vás – má byť sloboda testovania nových podnikateľských nápadov viac chránená v obchodnom práve, alebo viac regulovaná? Prečo?
3. Esej (½–1 strana): „Prečo je ochrana spotrebiteľa dôležitá v spoločnosti, kde sa kladie dôraz na slobodu podnikania?“
4. Skupinová práca: Rozdeľte sa do tímov a zahrajte si „mediáciu“ – jeden tím predstavuje susedov v spore o plot, druhý tím sprostredkovateľa. Skúste dospieť k dohode.

13.14.4. Prípadové štúdie

Prípad 1 – Spotrebiteľské právo

Jana si objednala šaty cez internet, no po doručení jej nesadli. Rozhodla sa ich vrátiť do 10 dní.

- Má na to právo?
- Aké povinnosti má predávajúci?

Prípad 2 – Dedičstvo

Poručník zomrel a nezanechal závet. Zanechal manželku, dvoch synov a jednu dcéru.

- Kto a v akom pomere dedí?
- Ako by sa situácia zmenila, keby existoval závet, v ktorom všetko odkázal jednému synovi?

Prípad 3 – Vlastnícke právo a susedské vzťahy

Peter postavil na svojom pozemku vysoký plot, ktorý úplne tieni susedovu záhradu.

- Môže sused žiadať zásah?
- Ktorý princíp súkromného práva sa tu uplatňuje?

Prípad 4 – Pracovné právo

Zamestnanec dostal výpoveď, ale je presvedčený, že bola neplatná.

- Ktorý typ súkromnoprávneho sporu vzniká?
- Ako je v sporovom konaní chránená „slabšia strana“?

Prípad 5 – Záväzkové právo

Marek si požičal od kamaráta 200 €, ale po splatnosti sumu nevrátil.

- Aký typ zmluvy vznikol?
- Akú sankciu môže kamarát uplatniť?

XIV. Verejné právo a jeho základné inštitúty

14.1. Princípy verejného práva

- **zásada zákonnosti**
 - štátne orgány môžu konať len na základe zákona, v jeho medziach a spôsobom, ktorý zákon ustanovuje
 - tento princíp je základným pilierom právneho štátu. v demokratickej spoločnosti sa požiadavka dodržiavania práva vzťahuje aj na orgány verejnej moci, vrátane tých, ktoré právo tvoria
 - **príklad:** ak obec chce uložiť pokutu, môže tak urobiť len vtedy, ak jej to umožňuje zákon o priestupkoch
- **zásada nadriadenosti a podriadenosti**
 - v rámci verejného práva štát a jeho orgány majú **nadriadené postavenie** voči jednotlivcom, čo sa prejavuje v uplatňovaní právnych noriem záväzných pre všetkých
 - v oblasti verejného práva je štát v nadradenej pozícii a vystupuje ako „potentior persona“, teda nositeľ donucovacej moci
 - **príklad:** ak občan neplatí dane, štát môže prostredníctvom daňového úradu vykonať exekúciu.
- **ochrana verejného záujmu**
 - verejné právo sa primárne zameriava na ochranu spoločenských hodnôt a cieľov, ktoré presahujú individuálne záujmy
 - štát si vyhradzuje právo obmedziť určité individuálne práva, ak je to v prospech verejného záujmu, ale musí pritom zachovať rovnováhu medzi slobodou občanov a oprávnenými zásahmi štátu
 - **príklad:** povinné očkovanie môže byť zavedené na ochranu verejného zdravia
- **zákaz svojpomoci**
 - ochranu práv zaisťujú **súdy a štátne orgány**, nie jednotlivci vlastným konaním

- právny štát zabezpečuje, že riešenie sporov musí prebiehať zákonnou cestou, čím sa predchádza anarchii a možnému zneužitiu moci
 - **príklad:** prenajímateľ nemôže svojvoľne vystaňovať nájomníka, aj keď mu neplatí nájom – musí podať žalobu na súd
 - **zásada proporcionality**
- zásahy štátu musia byť primerané
- **princíp právnej istoty**
 - právne normy musia byť stabilné a predvídateľné
 - **právo na súdnu ochranu**
 - každý má právo na preskúmanie rozhodnutia verejného orgánu

14.2. Systém verejného práva

- verejné právo je tá časť právneho poriadku, ktorá upravuje vzťahy medzi štátom a jednotlivcami alebo medzi orgánmi verejnej moci navzájom. Na rozdiel od súkromného práva, kde majú subjekty rovné postavenie, vo verejnom práve štát vystupuje ako nadriadený subjekt s právomocou rozhodovať
- **ústavné právo**
 - základné právne odvetvie, ktoré upravuje organizáciu štátu, postavenie štátnych orgánov a základné práva a slobody občanov
 - **dôležité témy:** delenie moci (zákonodarná, výkonná, súdna), základné práva a slobody občanov, ústavné orgány
- **správne právo**
 - upravuje fungovanie verejnej správy, teda činnosť štátnych orgánov, samospráv a iných verejných inštitúcií
 - **dôležité témy:** správne konanie, kompetencie úradov, rozhodovanie vo veciach verejného záujmu
- **trestné právo**
 - upravuje, čo sa považuje za trestný čin, aké sú tresty a ako prebieha trestné konanie

- **delenie:**
 - **hmotné trestné právo** (definuje trestné činy a sankcie)
 - **procesné trestné právo** (upravuje postupy trestného konania)
 - **finančné právo**
- upravuje hospodárenie štátu, daňový systém a rozpočet
- **dôležité témy:** druhy daní (priame a nepriame), daňová správa, rozpočtové pravidlá
- **medzinárodné verejné právo**
 - upravuje vzťahy medzi štátmi, medzinárodnými organizáciami a jednotlivcami
 - **dôležité témy:** diplomatické právo, vojnové právo, ľudské práva
- **právo sociálneho zabezpečenia**
 - upravuje pravidlá sociálneho poistenia, štátnej sociálnej podpory a pomoci v hmotnej núdzi. cieľom je zabezpečiť základné životné potreby občanov v prípade choroby, staroby, invalidity alebo straty zamestnania
 - **dôležité oblasti:**
 - **poistenie** (zdravotné, dôchodkové, nemocenské, zdravotné, úrazové, v nezamestnanosti)
 - **štátna sociálna podpora** (prídavky na deti, rodičovský príspevok)
 - **pomoc v hmotnej núdzi** (príspevok na bývanie, dávky v núdzi)

14.3. Správne právo

- správne právo je **dôležitou súčasťou verejného práva**, pretože upravuje organizáciu a činnosť verejnej správy a jej vzťahy s občanmi
- **správne právo je odvetvie verejného práva**, ktoré upravuje činnosť verejnej správy a jej vzťahy s fyzickými a právnickými osobami
- **jeho cieľom je zabezpečiť efektívne fungovanie štátnej správy a samosprávy**
- správne právo sa zaoberá otázkami ako:
 - ako fungujú správne orgány?

- aké majú právomoci a povinnosti?
- aké postupy sa uplatňujú pri rozhodovaní správnych orgánov?
- **predmet správneho práva**
 - **organizáciu verejnej správy** – ako funguje štátna správa, samospráva, aké majú kompetencie jednotlivé orgány
 - **správne konanie** – pravidlá, podľa ktorých správne orgány rozhodujú o právach a povinnostiach osôb
 - **zodpovednosť vo verejnej správe** – správne delikty a priestupky
 - **správne súdnictvo** – kontrola správnych rozhodnutí nezávislými súdmi
- **delenie správneho práva**
 - a) **správne právo hmotné**
 - upravuje **práva a povinnosti správnych orgánov a občanov**
 - **príklad:** ak chce občan postaviť dom, musí získať stavebné povolenie podľa správneho práva hmotného
 - b) **správne právo procesné**
 - upravuje **postupy, ktorými sa rozhoduje o právach a povinnostiach osôb**
 - **príklad:** ak úrad zamietne stavebné povolenie, občan sa môže odvolať

14.4. Správne právo hmotné

- ide o súbor právnych noriem, ktoré stanovujú **práva a povinnosti subjektov verejnej správy a spôsob, akým vykonávajú svoju činnosť**
- správne právo hmotné upravuje:
 - **organizáciu verejnej správy** – štruktúru štátnej správy a samosprávy
 - **kompetencie správnych orgánov** – aké úlohy majú ministerstvá, úrady a obce
 - **vzťahy medzi občanmi a verejnou správou** – ako si občania uplatňujú svoje práva
 - **zodpovednosť za porušenie správnych predpisov** – správne delikty a sankcie

- zásady správneho práva sú základnými pravidlami, podľa ktorých musia správne orgány postupovať:
 - **zásada zákonnosti** – správne orgány môžu konať len na základe zákona a v jeho medziach
 - **zásada proporcionality** – zásahy verejnej správy musia byť primerané cieľu, ktorý sledujú
 - **zásada efektívnosti a hospodárnosti** – verejná správa musí konať rýchlo a efektívne
 - **zásada nestrannosti a objektivity** – rozhodnutia správnych orgánov musia byť spravodlivé a nezávislé

- správne právo hmotné reguluje právne vzťahy medzi:
 - **orgánmi verejnej správy navzájom** – napr. vzťah medzi ministerstvom a okresným úradom
 - **verejnou správou a občanmi** – napr. vydávanie občianskych preukazov, stavebných povolení
 - **verejnou správou a právnickými osobami** – napr. registrácia firiem, udeľovanie licencií

- **delenie správneho práva hmotného**
 - a) všeobecná časť správneho práva hmotného**
 - upravuje základné princípy a pravidlá fungovania verejnej správy
 - obsahuje zásady správneho konania, organizáciu verejnej správy a jej kompetencie
 - b) osobitná časť správneho práva hmotného**
 - upravuje konkrétne oblasti verejnej správy, ako napr. sú:
 - **stavebné právo** (napr. vydávanie stavebných povolení)
 - **dopravné právo** (napr. vydávanie vodičských oprávnení)
 - **policačné právo** (napr. zásahy polície a verejný poriadok)
 - **životné prostredie** (napr. ochrana prírody a odpadové hospodárstvo)

- **správne delikty a sankcie**
 - verejná správa môže ukladať sankcie za porušenie správnych predpisov

- **správne delikty** sa delia na:
 - **priestupky** – menej závažné správne delikty (napr. dopravné priestupky, porušenie verejného poriadku)
 - **iné správne delikty** – porušenia právnych predpisov zo strany právnických osôb (napr. porušenie environmentálnych noriem)
 - **disciplinárne delikty** – porušenie služobných povinností verejných zamestnancov

14.5. Priestupky

- priestupky sú **najbežnejšou formou správnych deliktov** a predstavujú menej závažné protiprávne konanie, ktoré nevyžaduje trestnoprávne riešenie. sú upravené najmä v **zákone č. 372/1990 Zb. o priestupkoch**.
- priestupok je protiprávne konanie, ktoré **nenapĺňa znaky trestného činu**, ale narušuje právny poriadok a spoločenské hodnoty
- **znaky skutkovej podstaty priestupku** - každý priestupok obsahuje štyri základné znaky:
 - **subjekt priestupku** – osoba, ktorá sa priestupku dopustila
 - **subjektívna stránka** – zavinenie (úmysel alebo nedbanlivosť)
 - **objekt priestupku** – spoločenské hodnoty chránené zákonom (napr. verejný poriadok, bezpečnosť dopravy)
 - **objektívna stránka** – konkrétne konanie alebo opomenutie konania
- podľa zákona o priestupkoch sa priestupky delia na:
 - a) **priestupky proti poriadku v správe**
 - **na viacerých úsekoch správy** (napr. rušenie nočného pokoja)
 - **dopravné priestupky** (prekročenie rýchlosti, jazda bez pásu)
 - **priestupky na úseku podnikania** (nelegálne podnikanie)
 - **priestupky na úseku ochrany zdravia** (nedodržanie hygienických predpisov)
 - **priestupky na úseku životného prostredia** (nelegálny výrub stromov)
 - b) **priestupky proti verejnému poriadku a občianskemu spolunažívaniu**
 - **verejný poriadok** – výtržníctvo, neuposlúchnutie výzvy polície

- **občianske spolunažívanie** – slovné napadnutie, hrubá urážka
- **priestupky proti majetku** – krádež do určitej hodnoty (napr. do 266 €)
- **sankcie za priestupky** - za priestupok môže správny orgán uložiť sankcie podľa závažnosti konania:
 - **pokarhanie** – morálne napomenutie, najmenej závažná sankcia
 - **pokuta** – najčastejšia sankcia, môže mať dolnú a hornú hranicu podľa zákona
 - **zákaz činnosti** – napr. zákaz šoférovania pri dopravných priestupkoch
 - **prepadnutie veci** – zhabané predmety použité pri priestupku (napr. nelegálne ulovená zver)
- **priestupkové konanie** - priestupky riešia správne orgány, pričom konanie prebieha nasledovne:
 - **začatie konania** – polícia alebo iný správny orgán začne vyšetrovanie priestupku.
 - **vypočutie páchatel'a a poškodeného** – správny orgán preveruje dôkazy a výpovede.
 - **rozhodnutie** – uloženie sankcie alebo zastavenie konania.
 - **opravné prostriedky** – priestupca sa môže odvolať proti rozhodnutiu

14.6. Správne právo procesné

- správne právo procesné je **dôležitou súčasťou správneho práva**, pretože stanovuje pravidlá a postupy, podľa ktorých verejná správa rozhoduje o právach a povinnostiach občanov a právnických osôb
- hlavným prameňom je **správny poriadok (zákon č. 71/1967 Zb.)**
- **všeobecná a osobitná časť správneho práva procesného**
 - **všeobecná časť** – obsahuje pravidlá, ktoré platia pre všetky správne konania.
 - **osobitná časť** – upravuje špecifické postupy v konkrétnych oblastiach (napr. daňové konanie, stavebné konanie)
- **fázy správneho konania**

- **začatie konania** - správne konanie sa môže začať:
 - **z úradnej povinnosti** – napr. ak úrad zistí porušenie zákona
 - **na návrh účastníka** – napr. podanie žiadosti o stavebné povolenie
- **priebeh správneho konania**
 - orgán verejnej správy vykonáva dokazovanie, vypočúva účastníkov konania a zhromažďuje dôkazy.
 - správny orgán je povinný postupovať **nestranne a efektívne**
- **rozhodnutie** - výsledkom správneho konania je **rozhodnutie správneho orgánu**, ktoré:
 - môže priznať právo (napr. vydanie povolenia)
 - môže uložiť povinnosť (napr. zaplatenie pokuty)
 - môže rozhodnúť o odmietnutí žiadosti
- **opravné prostriedky** - ak účastník nesúhlasí s rozhodnutím, môže podať:
 - **odvolanie** – riadny opravný prostriedok, ktorý preskúma nadriadený správny orgán.
 - **obnovu konania** – ak sa objavia nové dôkazy.
 - **správnú žalobu** – ak účastník nesúhlasí ani po odvolaní, môže sa obrátiť na správny súd
- **princípy správneho konania** - správne konanie sa riadi základnými zásadami:
 - **zásada zákonnosti** – rozhodovanie musí byť v súlade so zákonom
 - **zásada materiálnej pravdy** – správny orgán musí zisťovať skutočný stav veci
 - **zásada hospodárnosti a rýchlosti** – správne konanie nemá byť zbytočne zdĺhavé
 - **zásada nestrannosti** – správny orgán musí rozhodovať objektívne a spravodlivo
 - **zásada verejnosti** – účastníci konania majú právo byť informovaní o priebehu konania
- **správne súdnictvo – kontrola rozhodnutí správnych orgánov**
 - ak účastník správneho konania nesúhlasí s rozhodnutím, môže podať správnú žalobu.
 - správne súdy **preskúmajú zákonnosť správnych rozhodnutí**
 - ak zistia, že rozhodnutie bolo nezákonné, môžu ho **zrušiť alebo vrátiť na nové konanie**

14.7. Trestné právo

- ide o súbor právnych noriem, ktoré stanovujú, ktoré konania sú trestnými činmi a aké sankcie možno za ne uložiť
- **účel trestného práva:**
 - ochrana spoločnosti a jednotlivcov
 - prevencia trestnej činnosti
 - zabezpečenie spravodlivosti a nápravy škôd
 - trestné právo sa delí na **hmotné** a **procesné**

14.8. Trestné právo hmotné

- ide o súbor právnych noriem, ktoré určujú, ktoré konania sú trestnými činmi a aké tresty možno za ne uložiť
- **Trestný zákon (č. 300/2005 Z. z.)** je hlavným prameňom trestného práva hmotného na Slovensku
- **základné pojmy trestného práva hmotného**
 - **trestný čin** – protiprávne konanie, ktoré je uvedené v trestnom zákone a za ktoré možno uložiť trest
 - **páchateľ** – osoba, ktorá sa trestného činu dopustila
 - **objekt trestného činu** – hodnota, ktorú trestný čin porušuje (napr. život, zdravie, majetok, verejný poriadok)
 - **subjekt trestného činu** – osoba, ktorá môže byť zodpovedná za trestný čin (fyzická alebo aj právnická osoba)
 - **zavinenie** – úmyselné alebo nedbanlivostné konanie vedúce k trestnému činu
 - **sankcia** – trest alebo ochranné opatrenie uložené páchateľovi
- **druhy trestných činov** - Trestný zákon delí trestné činy podľa **závažnosti** na:
 - **prečiny**
 - menej závažné trestné činy, za ktoré možno uložiť trest odňatia slobody do 5 rokov

- **príklad:** neoprávnené používanie cudzej veci, ublíženie na zdraví z nedbanlivosti, ohováranie
- **zločiny**
 - závažnejšie trestné činy, za ktoré možno uložiť trest odňatia slobody nad 5 rokov.
 - **príklad:** krádež, lúpež, podvod, korupcia
- **obzvlášť závažné zločiny**
 - najzávažnejšie trestné činy, pri ktorých dolná hranica trestu je **minimálne 10 rokov odňatia slobody**
 - **príklad:** vražda, znásilnenie, terorizmus, obchodovanie s drogami vo veľkom rozsahu
- **sankcie** - podľa Trestného zákona možno páchateľovi uložiť tieto napr. druhy sankcií:
 - **tresty:**
 - **odňatie slobody** – výkon trestu vo väzení na určité obdobie.
 - **peňažný trest** – páchateľ musí zaplatiť súdom stanovenú sumu.
 - **domáce väzenie** – trest sa vykonáva v mieste bydliska pod elektronickým dohľadom.
 - **verejnoprospešné práce** – vykonávanie užitočnej práce v prospech komunity.
 - zákaz činnosti (napr. zákaz riadenia motorového vozidla).
 - prepadnutie veci (napr. zhabaný nelegálne získaný majetok).
 - vyhostenie cudzinca zo Slovenska.
 - **ochranné opatrenia:**
 - liečenie závislostí (napr. pri alkoholizme alebo drogovej závislosti)
 - ochranná výchova u mladistvých
- **okolnosti vylučujúce trestnosť** - trestný zákon uznáva niektoré situácie, pri ktorých nie je konanie považované za trestný čin:
 - **nutná obrana** – ak niekto použije primerané násilie na ochranu seba alebo inej osoby.
 - **krajná núdza** – ak niekto spácha čin, aby zabránil väčšiemu nebezpečenstvu (napr. rozbije okno auta, aby zachránil zamknuté dieťa).

- **súhlas poškodeného** – pri určitých prípadoch, kde je obeť plne spôsobilá dať informovaný súhlas (napr. lekárske zákroky)
- podľa zavinenia môžu byť trestné činy:
 - a) **úmyselné**
 - páchateľ **vedel a chcel spáchať trestný čin**, alebo vedel, že môže spôsobiť následok a bol s tým uzročený
 - **príklady:** úmyselné ublíženie na zdraví, podvod, vražda
 - b) **z nedbanlivosti**
 - páchateľ **nechcel** spôsobiť následok, ale konal neopatrne alebo bez dostatočnej starostlivosti
 - **príklady:** dopravná nehoda s následkom smrti, neúmyselné spôsobenie požiaru
- **delenie trestných činov podľa objektu ochrany** - trestné činy sa tiež delia podľa toho, akú hodnotu chránia:
 - **trestné činy proti životu a zdraviu** – vražda, ublíženie na zdraví
 - **trestné činy proti majetku** – krádež, podvod, sprenevera
 - **trestné činy proti slobode a ľudskej dôstojnosti** – obchodovanie s ľuďmi, obmedzovanie osobnej slobody
 - **trestné činy proti verejnému poriadku** – výtržníctvo, korupcia, zneužitie právomoci verejného činiteľa
 - **trestné činy proti životnému prostrediu** – nelegálne vypúšťanie škodlivých látok, pytliactvo
 - **trestné činy vojenské** – dezercia, neuposlušnosť rozkazu
- **delenie trestných činov podľa páchatel'a** - niektoré trestné činy môžu spáchať len určité osoby:
 - **všeobecné trestné činy** – môže ich spáchať ktokoľvek (napr. krádež)
 - **špeciálne trestné činy** – môžu ich spáchať len určité osoby (napr. zneužitie právomoci verejného činiteľa môže spáchať len sudca, policajt, prokurátor)
 - **trestné činy mladistvých** – trestné činy spáchané osobami od 14 do 18 rokov (majú miernejšie tresty)

- **trestná zodpovednosť právnických osôb** – niektoré trestné činy môžu spáchať aj firmy (napr. legalizácia príjmov z trestnej činnosti)

14.9. Trestný čin vs. priestupok

Kritérium	Trestný čin	Priestupok
Zákonné Vyjadrenie	Trestný čin je protiprávny čin, ktorého znaky sú uvedené v tomto zákone, ak tento zákon neustanovuje inak (§ 8 TZ)	Priestupkom je zavinené konanie, ktoré porušuje alebo ohrozuje záujem spoločnosti a je za priestupok výslovne označený v zákone, ak nejde o iný správny delikt alebo trestný čin (§ 2 ods.1 Zákona o priestupkoch)
Zavinenie	Na trestnosť činu sa vyžaduje úmyselné zavinenie, ak tento zákon výslovne neustanovuje, že stačí zavinenie z nedbanlivosti (§ 17 TZ)	Na zodpovednosť za priestupok stačí zavinenie z nedbanlivosti, ak zákon výslovne neustanoví, že je potrebné úmyselné zavinenie (§ 3 zákona o priestupkoch)
Vek	Zodpovedný od 14. roku veku (§ 22 TZ)	Zodpovedný od 15 roku veku (§ 5 zákona o priestupkoch)
Príčetnosť	Kto pre duševnú poruchu v čase spáchanie činu inak trestného nemohol rozpoznať jeho protiprávnosť alebo obzvlášť svoje konanie, nie je za tento čin trestne zodpovedný, ak tento zákon neustanovuje inak (§ 23 TZ)	Za priestupok nie je zodpovedný ten, kto pre duševnú poruchu v čase jeho spáchanie nemohol rozpoznať, že ide o porušenie alebo ohrozenie záujmu chráneného zákonom, alebo nemohol ovládať svoje konanie (§ 5 zákona o priestupkoch).
Vývojové Štádiá	Trestná je aj príprava (pri zločinoch) a pokus trestného činu	Prípravu na priestupok alebo pokus priestupku nemožno sankcionovať. Pokus je sankcionovaný iba pri

		priestupku proti majetku v zmysle § 50 ods. 1 zákona o priestupkoch
Zánik možnosti Postihu	zmenou zákona, účinnou ľútosťou, premlčaním trestného stíhania (podľa závažnosti činu), smrťou	po uplynutí dvoch rokov od spáchania, ak sa na priestupok vzťahuje amnestia, smrťou
Rozhodovanie	súd	správny orgán

14.10. Trestné právo procesné

- ide o súbor právnych pravidiel, ktoré určujú **postup orgánov činných v trestnom konaní** (polície, prokuratúry, súdov) pri zisťovaní trestných činov, dokazovaní a rozhodovaní o vine a treste
- hlavný právny predpis je **Trestný poriadok (zákon č. 301/2005 Z. z.)**
- **účel trestného procesu:**
 - zabezpečiť potrestanie páchatel'ov
 - ochrana práv obvineného aj poškodeného
 - spravodlivé rozhodovanie na základe dôkazov
- **orgány činné v trestnom konaní**
 - **polícia** – vyšetruje trestné činy, zhromažďuje dôkazy, vypočúva svedkov
 - **prokuratúra** – dohliada na vyšetrovanie, podáva obžalobu, zastupuje štát na súde
 - **súd** – rozhoduje o vine a treste, vykonáva hlavné pojednávanie
 - **obhajca (advokát)** – chráni práva obvineného, môže spochybniť dôkazy
- **práva a povinnosti obvineného**
 - **práva obvineného:**
 - právo na advokáta a obhajobu
 - právo nevypovedať

- právo byť oboznámený so všetkými dôkazmi
- **povinnosti obvineného:**
 - dostaviť sa na súdne pojednávanie.
 - podriaďiť sa výkonu trestu, ak je právoplatne odsúdený
- **práva poškodeného (obete trestného činu)** - poškodený môže počas trestného konania:
 - podávať dôkazy
 - požadovať náhradu škody
 - byť informovaný o priebehu konania
- **fázy trestného konania** - trestné konanie sa skladá zo štyroch hlavných fáz:
 - **prípravné konanie (vyšetrovanie)**
 - začína sa, keď sa polícia alebo prokuratúra dozvie o možnom trestnom čine
 - cieľom je **zhromaždiť dôkazy a zistiť, či bol spáchaný trestný čin**
 - môže viesť k obvineniu konkrétnej osoby
 - **hlavné pojednávanie (súdne konanie)**
 - ak existuje dostatok dôkazov, prokurátor podáva **obžalobu na súd**
 - na súde prebieha dokazovanie – vypočúvajú sa svedkovia, prezentujú sa dôkazy
 - **súd môže rozhodnúť:**
 - **oslobodenie obžalovaného** (ak sa vina nepreukáže)
 - **vinný verdikt** – uloženie trestu podľa Trestného zákona
 - **opravné konanie (odvolanie)**
 - ak obžalovaný alebo prokurátor nesúhlasí s rozsudkom, môže sa **odvolať na vyšší súd**
 - **druhy opravných prostriedkov:**
 - **odvolanie** – ak sa nesúhlasí s rozsudkom prvostupňového súdu
 - **dovolenie** – mimoriadny opravný prostriedok na Najvyšší súd SR
 - **obnova konania** – ak sa objavia nové dôkazy
 - **výkon trestu**
 - ak je obžalovaný právoplatne odsúdený, začne sa **výkon trestu**.

- môže ísť o **odňatie slobody (väzenie), domáce väzenie, peňažný trest alebo verejnoprospešné práce**
 - **príklad:** odsúdený si odpyká trest vo väznici, ale pri dobrom správaní môže byť podmiennečne prepustený

14.11. Finančné právo – dane, poplatky a rozpočet štátu

- finančné právo je samostatné **právne odvetvie**, ktoré upravuje **vzťahy súvisiace s verejnými financiami, správou daní, colným právom, menovým právom a rozpočtovým hospodárením štátu**
- je základom pre efektívne **fungovanie hospodárskeho systému** štátu a zabezpečuje **stabilitu verejných financií**
- finančné právo sa delí na **niekoľko pododvetví**, ktoré regulujú jednotlivé oblasti verejných financií:
 - **daňové právo**
 - určuje **druhy daní, daňovú povinnosť, spôsob výberu a správu daní**
 - **príklad:** daň z príjmu fyzických osôb, DPH, spotrebné dane
 - **rozpočtové právo**
 - upravuje **príjmy a výdavky štátneho a verejných rozpočtov**
 - **príklad:** pravidlá fiškálnej disciplíny, štátne dotácie, výdavky na školstvo a zdravotníctvo
 - **colné právo**
 - upravuje **dovoz a vývoz tovaru, colné poplatky a clá**
 - **príklad:** clo na dovoz automobilov zo štátov mimo EÚ
 - **menové právo**
 - upravuje **emisnú politiku centrálnej banky, reguláciu meny a finančných tokov**
 - **príklad:** euro ako oficiálna mena Slovenska, zásahy NBS do menovej politiky
 - **právo finančného trhu**
 - upravuje **fungovanie bánk, poisťovní a burzy**

- **príklad:** ochrana klientov bánk pred nekalými praktikami, regulácia úverov

14.12. Daňové právo

- daňová sústava sa skladá z rôznych druhov daní, ktoré môžeme rozdeliť podľa rôznych kritérií:
 - **priame a nepriame dane**
 - **priame dane** – zdaňujú priamo príjmy alebo majetok daňovníkov
 - **príklad:** daň z príjmu fyzických a právnických osôb, daň z nehnuteľnosti
 - **nepriame dane** – premietajú sa do cien výrobkov a služieb
 - **príklad:** daň z pridanej hodnoty (DPH), spotrebné dane
 - **štátne a miestne dane**
 - **štátne dane** – vyberané a spravované štátom (DPH, daň z príjmu)
 - **miestne dane** – vyberané samosprávami (daň z nehnuteľnosti, daň za psa)
 - **osobné a majetkové dane**
 - **osobné dane** – súvisia s príjmami fyzických alebo právnických osôb
 - **majetkové dane** – zdaňujú vlastníctvo majetku, napr. daň z nehnuteľností

14.13. Sústava daní v SR

- daňová sústava Slovenskej republiky pozostáva z **rôznych druhov daní**, ktoré zabezpečujú financovanie verejných výdavkov
- delíme ich **podľa viacerých kritérií**, pričom najčastejšie sa rozlišujú podľa spôsobu výberu, podľa príjemcu a podľa predmetu zdanenia
- **rozdelenie daní podľa spôsobu výberu**
 - **priame dane** - priame dane sa platia **priamo štátu** a súvisia s **príjmom alebo majetkom daňovníka**
 - **daň z príjmov fyzických osôb**
 - zamestnanci a podnikatelia platia daň zo svojho príjmu

- sadzby: 19 % a 25 %
- **daň z príjmov právnických osôb**
 - firmy a organizácie platia daň zo svojho zisku
- **daň z nehnuteľností**
 - platí sa za vlastníctvo pozemkov, bytov a stavieb
 - spravujú ju obce, ktoré si určujú sadzby
- **nepriame dane** - nepriame dane **nie sú platené priamo**, ale sú zahrnuté v cenách tovarov a služieb
 - **daň z pridanej hodnoty (DPH)**
 - základná sadzba dane je 23 % a dve znížené sadzby dane sú 19 % a 5 %
 - **spotrebné dane**
 - zamerané na reguláciu spotreby určitých tovarov:
 - **tabakové výrobky**
 - **alkoholické nápoje**
 - **pohonné hmoty (benzín, nafta)**
 - **sladené nápoje**
- **rozdelenie daní podľa príjemcu**
 - **štátne dane** - dane, ktoré sú príjmom štátneho rozpočtu:
 - **DPH, daň z príjmu právnických osôb, spotrebné dane**
 - **colné poplatky** (dovozné clá v rámci EÚ)
 - **miestne dane** - dane, ktoré sú príjmom **samosprávy (obcí a VÚC)**
 - **daň z nehnuteľností**
 - **daň za psa**
 - **daň za ubytovanie**
 - **daň za užívanie verejného priestranstva**
 - **daň z predaja nehnuteľnosti**
- **rozdelenie daní podľa predmetu zdanenia**
 - **dane z príjmu a majetku**
 - **daň z príjmov fyzických osôb**
 - **daň z príjmov právnických osôb**
 - **daň z nehnuteľností**

- **dane zo spotreby**
 - **DPH**
 - **spotrebné dane (alkohol, tabak, pohonné hmoty, sladené nápoje)**
- **dane ekologické a dopravné**
 - **daň z motorových vozidiel** (povinná pre podnikateľov, ktorí využívajú vozidlo na podnikanie)
 - **poplatky za emisie CO₂**

14.14. Právo sociálneho zabezpečenia

- jeho organizáciu, financovanie a poskytovanie dávok a služieb
- upravuje vzťahy medzi štátom, inštitúciami sociálneho zabezpečenia a občanmi v súvislosti s poskytovaním sociálnych dávok a služieb.
- **funkcie práva sociálneho zabezpečenia**
 - **ochranná funkcia:** poskytuje jednotlivcom a rodinám ochranu pred sociálnymi rizikami a zabezpečuje im minimálny životný štandard
 - **redistribučná funkcia:** prostredníctvom prerozdelenia finančných prostriedkov prispieva k znižovaniu sociálnych rozdielov a chudoby
 - **stimulačná funkcia:** podporuje aktívnu účasť na trhu práce a motivuje k prevencii sociálnych rizík
- **princípy práva sociálneho zabezpečenia**
 - **princíp solidarity:** spočíva v vzájomnej podpore medzi jednotlivcami a skupinami, kde ekonomicky aktívni prispievajú na podporu tých, ktorí sú v sociálnej núdzi
 - **princíp univerzality:** zabezpečuje prístup k sociálnemu zabezpečeniu pre všetkých občanov bez diskriminácie
 - **princíp primeranosti:** dávky a služby by mali byť primerané potrebám a situácii jednotlivca
 - **princíp subsidiarity:** zdôrazňuje, že pomoc by mala byť poskytovaná najprv na najnižšej možnej úrovni, pričom štát zasahuje až vtedy, keď nižšie úrovne nedokážu poskytnúť potrebnú pomoc

- sociálne zabezpečenie predstavuje mechanizmus, ktorý poskytuje občanom ochranu pred sociálnymi rizikami, ako sú choroba, staroba, invalidita, nezamestnanosť alebo hmotná núdza
- v SR sa systém sociálneho zabezpečenia delí na **tri hlavné oblasti**:
 - **poistný systém**
 - **sociálne poistenie**
 - financované z odvodov zamestnancov, zamestnávateľov a szčo
 - **nemocenské poistenie** – poskytuje dávky v prípade dočasnej pracovnej neschopnosti (PN), materskej dovolenky
 - **dôchodkové poistenie** – tvorí sa z neho budúci starobný a invalidný dôchodok
 - **úrazové poistenie** – zabezpečuje odškodnenie pri pracovných úrazoch a chorobách z povolania
 - **garančné poistenie** – chráni zamestnancov pred nevyplatením mzdy pri insolventnosti zamestnávateľa
 - **poistenie v nezamestnanosti** – poskytuje podporu v nezamestnanosti
 - **zdravotné poistenie**
 - financuje zdravotnú starostlivosť poistencov
 - platí sa formou povinných odvodov zamestnancov, zamestnávateľov a štátu (za deti, dôchodcov, ženy na materskej)
 - zdravotné poisťovne rozdeľujú zdroje medzi poskytovateľov zdravotnej starostlivosti
 - **štátna sociálna podpora**
 - ide o dávky vyplácané štátom na podporu určitých skupín obyvateľstva
 - financovaná zo štátneho rozpočtu, nie z poistenia
 - medzi hlavné formy patrí:
 - **prídavok na dieťa** – finančná pomoc pre rodičov na výchovu dieťaťa
 - **rodičovský príspevok** – podpora pre rodičov starajúcich sa o dieťa do 3 rokov

- **príspevok pri narodení dieťaťa** – jednorazová finančná pomoc
- **príspevok na pohreb**
- **príspevky na podporu náhradnej starostlivosti o dieťa**
- **sociálna pomoc**
 - určená pre jednotlivcov a rodiny, ktorí sa ocitli v hmotnej núdzi alebo potrebujú osobitnú podporu, poskytovaná v troch hlavných oblastiach:
 - **pomoc v hmotnej núdzi**
 - finančná podpora pre ľudí, ktorí nemajú dostatočné príjmy na zabezpečenie životných potrieb
 - **sociálne služby**
 - podpora pre seniorov, zdravotne postihnutých a iné zraniteľné skupiny, patrí sem napr. zariadenia pre seniorov, domovy sociálnych služieb, opatrovateľská služba
 - **kompensačné príspevky**
 - finančná pomoc pre zdravotne postihnutých na zmiernenie ich znevýhodnenia, napr. príspevok na osobnú asistenciu, príspevok na kúpu pomôcok (napr. vozík, sluchový aparát)

14.15. Praktická časť

14.15.1. Kontrolné otázky

1. Aký je rozdiel medzi verejným a súkromným právom?
2. Čo znamená zásada zákonnosti vo verejnom práve?
3. Vysvetli zásadu proporcionality a uveď príklad.
4. Ktoré odvetvia patrí medzi hlavné časti verejného práva?
5. Aký je rozdiel medzi správnym právom hmotným a procesným?
6. Aké sú hlavné znaky priestupku?
7. Vysvetli rozdiel medzi priestupkom a trestným činom.
8. Kto rozhoduje o priestupkoch a kto o trestných činoch?
9. Aký je rozdiel medzi prečinom, zločinom a obzvlášť závažným zločinom?
10. Ktoré sú okolnosti vylučujúce trestnosť činu?
11. Vysvetli základný rozdiel medzi priamymi a nepriamymi daňami.

12. Aké dane spravuje štát a aké obce?
13. Vymenuj princípy práva sociálneho zabezpečenia.
14. Aké tri hlavné časti obsahuje systém sociálneho zabezpečenia v SR?

14.15.2. **Doplňovačky**

1. Vo verejnom práve vystupuje štát ako _____ osoba, ktorá má donucovaciu moc.
2. Správne delikty sa delia na _____, iné správne delikty a _____ delikty.
3. Hlavným prameňom trestného práva hmotného je _____.
4. Hlavným prameňom trestného práva procesného je _____.
5. Daň z príjmov fyzických osôb patrí medzi _____ dane.
6. Daň z pridanej hodnoty (DPH) patrí medzi _____ dane.
7. Prídavok na dieťa a rodičovský príspevok sú príklady _____.

14.15.3. **Porovnávacie tabuľky**

A) Trestný čin vs. priestupok (doplň rozdiely)

Kritérium	Trestný čin	Priestupok
Závažnosť		
Rozhoduje		
Veková hranica		
Sankcie		

B) Priame a nepriame dane

Kritérium	Priame dane	Nepriame dane
Predmet		
Príklady		

14.15.4. Úlohy na kritické myslenie a diskusiu

1. Diskusia: Je správne, že štát môže obmedziť osobnú slobodu (napr. povinné očkovanie) v prospech verejného záujmu?
2. Esej (½ strany): „Prečo je zásada zákonnosti vo verejnom práve dôležitejšia ako v súkromnom?“
3. Skupinová aktivita: Rozdeľte sa na „štát“ a „občanov“ a simulujte správne konanie o vydanie stavebného povolenia.
4. Porozmýšľajte: Aké výhody a nevýhody má, keď väčšina financií štátu pochádza zo spotrebných daní (alkohol, tabak, PHM)?

14.15.5. 4. Prípadové úlohy

Prípad 1 – Priestupok

Študent jazdil autom rýchlosťou 80 km/h v obci (povolená rýchlosť je 50 km/h).

- aký typ deliktu ide?
- Aké sankcie mu môže správny orgán uložiť?

Prípad 2 – Trestný čin

Muž úmyselne podpálil auto suseda, čím spôsobil škodu 15 000 €.

- Ide o prečin, zločin alebo obzvlášť závažný zločin?
- Aký trest môže hroziť podľa Trestného zákona?

Prípad 3 – Správne konanie

Občan požiadal o stavebné povolenie, ale úrad jeho žiadosť zamietol.

- Aké opravné prostriedky má občan k dispozícii?
- Aké zásady správneho konania tu musia byť dodržané?

Prípad 4 – Dane

Podnikateľ vlastní výrobnú halu a platí za ňu daň z nehnuteľnosti. Pri nákupe materiálu platí DPH.

- Ktorá z týchto daní je priama a ktorá nepriama?

Prípad 5 – Sociálne zabezpečenie

Pani Nováková pracovala 40 rokov a odišla do dôchodku. Počas choroby dostáva nemocenské dávky.

- Do ktorej časti systému sociálneho zabezpečenia patria tieto dávky?